

Sulevi Juhola
Juholantie 49
85150 Tyttö
Finland

Päivi Maaranen
Museovirasto, Helsinki.

Tervehdys Kalajoelta!

13.1.2009 sovittuun tapaamiseemme viitaten lähetän ohessa rajatutkimustani koskevan tiedoston näin postitse levykkeellä, koska näin suuren tiedoston lähettäminen sähköpostissa ei onnistunut. Palaute ilmoitti, että siellä Sinun viestilokerossa ei ollut riittävästi tilaa.

Toivon, että ehdit tutustua vielä ennen tapaamistamme oheiseen aineistoon. Se käsittää 92 sivua ja jos ehdit (ehditte) tutustua siihen niin 13.1. voidaan mennä nopeammin läpi kuin silloin puhelimitse kaavailimme. Aineiston anti olisi 13.1., ehkä parempi, jos ehtisitte, tutustuttuanne siihen, laatia haastavia kysymyksiä siltä pohjalta.

Minulla on em. aineiston lisäksi merkittäviä kartoja, joiden tietoa ei voinut kohtuudella skannata oheiselle levykkeelle. Esittelen ne Teille tultuani sinne Museovirastoon.


Toivon että Marianne Niukkasella ja Mikko Häröllä olisi mahdollisuus olla silloin 13.1. ainakin jonkin aikaa paikalla, kun käsittelemme noita jo vähän ”homehtuneita” asioita.

Olen pyytänyt mukaani sinne ensi viikon tapaamiseemme tohtori Anne Ruuttula-Vasarin Sievistä ja maisteri Sari Alajoen Kalajoelta. Anne Ruuttula-Vasari on yhteistyöhenkilönä syksyllä pidettävässä rajaseminaarissa, jossa vetäjänä on professori Marko Lamberg Jyväskylän Yliopistosta. Sari Alajoki työskentelee Kalajoen kaupungin virastossa. Hän toimii koordinaattorina alueen historiallisissa asioissa. Myös hän on hyvin kiinnostunut näistä rajatutkimuksista jo tehtävänsä puitteissa ja sen lisäksi siitä syystä, että hän on entisöinyt isoisänsä vanhan kodin omaksi asunnokseen. Ko. asunto sijaitsee tutkimuksessa esiintyvän Pathajoen eli Pahkalanjoen rannalla. Tuon joen nimi on ollut alajuoksultaan hänen sukunimensä mukainen 1600-luvulla ja ko. asia luonnollisesti lisää mielenkiintoa tällaista vanhaa asiaa kohtaan. Anne Ruuttula-Vasari vastaavasti asuu Sievissä, jossa sijaitsee Pähkinäsaaren rauhan rajajoki Petäjäoja eli Petäjoki, joten hänellä on myös siltäkin kannalta kovasti mielenkiintoa tätä oheista rajatutkimusta kohtaa.

Pyytäessäni heitä mukaan minulla oli mielessä oma fyysinen kuntoni, sillä olen toisella ”jatkoajalla” sydämeni vuoksi. Viime vuoden aikana olin yliopistollisessa sairaalassa Oulussa neljä eri kertaa, joten omalla autolla näin kaukaa tullessa on hyvä olla ”takuumiehiä” mukana kahdessakin merkityksessä, sillä ovathan he korkeasti oppineita ja alasta hyvin kiinnostuneita. Lopullinen päätös heidän mukaan lähtemisestään puuttuu vielä ymmärrettävistä syistä, sillä he ovat virassa olevia, joilla työkalenterin merkinnät usein ”pursuavat yli laidan”.

Kalajoella tammikuun 5. päivänä 2009.

Ystävällisin terveisin



Sulevi Juhola

Puh. 08-461862,
044-5134938

Suomen vanhat itäraajat V. 1323 – n. 1500

Sulevi Juhola 2009

Koosteraportti S. Juholan puolesta

Päivi Maaranen 15.7.2011

Sisällys

Suomen vanhat itäraajat V. 1323 – n. 1500 -raportti/Sulevi Juhola

Liite 1. Kirje 23.1.2001/Pekka Tarkiainen

Liite 2. Pähkinäsaaren rauhan raja V. 1323/Sulevi Juhola

Liite 3. Rajankulku Juholan mukaan/Päivi Maaranen

Liite 4. S. Juholan raportin taustaa ja lisätietoja/Päivi Maaranen

Liite 5. Sähköpostit 4.10.2009 Marko Lamberg ja 5.10.2009/Päivi Maaranen

Liite 6. Kirjallisuutta/Pirjo Uino

SUOMEN VANHAT ITÄRAJAT

V. 1323 – n.1500

SULEVI JUHOLA



RUOTSIN (SUOMEN) VANHAT ITÄRAJAT

1323 – n.1500

SULEVI JUHOLA

PÄHKINÄSAAREN RAUHAN RAJA v.1323, s.2

RAJAVÄÄRENNÖKSET s.49

- Ns. A-raja.1383
- Ns. "Maanselän" raja (S. Juholan tutkimuksessa käytetty nimi) s.59

HÄME – SAVO HEIMORAJAT s.73

- Turun maa- ja metsätalouden määrittäjä raja v.1415
- Vuoden 1446 heimoraja
- Vuoden 1452 heimoraja

TOISEN RISTIRETKEN RAJA V.1249 s.81

- Toisen ristiretken raja Päijänteeltä pohjoiseen
- Pietarsaaren ja Salon kirkkopitäjien jako

Lyijykynämerkinnät : P. Maaranen Museovirastossa 13.1.2009 S. Juholan suullisen selvityksen perusteella.

Kansikuva; "Kruununkivi", jossa on ruotsalaisten tekemät kruunut ja venäläisten tekemät ristit. Kivi on Kärkisen ja Pahkalan välillä.

PÄHKINÄSAAREN RAUHAN RAJA

Pähkinäsaaren rauhaan johtavia tekijöitä voidaan tarkastella kolmesta eri näkökulmasta, nimittäin:

1. Poliittis-sotilaalliset suhteet
2. Lännen ja idän välinen kauppa
3. Yksityiset omistus- ja nautintasuhteet

Pähkinäsaaren rauha oli huomattavalta osalta kauppapoliittinen, sillä Suomenlahti ja Nevajoki olivat merkittävässä asemassa kauppamerenkulussa. Kyseisellä reitillä sijaitsivat laajat Venäjän alueet rikkaine turkis- ja kalastusalueineen. Sen kautta kuljivat myös suuret tasaiset jokireitit muinaiseen Bysanttiin saakka. Kyseinen kauppareitti oli hyvin levoton ja turvaton kauppaa harjoittaville keskuksille. Vuonna 1262 tehdyssä kauppasopimuksessa Lyypekin ja Gotlannin kanssa Novgorod ei taannut turvallisuutta Koivistolla, vaikka se kuului Novgorodin alaisuuteen. Sama toistui vielä vuosina 1268 ja 1270.

Pähkinäsaaren rauhassa olivat esillä em. idän, sekä Lyypekin ja Gotlannin kauppapoliittiset asiat. Siihen liittyi myös ajankohtaan sopiva kädenvääntö Karjalan verotus- ja omistusoikeudesta, jota Ruotsi ja Novgorod kävivät. Taistelu Karjalasta kiihtyi 1290-luvulla ja jatkui aina Pähkinäsaareissa tehtyyn rauhansopimukseen saakka. Alueesta ei ollut tehty koskaan mitään kirjallista ns. traktaattisopimusta, joten mistään tarkoista virallisista rajoista ei näin ollen voitu puhua. Ruotsin puolelta oli tavoitteena saada herruus alueeseen Laatokalle ja sen huomattavaan asutuskeskukseen Käkisalmeen. Novgorod ja myös Ruotsi halusivat laajentaa verotusoikeuttaan Karjalassa. Kiistan aiheena oli myös tärkeä kauppareitti Nevan ja Suomenlahden linjalla.

Jatkuva sotatila tuona aikana vaikeutti kaupankäyntiä alueen tärkeimmällä kauppaväylällä Suomenlahdella ja Nevajoella. Kyseinen asia loi jatkuvaa turvattomuutta ja siksi onkin ymmärrettävää, että Gotlannin kauppiaat ryhtyivät toimenpiteisiin rauhan aikaansaamiseksi aluetta hallitsevien osapuolien kesken. Nevan aluetta hallitsi idän tuon ajankohdan voimakas Novgorod. Ruotsilla oli tuolloin vahva ote Suomenlahden länsiosassa ja lisääntyvä ote maalla kun marski Torgils perusti v.1293 kolmannen ristiretken yhteydessä Viipurin linnan. Tähän aikaan Novgorod oli sisäisissä ja ulkoisissa vaikeuksissa, sillä se maantieteellisesti oli Baltian ja Ruotsin aiheuttaman paineen lisäksi 1200-luvulla idän mongolien aiheuttaman paineen alaisena. Kyseisestä asiasta johtuen Ruotsi pystyi valtaamaan alueita idässä ja vahvistamaan siellä asemiaan.

Nevan kauppalinja koki suuria vaikeuksia sotatilasta johtuen. Saksalaiset ja novgorodilaiset yrittivät pitää yllä kauppasuhteita turvattomuudesta huolimatta. V. 1295 kuningas Birger antoi kauppaluvan ko. reitille. Kyseisellä toimenpiteellä ei ollut pysyvää vaikutusta turvallisuuteen kaupankäynnissä. Kamppailu Karjalasta jatkui aaltoilevana väkivaltaisuuksina puolien ja toisten välillä. Ruotsalaiset eivät onnistuneet saamaan pysyvää herruutta Karjalaan, kun Novgorodin yritys ratkaista lopullisesti ote Karjalasta, v.1322 valtaamalla Viipurin linna, epäonnistui, niin sekin oli halukas rauhanneuvotteluihin.

Edellä lyhyesti kuvaillun tilanteen jälkeen oltiin molemmilla osapuolilla valmiita halukkaasti keskustelemaan rauhasta ja tilanteen vakavoittamisesta Karjalassa ja Nevajoen – Suomenlahden kauppareitillä. Molemmat osapuolet olivat valmiita antamaan jotain myönnytyksiä saavutettavan rauhan kustannuksella. Ehkä siitä syystä, että Novgorod hallitsi alueen tärkeintä tekijää, eli Nevan kauppareittiä, se sai neuvottelut omalle maaperälleen. Ko. asia on aina neuvotteluissa merkittävä, sillä aivan ilmeisesti he näin saivat ”pöydänpääpaikan” neuvotteluissa ja näin ollen neuvotteluita ei käyty ”pyöreän pöydän” ääressä. Rauhanneuvotteluiden viralliset osallistujat olivat Novgorodin puolelta ruhtinas Juri, Alfarmius ja herttua Abraham. Ruotsista olivat paikalla kuningas Maunu Eerikinpoika ja lähettäjä Eerik Tuurenpoika, Hemming Odgislason, Pietari Jooninpoika ja pappi Waemundus. Läsnä olivat myös Gotlannin kauppiaat Ludovicus ja Forda. Oli sanomattakin selvää, että Jurilla oli lähettyvillä neuvonantajia ja asiantuntijoita, joita hän tarpeen tullen käytti neuvotteluissa (vrt. Sis. s.146 “. . . on todistettavastikin ollut karjalaisia asiantuntijoita . . .”).

Rauhanneuvottelut käytiin Laatokalla olevassa Novgorodin Nevan alueen valta- ja puolustuskes-

kuksessa Pähkinäsaassa. Sinne Novgorod oli rakennuttanut linnan valtansa puolustamiseksi. Rauhanneuvottelussa rajankäynnissä sovittiin, että se suoritetaan ”vanhoilla ehdoilla”, se tarkoitti epäilemättä sitä, että rajasta oli tehty suullisia sopimuksia, enemmän tai vähemmän noudatettavaksi tarkoitettuja. Tämä oli Novgorodin tunnustettava, vaikka sen menetykset edellisvuosisataan verrattuna olivat merkittäviä. Ruotsalaiset olivat näet asteittain työntyneet itään, asutuksen, ristiretken ja muun väkivaltaisen toiminnan ansiosta. Rauhansopimuksessa Novgorodin Ruotsille luovuttamat Jääsken, Äyräpään ja Savon kihlakunnat olivat Jurin ilmoituksen mukaan ”ystävyyden osoitus”, mutta sanamuoto oli enemmän ”kasvojen säilyttämistä”, kuin todellista ystävyysosoittamista kahden kiistakumppanin välillä. Tämä toimenpide takasi kuitenkin silloin virallisesti ne tosiasialliset menetykset, jotka Novgorodia olivat kohdanneet.

Asutus ja liikenne.

Laatokan- Karjalan asutus oli Novgorodin hallinnassa ja verotuksen piirissä. Ruotsi hallitsi erilaisen suullisten sopimusten perusteella aluetta, jota hämäläiset asuttivat Suomenlahdelta Kymijoen linjaa sisämaahan. Kymijoen linjan ja Suomenlahden perukan välinen rannikko-osuus oli myös siirtynyt ruotsalaisten hallintaan tukikohtanaan Viipurin linna. Vastakohtana ja rajanaapurina hämäläisillä oli ollut aiemmin karjalaiset. Pähkinäsaaren rauhassa Novgorod ”lahjoitti” ystävyysosoituksena ruotsalaisille (suomalaisille) Savon. Näin Kymijokilinjan ja Pähkinäsaaren rauhassa sovitun rajan väliin syntyi asutusalue, joka oli ”perinteistä” karjalaisten maata, mutta ei varsinaisesti kuullut enää hallinnollisesti tunnettuun Novgorodin Karjalaan, tämä alue esiintyykin omana Savon maakuntana v.1415 Häme- Savo heimorajankäynnissä.

Karjalaiset olivat jo huomattavasti ennen vuotta 1323 asuttaneet Pohjanrannan, eli ”kymmenen virran maan”, Tornioista etelään Pohjanlahden rannikolla. Siellä heillä oli myös pysyvää asutusta, joka ilmenee heille kirjallisesti annetuissa kauppaluissa. Kuningas Albrektin kirjeessä 7.2.1365 kielletään ”karjalaisia ankarasti . . . tästä lähtien purjehtimasta tai kulkemasta sieltä Pohjanmaan rannikolta kauemmaksi kuin he ovat vanhastaan tottuneet purjehtimaan tai kulkemaan”. Niissä heitä kielletään purjehtimasta etelään alueelle, joka oli Ruotsin valtapiirissä Kuningas Maunu Eerikinpojan kirje 8.9.1334, joka koski kymmenysten käyttöönottoa Kemin ja Salon asukkaille, ilmaisee selvästi, että Ruotsin kuninkaalla ei ollut valtaa Pohjanrannalla oleviin Salon ja Kemin asukkaisiin. Ko. asian ilmaisee kirjeen maininta, ”. . . koska, ette voi mitenkään rakentaa sellaisia pappiloita kuin Ruotsin lakimme vaatii, etenkin peltojen puolesta niin teidän pitää vuosittain suorittaa pappilaa varten, jota te yleisesti kutsutte maanpuoleksi, . . .”. Kirje osoittaa, että Salon ja Kemin pitäjät eivät olleet Ruotsin lain alaisia ja perittävät nahat eivät olleet ”veroa”, vaan suoritusta ”maapuolesta”. Tällä tavoin Ruotsalaiset olivat sanoissaan hyvin tarkkoja, ettei se olisi herättänyt huomiota Novgorodissa. Myös Maunu E:n kauppalupa oli (13.2.1348) Närpiön, Mustasaaren ja Pietarsaaren asukkaille, mutta ei Salon eikä Kemin asukkaille.

Pohjanmaalla asui 800-luvulta lähtien, vanhojen kertomusten mukaan, salaperäinen kainulaisten heimo, siitä johtuen maata nimitettiin Kainuunmaaksi. Nimen merkityksestä ja heimon alkuperästä on erilaisia mielipiteitä. Nykyään heidän uskotaan olleen länsisuomalaisia erämiehiä, jotka tekivät retkiä Pohjanlahden perukoille ja jopa Ruijaan saakka. Suuri osan näistä pohjankävijöistä lienee ollut kotoisin Satakunnasta. Näistä kainulaisista on jäänyt nimistöä paikkakuntien nykyisiin nimiinkin mm. Lestijoen nimi oli tuolloin Kainusjoki eli Kannusjoki. Siiponjoen-Vääräjoen yhdistelmä oli vastaavasti Vähä-Kannusjoki vielä 1500-luvulla.

Pohjanranta jakautui toisen ristiretken jälkeen uskonnollisesti. Vuonna 1249 Birger Jaarli alkoi varustaa toisella ristiretkellä vallattua aluetta. Historiallisissa asiakirjoissa mainitaan, että rajaus kulki ”Päijänteeltä pohjoiseen aukeavaa” vesistölinjaa pitkin Pohjanrannalle. Samana aikakautena on Pohjanrannalla tapahtunut hyvin laajan Pietarsaaren kirkkopitäjän jako, josta tarkkaa vuosilukua ei ole tiedossa. Pietarsaaresta erotettiin tuolloin Salon eli Rannan pitäjä. Aikaisin merkintä Salon pitäjän toiminnasta asiakirjoista löytyy vuodelta 1329. Siinä kuitenkin Salon pitäjä todetaan vanhaksi pitäjäksi, joten sen itsenäistyminen on mahdollisesti tapahtunut jo huomattavasti ennen vuotta 1329. Kirkkohistorioitsija Thomas Stenbäk kertoo tutkimuksessaan, että Salon eli Rannan kappeli-

kunta erotettiin Pietarsaaren emäpitäjistä v.1249 ja rajaksi sovittiin korkea hiekkamäki Siiponjo-kivarresta, joka sijaitsee Kalajoen kaupungin eteläosassa. Kun otetaan huomioon se seikka, että Pohjanranta jäi karjalaisten ja siten Novgorodin alaisuuteen niin on mahdollisuus, että kyse on jopa samasta tai yhteen kytketystä toimituksesta Birger Jaarlin toisen ristiretken rajankäynnin kanssa. Siipojokivarresta on löytynyt vanhoja kivipyykkeitä, jotka voisivat olla tuolta ajalta peräisin. Keski-Suomen järviolueelta on myös löytynyt pyykkikiviä, jotka voivat mahdollisesti kuulua tuohon Birger Jaarlin ”rajaan”.

Alueen liikenne oli Suomeimmalla hyvin paljon veneliikenteen varassa, varsinkin raskaamman kauppatavaran kuljetuksissa. Näin ollen jokien ja järvien tarjoamat vesistöreitit olivat ensiarvoisen tärkeitä. Ruotsin hallinnassa olevalla alueella tällainen vesiliikenne oli helppo järjestää pääasiassa säteittäisenä liikenteenä Suomenlahdelta ja Pohjanlahdelta. Näiltä merialueilta lähtee lukuisa joukko jokia sisämaahan, jossa ne yhtyvät ja verkostoituvat monien järvien kautta siten, että veneliikenne oli tuolloin hyvä ulottaa sisämaahan jokaiselle alueelle, joka oli Ruotsin hallinnassa.

Karjalaisten osalta tilanne ei ollut niin helposti järjestettävissä kuin ruotsalaisten hallitsemalla alueella. Heillä veneliikenne oli pääsääntöisesti joki- ja järvireittien varassa. Heidän tärkeimmät venereittinsä olivat Valkealta mereltä eli Vienanmereltä Kantalahdesta ja Vienan Kemistä Kemi-joen, Iijoen ja Oulujoen kautta Kajnomerelle eli Pohjanlahdelle. Eteläisemmästä eli Laatokan näkökulmasta heidän tärkeimmät venereitit suuntautuivat Oulujoen kautta Pohjanlahdelle ja sisävesireittejä myöten Vienanmerelle. Sitäkin eteläisempiin reitteihin oli tarvetta, sillä Pohjanrannan asutusta oli ”Kymmenen virran maassa” pitkällä alueella. Matkan ja ajan säästämiseksi oli tarvetta käyttää em. virtoja ja niistä jatkuvia vesireittejä.

Tällaisia oli Laatokalta useita eri reittejä, yksi oli Nousia Karjalaisen Jaakko Teitille selostama reitti eli ns. ”Suuri Pohjantie” Pielisen ja Oulujärven kautta Oulujoelle ja sitä myöten edelleen merelle. Toinen Särkilahdelta Haukiveden, Siiteenselän, Unnukan kautta Koirusvedelle. Sieltä edelleen Pohjoiseen Kallavedelle ja Iisalmen vesireitille, jonka kautta oli lyhyen maakannaksen ylityksen jälkeen mahdollisuus päästä Oulujärven latvaosien vesireittien kautta merelle saakka. Siiteenselältä oli vielä mahdollisuus päästä edellistä läntisempää reittiä Pohjanlahdelle, se oli mahdollista siten, että käytettiin reittiä Osmajoki, Osmajärvi, Sorsavesi, Kuvansivesi, Suontien-selkä, Sonnejoki ja Iisvesi. Iisvedeltä oli edelleen mahdollisuus jatkaa kahta eri reittiä merelle. Pohjoisempi reitti kulki Nilakan ja Pielaveden kautta Koivujärvelle Maanselän kupeeseen. Koivujärven ja Pyhäjärven väliin jää kuitenkin n.8km maataival, jota voitiin jonkin verran korkean veden aikaan hieman lyhentää pieniä puroja käyttäen. Reitti on kuitenkin sellainen, että samalla venekalustolla se ei liene ollut kuljettavissa. Loppuosa tuosta reitistä oli kuitenkin suhteellisen helppoa Pyhäjoen reittiä merelle. Eteläisin reitti erkani edellisestä jatkuen Iisvedestä Vaajasalmen kautta Niiniveteen ja Kerkonkosken kautta Kiesimälle. Kiesimän erottaa Pohjois-Konnevedestä hyvin kapea kannas(200-300m), sillä Kiesimä laskee Niiniveteen ja Pohjois-Konnevesi laskee etelään Konneveeteen. Ko. reitillä pitkä Pohjois-Konnevesi tulee katkaistavaksi vain poikittain, sillä sen länsipuolella kapean kannaksen takana on Lavianselkä. N.1200- 1400-luvulla on, ehkä paremmin kuin nykyään, ollut mahdollisuus ylittää tuo kannas hyvin lyhyen telatien ja pienen puron kautta. Tuo puro laskee Hiekkakylän kautta Pohjois-Konneveeteen. Lavianselältä aukeaa hyvin pitkät vesireitit mm. Päijänteen kautta Suomenlahdelle. Nykyisin tuon kannaksen katkaisee Neiturin kanava. Lavianselältä aukeaa myös Keiteleeltä lähtien pohjoiseen muinaisen huomattavan vesireitin eli Päijänteen entisen lasku-uoman jäänteinä vesireittiyhteys pohjoiseen aina Pohjanlahdelle saakka. Tämä on mahdollista siten, että reitti jatkuu Lavianselältä Keiteleen kautta Kolimalle. Sieltä on hyvä yhteys Alvajärven kautta Muurasjärvelle, joka on Maanselän tuntumassa. Huomioon ottaen se, että Muurasjärvellä ollaan vanhalla Päijänteen lasku-uomalla, joka laskee Pohjanlahteen, ei ole yllättävää, että juuri täältä on ollut veneliikenneyhteys ko. merelle. Maanselkä on tuolla kohtaa hyvin alavampaa seutua kuin muualla Maanselällä.

Muurasjärven pinta on n.112m merenpinnasta ja maanpinta alavimmassa kohdassa on tuolla reitillä n.125m, johon kohtaan tulevat purot sekä Muurasjärveltä, että Kalajoen latvaosilta Hautaperän

järveltä. Vastaavasti Pielavesi-Pyhäjärvi reitillä on Koivujärven korkeus n.131m ja alavin kohta Maanselällä tuolla kohtaa n.155m. Kuten edellä olevasta ilmenee, tulee Pielavesi - Pyhäjärvi reitillä pitkän maakannaksen lisäksi huomattavasti korkeuseroltaan vaikeammat koskiosuudet, kuin länempänä Muurasjärven - Kalajoen reitillä. Lisäksi on otettava huomioon se, että tuolla reitillä ei tuolloin ollut vastaavasti telataipaleita laisinkaan, tai jos oli, niin ne olivat lyhyempiä ja korkeuseroltaan vähäisempiä, kuin itäisemmillä reiteillä. On sanomattakin selvää, että tällaisia luonnonvastuksia vastaan muinoin käsipelillä kamppailleet eränkävijät ja kauppamiehet valitsivat helpoimman vastuksen tien. Tästä veneliikenneyhteydestä kerrotaan Hämeen läänin rajantarkastuspöytäkirjassa vuodelta 1738. Sen ovat suorittaneet 14. päivä maaliskuuta 1738 Joh. Swikar ja vice kruununnimismies E. Fortelli. Siinä kerrotaan mm. "Muurijärveltä pääsee ... veneellä Päijänteelle asti, veneellä voi myös päästä mainitulle suolle (Rajaneva)... ja sitä pitkin edelleen Kalajoelle (Callajoki). Siellä tulee vastaan 40 koskea ennen kuin pääsee merelle asti".

Edellä mainittu vesireitti on ilmeisesti ollut ainoa venereitti, jota myöten on päästy "suolamerestä suolamereen" Pohjanrannalle Oulujoen eteläpuolelle. Tämä em. lausunto kuvaa maan kohoamisen aiheuttamia muutoksia.

Venereitit Vienanmereltä eli Valkoiselta mereltä ja Laatokalta ovat olleet karjalaisille välttämättömiä kulkureittejä Kajjomerelle, nykyiselle Pohjanlahden peräosalle, Perämerelle.

Tärkeimmät kulkuyhteydet suuntautuivat Vienanmereltä ja Laatokalta Oulujoen kautta Perämerelle. Tärkeä oli myös Iijoen kautta kulkeva venereitti, jota on käytetty paljon, kuten historiantiedot osoittavat. Ei tule pitää myöskään vähäarvoisina niitä kulkureittejä, jotka kulkivat Oulujoen eteläpuolisten jokien kautta Perämerelle, sillä kaikki vähänkin painavimmat kuljetukset tehtiin veneillä.

Venettä käytettiin myös tavallisena kulkuvälineenä, koska tieverkostoa ei ollut olemassa. On siten hyvin ymmärrettävä Kustaa Vilkunan ja Kyösti Julkun kannanotot, jotka koskivat ko. asiaa.

Kyösti Julku on kirjassaan, "Suomen itärajan synty" s.129, käsitellyt asiaa seuraavasti: "Vilkuna on esittänyt sellaisen mielenkiintoisen ajatuksen, että novgorodilaiset pyrkivät turvaamaan Pähkinäsaaren rauhassa Särkilahden perukasta Pyhäjoelle johtavan vesitiensä. Tämän vuoksi olisi lähdettävä rajapisteitä etsimään tämän vesilinjan länsi- ja luoteispuolelta, niin että itse vesilinja jäisi novgorodilaisten haltuun"; Historiallinen aikakauskirja 1960, s.410.

Vilkuna on käsitellyt em. lisäksi teoksessa, "Pähkinäsaaren rauhan raja" osiossa (s.408), ko. asiaa.

Julkun ja Vilkunan johtopäätös on hyvin ymmärrettävä, sillä em. vesireitit olivat Venäjän karjalaisille elintärkeitä. Suomalaiset pääsivät erä- ja asuinalueilleen helpommin, sillä Suomenlahdelta ja Pohjanlahdelta oli paljon jokiyhteyksiä sisämaahan.

Julku ja Vilkuna ovat ansiokkaasti selvittäneet karjalaisten eteläisimpiä venereittejä raja-asioita käsittelevissä kirjoissaan. Julku on selvittänyt hyvin seikkaperäisesti kirjassaan, "Suomen itärajan synty", 1200-1500-luvun tilannetta Pohjolassa. Kirjasta saa erinomaisen kuvan tuon ajan valtiollisista kanssakäymisistä ja erilaisista raja- ja rauhansopimuksista.

Pähkinäsaaren rauhansopimuksesta on säilynyt useita eri rajaluetteloita. Käsitukset niiden oikeellisuudesta ovat vähän vaihdelleet, sillä varsinkin ruotsalainen luettelo on aiheuttanut keskustelua ja vertailua suhteessa latinalaiseen, latinalais-ruotsalaiseen ja venäläiseen rajaluetteloon verrattuna.

Alkuperäisiä rajaluetteloita ei liene säilynyt, niiden arvellaan tuhoutuneen tulipalossa. Ehkä huomattavin kiista em. rajaluetteloiden eroavaisuudessa koskee rajan pätejokien tulkintaa.

Pähkinäsaaren rauhan rajan tulkinta on ollut helpointa Karjalan kannaksen alueella, sillä se oli pääsääntöisesti asuttua jo keskiajalla. Nykyisen Suomen alueen sisäosat olivat enimmäkseen erä-alueita ja osittain lappalaisten asuttamia, joten siellä ei ollut paikallisen asutuksen valvonta rajasiassa sellaista kuin Karjalassa ja Pohjanlahden rannikolla.

Latinska texten

in ampnem Seestær⁹⁾
 in medio mosa est mons
 in ampniem Zay
 Solsten
 Rodhahæl
 Lambotræske¹⁰⁾
 in mosan Pæki¹¹⁾
 Kangasjærffui
 Pwroniarffui¹²⁾
 Arcthojarffui¹³⁾
 Torsjærffui
 Særkelaxi
 Samusala
 Sithi
 Carelakoski
 Kolumakoski¹⁴⁾
 Pathajoki¹⁵⁾
 Helsingh haff

Svensk övers. av lat.texten

Sesther
 mith i mosen liggher 1 bærg
 Zai
 Solsten
 Rødhahæl
 Lambetræsk
 mosen Becche
 Gangisjærffue
 Pornujærffue
 Aitojærffue
 Torsjærffue
 Særkelax
 Samusala
 Sithi
 Karelakoske
 Kolumakosche
 Pathajoke
 Helsingehaffdh

⁹⁾ Sester 1—3, 5, 6.

¹⁰⁾ Læmbotræsck 1.

¹¹⁾ Pecke 1, 2, 5, 6.

¹²⁾ Kan även läsas Pwronarffui. Pornitjæru 1, Purnujærffui 2, 4, 6, Purnujærffue 3, Purnujærffui 5.

¹³⁾ Aitojæru 1.

¹⁴⁾ Kolmakoske 1.

¹⁵⁾ Patajoke 1, Pakajoki 2, 4, 5, 6.

Yliüesi
 Cochankallio²⁰⁾
 Watikiffui²¹⁾
 Somauæsi
 Yxepæ
 Vrpalaxi²²⁾
 Kehoheua²³⁾
 Kunustanemi²⁴⁾

Yleuesi
 Konkenkallio
^{*)} Watikiffui
^{*)} Somenuesi
 Yxepæ
 Vrpalaxi
 Kædene
 Kwnustaini

²⁰⁾ Kokenkellæ 1, Kokenkalle 2, 4, 5, 6.

²¹⁾ Watakijue 1, Vakakiue 2, 4, 5, 6.

²²⁾ Vrpalax 1—6.

²⁴⁾ Kunustainin 1, Knitustainin 2, 4, 5, Knitustainin 6.

Ryska texten

Rjeka Sestreja
 Moch, seredje mcha gora
 Saja rjeka
 Solnytshnyj kamenj
 Tshermjaujo shtsheljo
 Ozero Lembo
 Mochj na Pechkjej
 Ozero Kangasyervi
 Purnojarjvi
 Jantojarvi (pro Jaitojarvi)
 Torzhejarvi
 Sergilakshi
 Samosalo
 Zhiti
 Korjelomkoshki
 Koljemakoshki
 Patojeki
 Kajano more

Svenska texten

aan Sestyr¹⁾
 i mosan ær itt bærg
 aon Zay
 Sollsten
 Rødha hell
 Lamboträsk²⁾
 mosan Pecce³⁾
 Kangasjærffui
 Porwjærffui⁴⁾
 Aythajærffue
 Torsajærffui
 Særkilax
 Samusælæ⁵⁾
 Sithi
 Kærelekuski⁶⁾
 Kolomakuski⁷⁾
 Pætejoki⁸⁾
 nor i haffuit

¹⁾ Sestur 1, Sester 2, 3, 5.

²⁾ Lambeträske 1, 3, Lämbeeträske 2, 5.

³⁾ Päckze 2, 3, 5.

⁴⁾ Porujärfue 1, saknas 2, 3, 5.

⁵⁾ Sämusälæ 1, Sämusälä 2, 3, 5.

⁶⁾ Käräläkuski 1, Karjalankoski 2, 3, 5.

⁷⁾ Kolomäkuski 1, Kloomenkoski 2, 3, Klomenkoski 5.

⁸⁾ Pätajoki 1.

u Lovezhi
 Kovkougali
 Vatikivi
 Soumovisi
 Uksipja
 Urbala
 Kedevja
 Kounoustani

Yleusi¹⁶⁾
 Kokinkallio¹⁷⁾
 Watekiffui¹⁸⁾
 Somewesi
 Yxepæ
 Vrpelax
 Kedhewe¹⁹⁾
 Kunustayna

¹⁶⁾ Yleuisse 1, Ilewess 2, 3, 5.

¹⁷⁾ Kokinkalle 1, Koknikallio 3, 5, Kakinkallio 4.

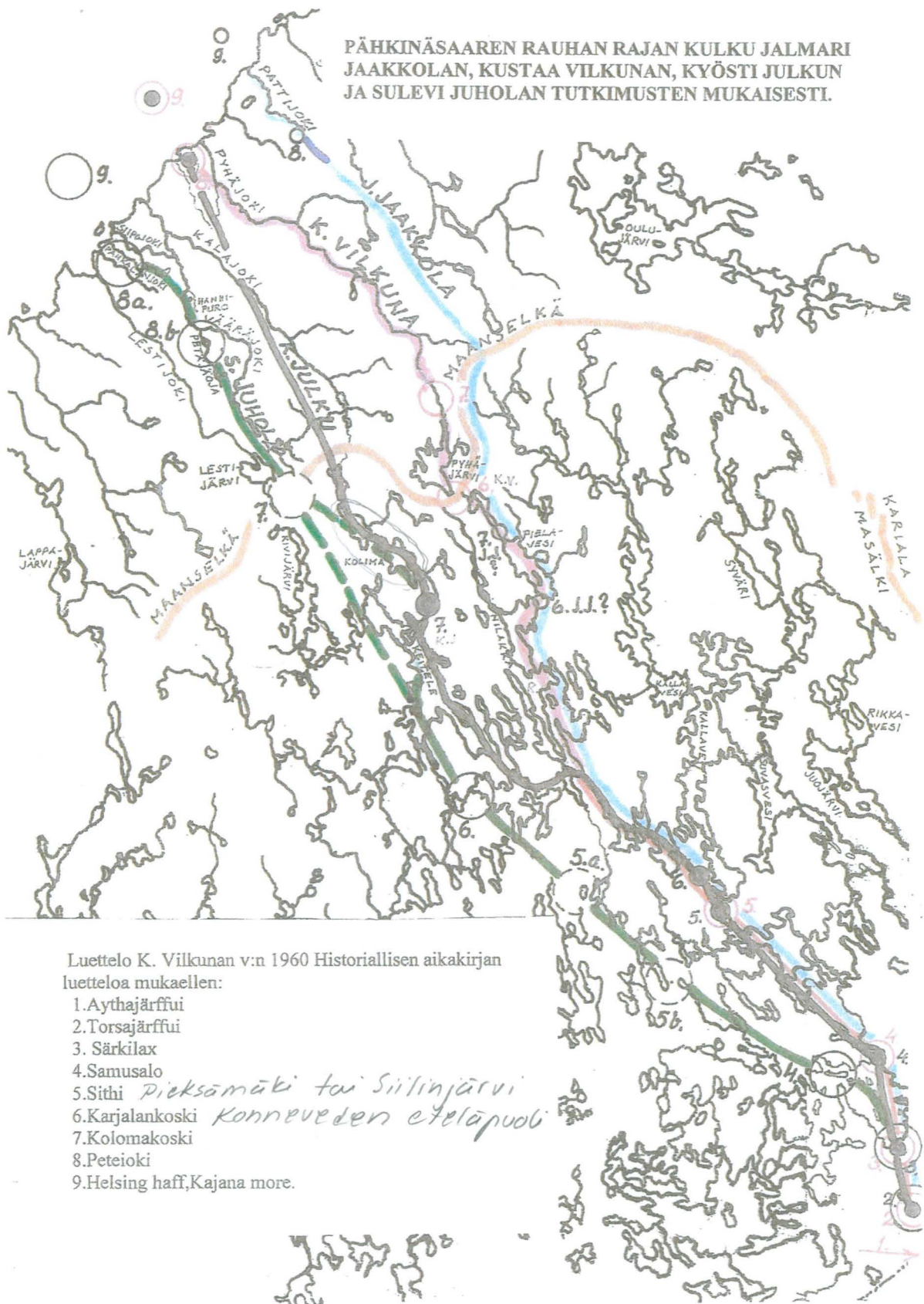
¹⁸⁾ Vatekäfue 1, Watukiffui 2, 5, Wathukiffwi 3.

¹⁹⁾ Kädewe 1, Kädewe 5.

PÄHKINÄSAAREN RAUHAN RAJAKOhteita

| Kohde vanhois- sa luetteloissa | S. Juhola | K. Vilkuna | J. Jaakkola | K. Julku |
|---|---|---|--------------------|------------------------------|
| 1. Aythajärfvui | Aitjärvi | Aitjärvi | Aitjärvi | Aitjärvi |
| 2. Torsajärfvui | Torsajärvi | Torsajärvi | Torsajärvi | Torsajärvi |
| 3. Särkilax | Särkilahti | Särkilahti | Särkilahti | Särkilahti |
| 4. Samusalo Samosalo | Kesamonsaari | Talvisalo | Talvisalo | Talvisalo |
| 5. Sithi Ziti | Siilinjärvi ? Siilinkivi ? | Siiteenselkä | Siiteenselkä | Siiteenselkä |
| 6. Karjalankoski Carelekoski | Karenkoski (Karinkoski) | Myllykoski Koivujoki | Säviäkoski ? | Sorsakoski |
| 7. Kolomakoski Kolumakoski | Kärnäkoski? Jääjoen koski ? (Jääkolu) | Pyhäjoen koski Lapinkoski ? Kupaankoski ? Aittokoski ? | Koivujoen koski | Kolumankoski (kärnäkoski) |
| 8. Pathajoki (<i>latinal./ruotsal.</i>) <i>latinal.</i> | Pahkalanjoki | - | Pattijoki | - |
| 8 b. Petäjoki (<i>ruotsal.</i>) | Petäjäoja | Petäjäsoja | - | Petäjäsoja |
| 9. Helsing haff Kajjnomeri | Pohjanlahti | Pohjanlahti | Pohjanlahti | Pohjanlahti |

PÄHKINÄSAAREN RAUHAN RAJAN KULKU JALMARI
JAAKKOLAN, KUSTAA VILKUNAN, KYÖSTI JULKUN
JA SULEVI JUHOLAN TUTKIMUSTEN MUKAISESTI.



Kartta Pähkinäsaaren rauhan rajan sijainnista Jalmari Jaakkolan, Kustaa Viikunan, Kyösti Julkun ja Sulevi Juholan tutkimusten mukaisesti.

Pähkinäsaaren rauhan rajan kulku Siestarjoelta **Särkilahteen** on paikallistettu suhteellisen hyvin. Ensimmäinen rajakohde nyky-Suomen alueella on **Torsajärvi**. Erimielisyyttä on ollut ns. Riitaamaan alueella, jossa on ollut kuitenkin rajan etenemissuunnassa vain kohtuullisen pieniä eroja, verrattuna siihen, mitä käsityseroja on rajan kulussa ollut Särkilahdesta Pohjanlahdelle olevalla alueella.

Mistä suunnasta tulisi etsiä Särkilahtea seuraavaa rajakohdetta **Samosaloo** ?

Useat tutkijat ovat kuitenkin edenneet pohjoisuuntaan Kyrönsalmessa olevaa Talvisaloo kohti. Monet ovat pitäneet vakavasti ehdolla seuraavaksi rajakohteeksi Savonlinnan Talvisaloo. Asiaa on perusteltu ko. rajakohdan Samosaloo (Samusaloo) ja Säämingin pitäjän S-alkuisella nimellä.

Samusaloon rinnastamisessa Talvisaloon on erittäin suuria vaikeuksia, sillä rajasaari oli keskiajalla hyvin arvokas, josta kuningas halusi puolet. Vilkuna ymmärsi hyvin, että Talvisaloo ei ollut kooltaan eikä viljelymahdollisuuksiltaan arvokas. Hän etsi syitä saaren arvolle lappalaisten verotusasiasta sillä perusteella, että Talvisalon saari oli hyvällä kulkureitillä. Perustelu tuntuu haetulta, koska sillä ei ollut suurta merkitystä Ruotsin kuninkaalle. Toinen seikka, joka ei suosi Talvisaloo rajakohteena on se, että se on erittäin hyvällä venereitillä, kuten edellä olevista venereiteistä ilmenee. On huomattavaa ahtauden tuntua siinä, että ajateltaisiin rajan kulkeneen Talvisalon länsireunaa, sillä se ei taannut sitä turvallisuutta, josta Vilkuna ja Julku ovat kirjoittaneet ja pitäneet tärkeänä.

Erittäin huomattava seikka on, joka osoittaa sen, että raja ei kulkenut Talvisalon kautta, että venäläiset ilmoittivat linnan rakentamisen jälkeen, että linna oli rakennettu heidän puolelleen. Allekirjoittanut on, em. asiat huomioiden, etsinyt rajan sijaintia Julkun ja Vilkunan periaatteen mukaan Savonlinnan länsipuolelta, Pihlajavedeltä länteen ja luoteeseen suuntautuvalta vyöhykkeeltä onkin löytynyt hyvin runsaasti sellaista nimistöä, joka tukee rajan kulkeneen ko. alueen kautta. Näin ko. rajakohde on paikallistunut **KeSAMONsaareksi** erittäin suurella todennäköisyydellä. Nimiyhteys on aivan ilmeinen. Lisäksi saari on Savonlinnan länsipuolella, kuten useat tutkijat ovat vaatimuksen esittäneet. Se täyttää myös edellä esitetyn, ”Nöteborgsfredenissä” julkaistun, vaatimuksen, että rajan tuli jatkua luoteeseen Särkilahdesta. Näin täytyy tuo Vilkunan ja Julkun esittämä erittäin tärkeä vaatimus veneliikenteen turvaamisesta. Julku perustelee asiaa kirjassaan seuraavasti: ”Tärkeää on nyt todeta, että viimeinen rajalinjan varsinaisista rajapisteistä sijaitsee Särkilahden – Pohjanlahden vesitien eteläpuolella. Tämä näet viittaa selvästi siihen, että karjalaiset ovat pyrkineet turvaamaan itselleen vesitien turvallisen käytön. Vilkuna otaksuu, että tähän olisi pyritty aina Aitjärvestä alkaen . . . “. (Vrt. Sis. s. 129, 137).

Huomionarvoista on em. rajan suunta Pihlajavedessä. Vrt. **N ö teborgsfreden; “. . . oli ylittävän reitin . . . ja tästä NV Särkilahti – Saimaan, . . .”, eli Särkilahti oli ylitettävä Nort - Vest – suunnassa (N V) eli luoteeseen.** Tämä tulkinta suunnasta ei johda Talvisaloon vaan **KE-SAMONSAAREEN**. Uppsalaverket Suomi, internet 15.8.08.

Kesamonsaari on suuri saari, sen erottaa Muhasaaresta vain kannas. Näiden saarien yhteispituus on yli 6 kilometriä ja siellä on myös viljeltyjä maita. Näin se täyttää, sijainnillaan ja sillä, että se on erittäin arvokas, ne vaatimukset jotka ilmenevät keskiaikaisesta rajakohteesta Samosalosta. Saari jaettiin, kuten ilmenee mm. K. Pirisen Savon historiikirjasta s.203. Muhasaareissa on hyvin vanha rajamerkiksi soveltuva kehäkiviyhdistelmä, joka voisi olla rajamerkki. Em. kiviyhdistelmää ei ole ehditty tutkia vielä perusteellisesti.

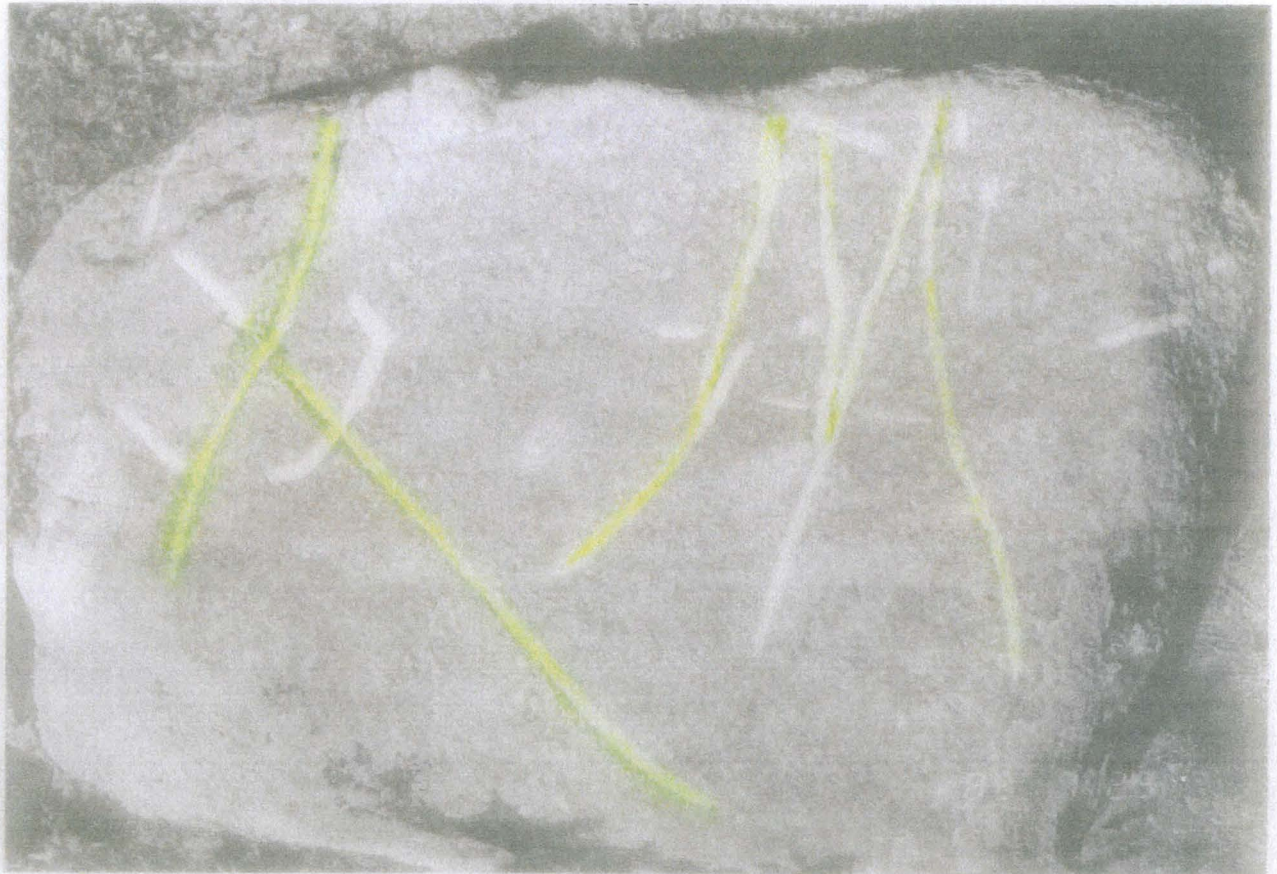
V.1501 tehtiin liittosopimus v:n 1493 sopimuksen pohjalta. Sopimuksen tekijöinä olivat Tanskan ja Ruotsin kuningas Hannu sekä Iivana III. Iivana lähti siltä pohjalta, että raja käytäisiin Pähkinäsaaren rauhan ehdoilla, jolloin ”Olavin linna olisi jouduttu luovuttamaan Moskovalaisille”.

Seuraavaksi rajakohteeksi ovat useat tutkijat ehdottaneet Varkauden lähellä olevaa Siiteenselkää. Sen nimellä on yhteneväisyyttä jossain määrin latinalaisessa ja latinalais-ruotsalaisessa rajaluetelossa esiintyneeseen **Sithi** - nimeen. Sithin sijoittaminen Siitiinselkään rikkoo vakavasti sitä Vilkunan ja Julkun mainitsemaa turvallisuustekijää rajan sijainnin suhteen, sillä se sijaitsee tuolla tärkeällä venereitillä, josta he teoksissaan mainitsevat. Alueen nimistössä ei myöskään ole juuri mitään

rajan kulusta kertovia nimiä. Varkauden eteläpuolella olevat Karjala-nimet ovat nimenomaan Juholan tutkimuksen mukaisesti juuri karjalaisalueella, joten ne ovat hyvä lisäperuste Juholan tutkimuksessa esitetylle rajalinjalle. Pieksämäen etelä- ja kaakkoispuolella sekä myös luoteispuolella on useita Karjala-nimiä, jotka soveltuvat erittäin hyvin allekirjoittaneen tutkimuslinjaan. Siellä on myös nimellään paljon kertova Rajaportti ja muita Raja-alkuisia nimiä, sekä erittäin runsaasti muuta vanhasta rajasta kertovaa nimistöä. Tuolla alueella ovat lähinnä Vangasjärven lähellä olevat Siili-alkuiset paikannimet kuten Siilinjärvet, Siilinsuo, Siilinniemi. On mahdollista, että kysymykseen tulee hieman kaakkoon sijaitsevat Siilinkivi tai Siilinjärvi Virtasalmen alueella.

K. Pirinen mainitsee kirjassaan ”Savon historia” s.280, että joissakin hämäläismurteissa on Siili-sanasta käytetty genetiivimuotoa ”Siitiin”, näin ollen ko. nimet ovat etymologisesti rinnastettavissa Siiteenselän nimeen. Edellä mainitut Siili-alkuiset kohteet Naarajärvellä ovat hyvin edustavasti allekirjoittaneen tutkimuksen mukaisella Pähkinäsaaren rauhan rajan linjalla, joten käsitykseni on, että ne edustavat Sithi-rajakohdetta.

25



Pieksämäen mlk:n (Naarajärvi) Vangasjärven rannalla oleva vanha kivi. Kiven on löytänyt omakotirakentajan avustuksella Pekka Tarkiainen, kuva on hänen aineistostaan. Kivessä olevat kirjaimet ovat lähes metrin mittaisia.

- 23.1.2003 kive Pekka Tarkiaiselta = LIITE 7.

Lähellä Vangasjärveä Naarajärvellä on vanha kivi, jossa on suuret, lähinnä kirjaimiksi tunnistettavat merkinnät. Oheisessa kuvassa on tuo vanha kivi. Pekka Tarkiainen on kuvannut ko. kiven ja tulkinnut sitä teoksessaan siten, että oikeanpuoleinen merkintä olisi M-kirjain ja edustaisi kuningas Maunu Eerikinpoikaa ja vasemmanpuoleisen hän on tulkinnut ristiksi, joka hänen mukaansa edustaisi Venäjää. Kiven oikeanpuoleinen kirjain on kyllä M-kirjain, mutta vasemmanpuoleinen olisi lähinnä T-kirjain hieman koristeltuna. Myös M-kirjaimessa on poikittaisia ikään kuin koristepeikkauksia. Tarkiaisen tulkinta ontuu siten, että Maunun vastakohta olisi Juri ja näin ollen toinen kir-

jain pitäisi olla J-kirjain. Vastaavasti risti-merkinnän vastakohta olisi kruunu, jos käytetään valtakuntien tunnuksia.

Käydessäni v.2006 Vangasjärven kivellä, niin siitä ei enää ollut havaittavissa kaikkia ”koriste-
piikkauksia”, jolloin oli helpompi tunnistaa kirjaimet T ja M-kirjaimiksi.



Vuodelta 2006 oleva kuva Vangasjärven kivestä. Kiven ”koristeviivat” eivät olleet enää havaittavissa.

Allekirjoittaneelle tulee mieleen väkisinkin sellainen ajatus, että kivessä olisi T ja M-kirjaimet. Näille kirjaimille taas löytyy hyvin looginen tulkinta siitä, että ne olisivat Maunu Tavastin nimi-kirjaimet, sillä hän asusti Hirvensalmen Vahvajärvellä, jossa hänellä oli piispantalo. Hänen kerrotaan tehneen sieltä matkoja Savoan, joten em. päätelmä sopii kuvioon oikein hyvin. Ko. merkinnöistä voidaan tehdä sellainen johtopäätös, että hän on tehnyt ko. merkinnät v.1415 käydyin Häme- Savo heimorajankäynnin yhteydessä. Mieleen tulee ajatus, että Maunu Tavast on tiennyt Pähkinäsaaren rauhan rajan sijainnin ja siitä johtuen hän on tehnyt em. merkinnät juuri siten, että ne ovat Pähkinäsaaren rauhan rajan ja Häme – Savo heimorajan leikkauskohdassa. Ko. ajatukselle on olemassa asialliset perusteet, vaikka sillä tavoin ei missään mainita. Em. raja kulki ko. alueella linjaa Mwras-meki (Mukosmäki), joka on tulkittu Muuratmäeksi, ja edelleen sieltä keskeltä Sonnejokea (Suonenjoki) suoraan ylitse ja seuraavaksi ”Lastukoski eller Karialamasälki”. Näin em. kivi olisi suunnilleen tuolla linjalla, ehkä vähän siitä itään, mutta kun otetaan huomioon se seikka, että Pieksänmaa on vedenjakaja-alueella, niin voidaan olettaa, että raja olisi myötäillyt tuota vedenjakajaa. Tällä tulkinnalla Vangasjärven kivelle saataisiin rajahistoriallista arvoa. Tämä päätelmä ei ole kaukaa haettu, sillä ko. alueen halki ei ole kovin useita vanhoja rajoja kulkenut. Kyseisen merkinnän yhdistäminen Pähkinäsaaren rauhan rajaan ei sovellu allekirjoittaneen ensisijaiseen teoriaan ko. rajan merkitsemisestä, vaikka kivi sijaitseekin ko. raja-alueella, vaan ehkä se oli Maunu Tavastin tapahtuman jälkeen tehty ”muistomonumentti”, kuten edellä on kerrottu.

Yleinen käsitys on, että venäläiset kävivät yksipuolisesti merkitsemässä Pähkinäsaaren rauhan rajaa v:n 1500 syksyllä. Allekirjoittaneen käsitys on, että ns. rajaväärennösten takia raja oli vuoteen 1415 mennessä, muutamassa vuosikymmenessä, siirtynyt koillisuuntaan ja noudatti Torsajärvi-

Puruvesi- Orivesi- Ohtaansalmi linjaa. Tämän kuvan antaa selkeästi ns. A-rajaluettelo (1383?). Ko. raja kiersi em. linjaa käsitykseni mukaan loppuosuudella vielä alkuperäiselle Pähkinäsaaren rauhan rajalle, johon se yhtyi Pihtiputaan Alvajärven tienoilla.

Pieksänmaan alueella on erittäin runsaasti rajaan viittaavaa nimistöä. Kesamonsaaren ja Naara-järven Siilinjärven välillä **on rajan sijaintiin viittaavia nimiä yli 50**, Talvisalon ja Siitiinselän välillä on vain pari, kolme nimeä. Ko. välillä ei esiinny Raja-nimiä ja Venäjään liittyviä nimiä lie-nee vain Siiteenselän eteläpuolella, järven länsirannalla, oleva Ryssänvuori.

Pieksänmaan alue on nimistöltään risteysaluetta, sillä alueen kautta kulki myös v.1415 Turun maa-oikeuden päätöksellä viety Häme – Savo heimoraja. Ko. rajan kulun paljastaa myös Pieksänmaalta etelään johtavalla alueella oleva raja-alueesta kielivä nimistö.

Karjalankoski oli rajaluettelon seuraava kohde. Sen sijoittaminen Suomen kartalle on tuottanut erittäin suuria vaikeuksia. Nilsiässä on täysi nimivastine, mutta se sijaitsee Pähkinäsaaren rauhan rajan reitiltä niin paljon sivussa, että yleisesti ottaen ei ole sellaista käsitystä, että se olisi paljon etsitty rajakohde. Julku on esittänyt Karjalankoskeksi vain vähän Varkaudesta pohjoiseen olevaa Sorsakoskea. Siinä tulee vakavaksi esteeksi em. veneliikenneväylällä sijainti, joka ei täytä Vilkun ja Julkun omaa käsitystä venereitin turvallisuusasiassa.

Vilkuna on esittänyt Karjalankoskeksi Pielavedestä luoteeseen Koivujärveen laskevaa Myllykoskea. Sitä rasittaa myös hänen oma käsityksensä karjalaisten venereitin turvaamisesta, sillä hän korosti ko. asiaa.

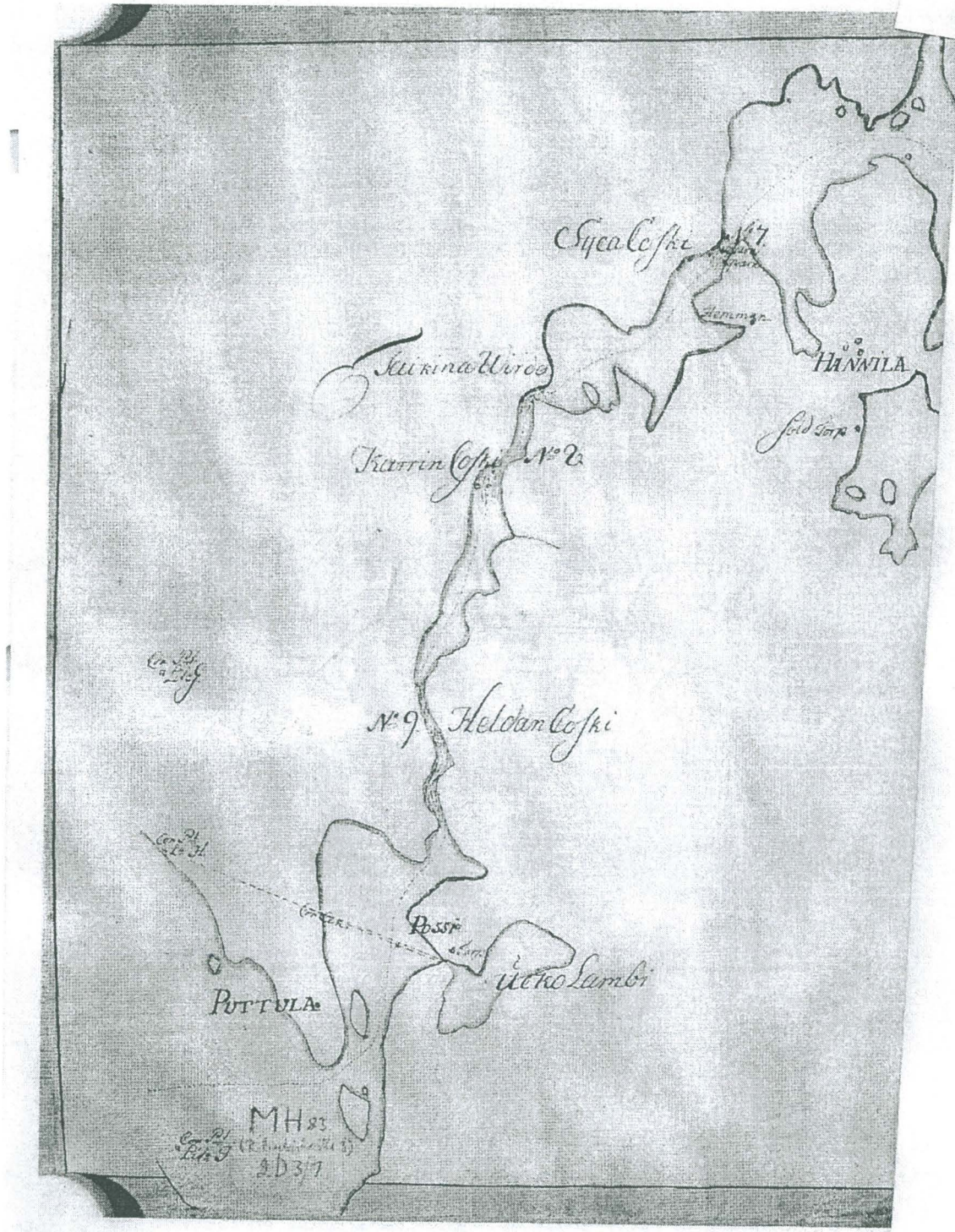
J. Jaakkola pitää Karjalankoskena Nilakan ja Pielaveden välistä Säviänkoskea sen merkittävän sijainnin perusteella. Se sijaitsee myös erittäin tärkeällä venereitillä ja oli varmaa, että karjalaiset “venekansana” eivät hyväksyneet kapean väylän jakamista.

Siitiinselän - Sorsakosken – Kuvansin – Suonenjoen jaksolla ei ole rajaan viittaavaa nimistöä juuri ollenkaan. Sorsakosken lähellä on Rajakumpu ja Rajasuot, jotka ovat kunnanrajan tuntumassa. Suonenjoen eteläpuolella Suontieninselän itärannalla Ryssänkallio. Suonenjoen eteläpuolella olevat rajaharju ja Rajakorpi ovat sellaisella alueella, että ne voivat viitata eri rajateorioihin, kuten v.1415 Häme- Savo heimorajaan, Vilkunan ja Julkun teorian mukaiseen Pähkinäsaaren rauhan rajaan tai muuhun rajaan. Em. Ryssänkallio ja Siiteenselän eteläpuolella oleva Ryssänvuori voivat olla venäläisten vartiopaikkoja tärkeän veneliikenneväylän varrella, joten ne silloin tukevat paremmin Juholan kuin Julkun ja Vilkunan teoriaa.

Juholan esittämällä rajalinjalla, KESAMONSAARI-SIILINJÄRVI, Pieksänmaa, esiintyy mm. seuraavia rajankulkuun viittaavia kohteita: Vaarasuo, Liurajasti, Rajastinpää, Rajalehto, Pilkkämäki, Riitakangas, Ristilä, Rauhala, Rajalampi, Rajanotko, Pyhäjärvi, Karjalansaari, Rajakorpi, Kolkonpää, Kolkonjärvi, Taipale, Rajala, Rankassovirta, Surma-ahonsuu, Rajapelto, Rajajoki, Käräjäsaari, Viholanniemi, Rajala, Surmanmäki, Viholansyrjä, Ristikangas, Rauhanniemi, Venäjänmäki, Venäjänniemi, Rajakangas, Ristiharju, Karjala, Rajasuo, Pyhitynsuo, Karjalankylä, Rajaportti, ja Venäläisenkangas.

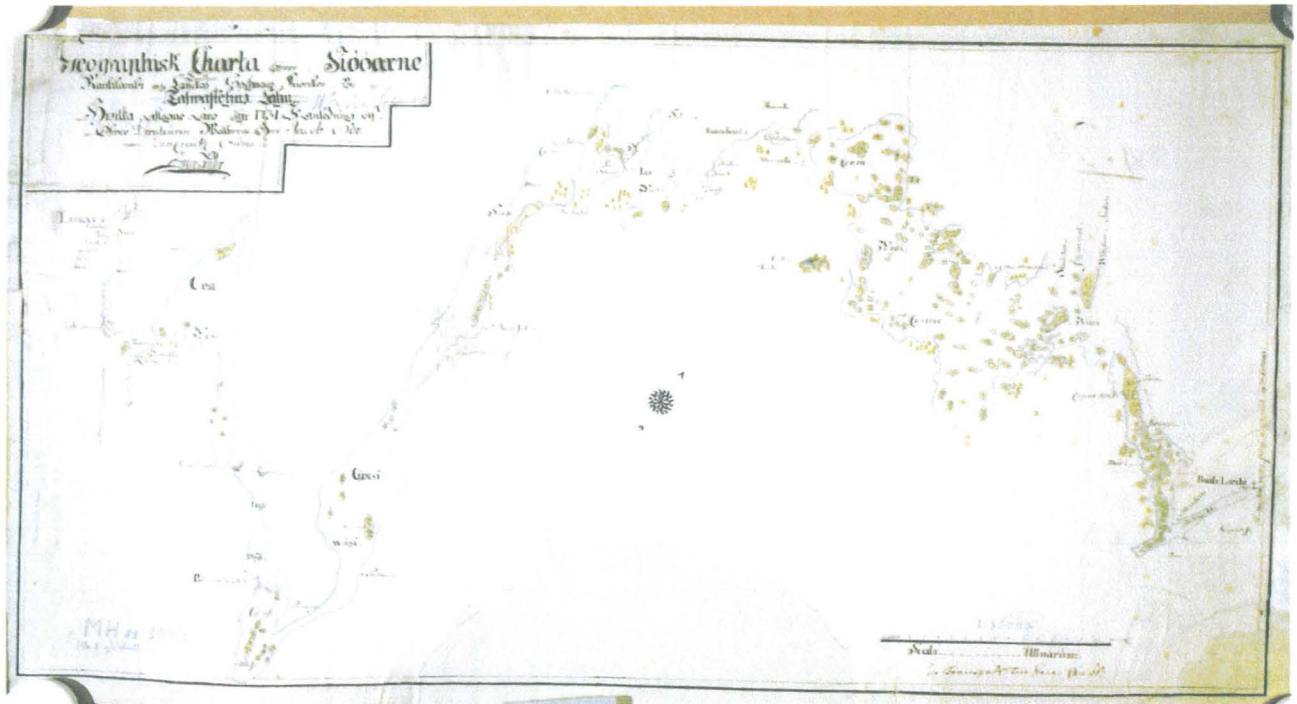
SIILINJÄRVI – KARENKOSKI (nyk. Karinkoski) välillä on Juholan esittämällä raja-alueella rajankulkuun viittaavaa nimistöä mm. seuraavasti: Taipaleenkangas, Karjala, Rajala, Kirkkosurnui, Surnuijoki, Pohjoissurnui, Rajala, Rajasuo, Riitala, Rajavuori, Rajasuo, Taipale, Rajala, Rajalahti, Rajala, Rajavuori, Rajaniemi, Rajavuori, Karjalanmäki, Rajaniemi, Rajala, Venäjänlampi, Rajalanvuori, Rajasaari, Venäjänpuro, Riitakangas, Riitalampi, Riitasuo, Rajalahti ja Venäläissaari.

Suonenjoen- Niiniveden- Pohjois- Konneveden alueella, jonka kautta Julku esitti Pähkinäsaaren rauhan rajan kulkeneen, ei rajanimistöä juuri esiinny, Vaajasalmen lähellä olevat Rajasaaret ovat luettava pikemminkin Vaajasalmen kautta kulkeneeseen Häme- Savo heimorajan johdosta syntyneeseen nimistöön. Pohjois-Konneveden jälkeen Julku on edennyt teoriassaan Lavianselälle ja Keiteleelle, jolloin hän oli samoilla alueilla Juholan kanssa, joten niitä ei tarvitse vertailla keskenään. Siellä sitten onkin runsaasti rajanimistöä, kuten myös Julku on todennut.



Konneveden laskukosket: Ylinnä Siikakoski (Sycacoski), keskellä Karrinkoski (Karrincoski) nykykartoilla Karin-
koski, alinna Kellan koski (Keldan coski). Karrinkosken nimeä edelsi **KARENKOSKI**.

Karjalankoskena S. Juhola pitää **Karinkoskea**, joka on Konneveden laskukosken keskimäinen osa. Nykyisin siinä ei ole juuri pudotusta, mutta se on ollut koskijakson merkittävin koski keski-
ajalla. Se ilmenee vanhasta kartasta, jossa se on ollut luonnollisessa tilassa. Karinkoskea edeltävä
nimi koskella on ollut **Karrinkoski** ja sitä edeltävä nimi **KARENKOSKI**, vrt. **KARE-(LE?)-N-
KOSKI**.



Konneveden (Connevesi), iso järvi oikealla, laskukoskien hallitsevimpana koskena (ylhäällä keskellä) on **Karenskoski**, nykyinen Karinkoski (vanha luonnontila ennen padotusta).

On mahdollista, että nimimuoto Karenskoski on kansan suussa taipunut lyhyempään kaksitavuiseen muotoon Karenskoski, tai peräti, että se on ruotsalaisten tahallisesti tekemä väärennös, koska he pyrkivät hävittämään rajan kulkua osoittavat todisteet. Naarajärven (Siilinjärvi) ja Karenskosken välillä on **yli 40 raja-alueeseen viittaavaa nimeä**, kuten edellä on lueteltu. Idempänä Siitinselkä Suonenjoki – Vesanto alueella vastaavaa nimistöä ei esiinny juuri lainkaan.

Karjalankosken jälkeinen rajakohde oli **Kolomakuski (Kolumakoski)**.

Vilkuna ja Jaakkola ovat esittäneet Sithin jälkeisen raja-alueen kulkevaksi Suonenjoen jälkeen Rasvangin - Nilakan - Pielaveden venereittiä. Ko. tapa esittää raja kulkemaan venereittiä, ei tue heidän tärkeänä pitämäänsä periaatetta, että karjalaisten venereitillä olisi turvavyöhyke.

Pääraja ei voinut olla parhailla venekulun väylillä, vaan niiden ulkopuolella, vrt. Sis. s.146.

Viitteet, että raja olisi kulkenut Rasvangin kautta, ovat käsitykseni mukaan väärin tulkittuja. Venäjän raja, rydze grentzenn, sijaitsi 17 mil eli 17 vanhaa penikulmaa Rasvangista luoteeseen, (vester nor upp) eli n.102 km; K. Julku Sis. s.209. Vrt. J. Jaakkola, “. . . valtarajat “, s.220-. Matka ei soveltunut Savonlinnaan, jonne oli n.26 penikulmaa, vaan Juholan tutkimuksen mukaiseen ”Maanselän” rajan rajakohtaan Muurasjärven lähelle. Savonlinna mainitaan lääninä em. asian yhteydessä.

Jaakkola esittää Kolumakoskeksi Koivujoen koskea ja Vilkuna vastaavasti samaa vesireittiä luoteeseen jotain Pyhäjoen koskista, kuten Lapinkoskea, Kupaankoskea tai Aittokoskea. Pyhäjoen varresta puuttuvat lähes kokonaan sellaiset nimet, joilla voidaan perustella sitä, että kyseisellä alueella olisi kulkenut vanha raja. Vilkunan esittämät nimivastineet eivät myöskään anna juuri tukea sille käsitykselle, että ne edustaisivat rajaluettelossa mainittuja nimiä.

Julku piti Sorsakoskea mahdollisena Karjalankoskena, kuten jo edellä todettiin. Raja-alueen hän on esittänyt sen jälkeenkin venereitille, eli Suonenjoen - Kerkonkosken kautta Keiteleelle, jonne häntä ”veti” Viitasaaren alueen runsas raja-alueenimistö. Hän totesi, että ”Viitasaaren alueella on runsaasti raja-alueeseen viittaavaa nimistöä, joka idempänä Vesannon alueella puuttuu tyystin”.

Kolimajärven laskukosken Kärnänkosken hän on esittänyt Kolumakoskeksi. Hän on löytänyt vanhoista asiakirjoista koskelle nimen Kolumankoski. Tämä on nimivastineena erittäin hyvä. Kohde rikkoo kuitenkin venereittiä, joka sotii tässäkin tapauksessa Vilkun ja hänen omaa käsitystään vastaan. On huomioitavaa, että Jaakkola pitää mahdollisena sitä, että Julkun esittämä Kärnänkoski olisi Pähkinäsaaren rauhan rajan etsitty Kolumankoski; ”. . . valtarajat”, s. 221-222.

Kolumakoski-nimi on muodostunut ”kolumaassa” eli louhikkoisessa maastossa olevan kosken nimestä. Tämän on todennut myös K. Julku kirjassaan Suomen itärajan synty.

Konnevesi - Keitele suunnalla on runsaasti raja-alueeseen liittyvää nimistöä. Tämä seikka tukee vahvasti S. Juholan esittämää Pähkinäsaaren rauhan rajan kulkua ko. alueen kautta. Karenkosken ja Jääkolun välillä **on n. 90 rajaan tai raja-alueeseen viittaavaa nimeä**. Yksistään Keiteleen Pyhänsalosta Alvajärven puoliväliin käsittävällä alueella **on 35 Raja-alkuista nimeä!** Sellaista tuskin löytyy mistään muualta Suomesta. Mahdollista on, että Julkun esittämä Kolumankoski voisi olla etsitty rajakohde. On kuitenkin huomioitava se seikka, että vahva rajanimistö viittaa lännenpään reittiin Pähkinäsaaren rauhan rajan sijainnille. Tätä tukee vahvasti myös Julkun oma lausunto ko. asiassa. Hän nimittäin totesi, että Kolima vesistöalueineen olisi voinut kuulua karjalaisvallan piiriin, Sis. s.150, hän lisäsi, että Viitasaaren alueella on raja-alueeseen viittaavaa nimistöä runsaasti. Tämä ja aiemmat kannanotot osoittavat, että Julku oli käsityksiltään alueellisesti samaa mieltä Pähkinä-Pähkinäsaaren rauhan rajan loppuosuuden sijainnista S. Juholan kanssa. Julkulla oli Koliman vesistöalueesta sellainen tuntemus, että hän voi tehdä edellä mainitun toteamuksen, niin silti hän tavallaan lopetti maastotutkimuksen tällä mielenkiintoisella linjalla Muurasjärveen/Maanselkään. Hän ei jatkanut tätä aluetta vaan veti enempää aluetta tutkimatta yhdyslinjan Muurasjärvestä Vilkun teorian päätepisteeseen Petäjäsojan, Pyhäjoen Yppärissä olevaan kohteeseen. Tällä linjauksella hän katkaisi Kalajoen keskeltä poikki (vrt. Sis. s. 144 kartta, josta Kalajoki on jätetty pois).

Kyösti Julku ei tutkinut omaa ”linjaustaan” Keitele – Kolima – Alvajärvi – Muurasjärvi suunnalla loppuun saakka, vaan kun hän veti yhdysviivan Muurasjärven ja Petäjäsojan välille hän tavallaan päätti tuon ”linjauksen” loppuetapin ilman maastotutkimusta ja siirtyi tutkimaan Pyhäjoen suuntaa, jota Vilku on esittänyt Pähkinäsaaren rauhan rajaksi. Julku puolusti myös sitä suuntaa em. rajan suuntana. Tällä tavoin Julkun käsitys Pähkinäsaaren rauhan rajan kulusta sen loppuosuudella sai kaksi tulkintaa, eli hänen oman teorian ja Vilkun teorian, jota hän vakavasti on kirjassaan puolustanut. Julku totesi Pähkinäsaaren rauhan rajan loppuosuudesta, että ”sitä tuskin koskaan tullaan kiistattomasti selvittämään”.

Viitasaaren puolella oleva runsas raja-alueita kuvaava nimistö jatkuu Ylä-Keiteleeltä pohjoisluoteeseen Alvajärven länsipuolta, jonka seikan myös Julku oli havainnut. Kyseisellä suunnalla mahdollinen ”Kolimakosken” kohde voisi olla Keihärinkoski, sillä se sijaitsee sillä vyöhykkeellä, jossa on runsaasti rajaan viittaavaa nimistöä. Ko. suunnalla on lähellä Maanselkä, joka olisi hyvin luonnollinen rajakohteen paikka, siellä onkin erittäin mielenkiintoinen Jääkolu.

Jääkolu muodostaa nimensä ja vanhojen pyykkien johdosta alueesta erittäin mielenkiintoisen kohteen etsitylle Kolumakoskelle. Jääjoen alue on ”kolumaana” vailla vertaa, sillä alue on harvinaisen louhikkoinen. Jääkolun alue on todennäköisesti aivan ylivoimaisen selkeä ”kolumaa” Pihlajaveden ja Perämeren välisellä alueella.

Jääjoki kulkee latvaosiltaan ihan tällaisen ”kolumaan” keskellä, siitä erityisesti Nuorajärven laskuojan alkutaival Jääjoen kolu on kirjaimellinen ”kolukoski”, joka kulkee avolouhikon sisällä olevana piilokoskenä n. 300 metrin matkan. Tuossa ”piilokoskessa” puron solina kuuluu useasta kohdasta, vaikka vettä ei ole näkyvissä ollenkaan. Tällainen erikoisuus on varmasti ollut tiedossa keskiajan erämiehillä, sillä tuskin vastaavaa löytyy muualta.

Kyseistä ”koskea” puoltaa etsittynä rajakohteenä moni seikka mm. että se sijaitsee etsityllä raja-vyöhykealueella sekä, että se on kirjaimellisesti ”kolumaankoski” mitä aidoimmassa mielessä. Ko. alue on laajasti ”kolumaata” eli louhikkomaata kyseisen kosken lisäksi. Lisäksi se on Maanselällä, joka seikka on hyvin merkittävä. Se sijaitsee myös ko. rajalinjaan nähden hyvin painotetussa kohdassa, kuten kartasta ilmenee.

Ennen metsäojituksia on alueella ollut vettä runsaammin kuin nykyään. Silloin on ko. ”piilokokosken” ääni varmaan ollut erikoisen mieleenpainuva kokemus tuolta alueelta. Varsinkin sellaisen talven jälkeen, jolloin tuo ”piilojoki” on alkutalven lumettomuuden takia jäänyt pohjaa myöten ja kevään tullessa tulva on nostanut vettä, joka on aiheuttanut koskeen suuremman virtaaman ja myös suuremman putouksen, sillä silloin solina, jopa kohina on ollut erikoista erämaan ”laulua”



Nuorasan järvi sijaitsee Maanselän kupeessa Muurasjärven ja Lestijärven puolivälissä. Järvellä ei ole ns. normaalia laskuojaa näkyvissä lainkaan järven läheisyydessä. Nuorasella on kuitenkin ”piilojoki”, joka on n.300 metrin mittainen piilo-oja, joka on avonaisen kivikon ”kolun” alla. Ko. puron solina kuuluu useasta kohdasta ko. ”piilojoessa”, eli se on salainen ”kolumaankoski”, siitä saa alkunsa Jääjoenkolussa Jääjoki.



Kuvassa Nuorasanjärven laskuojan, piilokoskena laskevan kirjaimellisen ”kolumaankosken” purkukohta Jääkolussa. Kuvasta näkyy avolouhikko, jonka alla koski kulkee n.300 m. Tuolla matkalla kuuluu useasta kohdasta puron (kolukosken) solina. Myös purkukohdassa, jossa puro muuttuu avo-ojaksi, vesi virtaa pirteästi louhikon ”silmistä” näkyviin. On aivan ilmeistä, että keskiajalla vettä on ollut runsaammin, varsinkin keväisin, sillä pohjavesi on ollut ylempänä. Tällöin on kuvassa olevan ”kolumaankosken” virtaus ollut vuolaampaa ja näin ollen kosken kohina huomattavampaa, kuin nykyaikana.

Nuorasan laskuoja ”kolumaankoski” täyttää sijainnillaan ja ominaisuuksillaan ko. rajakohteelle asetettavat vaatimukset ja myös sen seikan, jota Julku piti hyvin mahdollisena, että se sijaitsee Koli- man vesistöalueen länsipuolella (Sis.s.150).

Edellä kerrotun Nuorasan laskukosken, ”kolumaankosken”, alapuolella muutaman sadan metrin päässä Jääjoen varressa on hyvin vanha pyykkikivi. Se toimii nykyisin lääninrajapyykkinä. Kivessä on Ruotsin kruunu ja sen alapuolella numerot 359. Vaikuttaa että numerot ovat myöhemmin tehtyjä, sillä ne eivät ole sivustalla niin painotetusti, kuin on kruunumerkintä. Kiven kärjessä on kirjaimet A ja D. A-kirjain on hieman rapautunut eroosion vaikutuksesta, mutta on selvästi havaittavissa. D-kirjain on selkeä, siinä on suoralla sivustalla hyvin pienet koristeväkäset (?) ja ellei se olisi A-kirjaimen rinnalla, niin sen voisi tulkita myös kruunuksi. Em. kirjain- ja numeroyhdistelmä on tuonut mieleen asiayhteyden perusteella vuoden 1359 tapahtumat Ruotsi- Suomessa. Tuona vuonna nimittäin E. Dotsem tuli Turun linnan päälliköksi kuningas Albrektin nimittämänä. Dotsem oli kuninkaan luottohenkilö ja tuolloin olivat sekä Häme, että Pohjanmaa alistettu Turun linnapäällikön alaisuuteen. Ko. pyykkikivi sijaitsee juuri Dotsemin hallitseman alueen pohjoisrajalla, joten asiayhteyksiä tulee päällekkäin tällä tavoin useita. Em. lisäksi on läheisillä ko. rajan pyykeillä myös D-kirjaimet, jotka osoittavat, että D-kirjaimella ei ole satunnainen yhden kohteen käyttö.



Ns. Jääkolun pyykki. Pyykkikivi on lähellä Jääjokea, sillä joki kulkee kuvassa näkyvän luolikon takareunassa. Numerot saattavat liittyä vuoteen 1359, jolloin kuningas Albrekt nimitti Dotsemin Turun linnan päälliköksi. Kiven kärjessä ovat kirjaimet A ja D.

Jääkolun pyykin kärjessä olevien A ja D- kirjaimien tulkinta ja yhdistäminen lukuun 359 tuo mieleen vuosiluvun 1359, jolloin kuningas Albrekt otti palvelukseensa Turun linnan päälliköksi E. Dotsemin. Tuolloin Häme ja Pohjanmaa olivat Turun linnapäällikön alaisia, joten em. johtopäätöselle löytyy peruste. Tätä kannanottoa tukee se asia, että nykyiseltä lääninrajalta Jääkolun pyykkiä seuraavista taitteista löytyy myös vanhat koristeelliset D-kirjaimet, se osoittaa, että tunnus liittyy vanhaan Hämen ja Pohjanmaan rajaan. Hämeestä on sitten myöhemmin erotettu nykyinen Keski-Suomi.

Edellä kerrottuun johtopäätökseen liittyy kuitenkin sellainen ongelma, että arabialaisia numeroita alettiin tällä alueella käyttää vasta 1500-luvun alkupuolelta lähtien. Numerosarja 359 on kuitenkin havaittavasti tehty myöhemmin kuin A-D-kirjainyhdistelmä, joten perustellulle selitykselle jää sijaa. On nimittäin mahdollista, että numerosarja, joka edustaa todennäköisesti vuosilukua 1359, on tehty yli sata vuotta tapahtuman jälkeen, sillä tuo aika on vain noin kolmen sukupolven pituinen, joten ko. tapahtuma ei ole vielä silloin kokonaan unohtunut. Tällä tavoin pyykin merkinnöille on olemassa johdonmukainen selitys. On myös mahdollista, että mukana olisi ollut ”idän” taitajia, sillä he olivat edellä siinä asiassa. Tämä päätelmä sen takia, sillä on mahdollista, että toimituksella olisi voinut olla kansainvälistä merkitystä, jos rajankäynti olisi ollut Ruotsin ja Novgorodin välinen. Jääkolun pyykin merkintöihin liittyy ihmeellisesti toinen tapahtuma, joka voidaan asettaa selityksensä edellisen rinnalle. Tällöin sille tulee kansainvälinen merkitys, sillä v.1359 alkoi Venäjää hallita ruhtinas Dimitri ja kirjainyhdistelmä A ja D voisi tällöin edustaa kuningas Albrektia ja ruhtinas

Dimitriä, jotka hallitsivat aluetta Pähkinäsaaren rauhan rajan eri puolilla. Tämä johtopäätös on monella tapaa perusteltavissa. Ko. asiaan liittyy myös edellä kerrotun sopivan ajankohdan ja nimien lisäksi se, että ollaan juuri Pähkinäsaaren rauhan rajan alueella Juholan tutkimuksen mukaisesti ja ollaan myös Maanselällä, sillä havaittavasti rajakohteet ovat usein juuri vedenjakajilla eli maanselillä. Lisäksi ollaan myös ”kolumaalla” sen nimen kirjaimellisessa merkityksessä ja tältä kolumaalta on löytynyt kirjaimellinen ”kolumaankoski”, eli Nuorasan piilojokena alkava 300 metriä pitkä maanalainen koski, josta edellä on mainittu.

Erittäin merkittävä asia, joka liittyy Kolimankosken sijainnin määrittämiseen, on mainittu mm. Julkun kirjassa ”Suomen itärajan synty”; s.139-140. Siinä mainitaan; ”. . . jo 1500-luvulta on . . . lähde-tieto, joka mahdollisesti voidaan liittää Kolimankoskeen. Eräluettelossa mainitaan näet muuan eräsija nimeltään ” ” Kolinvesij Koskijpä i Murierffui . . . ” ”. Nissilä arvelee, että elliptinen lyhentymä Koskijpä tarkoittaisi juuri Kolimankoskea”.

Edellä oleva Nissilän kannanotto sopii täsmälleen Juholan esittämän Kolimankosken sijainnin perusteluksi, sillä ko. eräsija on todennäköisesti sijainnut Jääkolun alueella Maanselällä. Ko. kohta on vähän Muurasjärven, eli Murierffuin, länsipuolella.

Jalmari Jaakkola ei pidä Julkun esittämää Kärnänkoskea, jonka Julku määrittelee Kolimankoskeksi, ollenkaan soveltavana Pähkinäsaaren rauhan rajaluettelon Kolumakoskeksi. Hän kommentoi kirjaan ”valtarajat” s. 222 asiaa seuraavasti; ”. . . tämän selityksen perusteella myöskin sekä itse vesistöraja että sen suunta särkyy. Ja itse asiassa on kysymyksessä olevan kosken nimi vaikeudetta selitettävissä tekemättä maantieteelliselle tosiasialle vähintäkään väkivaltaa”.



Ns. Jääkolun pyykkikivi. Kiven kärjessä olevat kirjaimet ovat tulkittavissa A ja D-kirjaimiksi (?). Vuosiluku 1811 on mahdollisesti isojaon aikainen merkintä. Pyykki on nykyisin lääninrajapyykkinä.

→ *Pihti-pudas / Kinnula / Reisjärvi : 70 41055 / 255 4121 YKS*

Jääkolun pyykkikiven sijainti on hyvin mielenkiintoinen toisessakin mielessä, sillä vaikuttaa siltä, että n.13 km etäisyydellä pohjoissuuntaan rajalla olevan Kirveskiven ja ko. Jääkolun pyykin välille, alkuperäisestä rajasta poiketen, on muodostettu kaksi rajan taitepyykkiä. Nykyisellä rajalla on ko. välillä ns. ”Äkkinäisen” pyykki, jolla ei nykyisen rajan kannalta ole mitään merkitystä, sillä se on suoralla osuudella. Asian tekee mielenkiintoiseksi se seikka, että tuo Äkkinäisen pyykkikivi on myös oletetulla vanhalla suoralla rajalla Kirveskiven ja Jääkolun pyykin välillä. Vaikuttaa että Muurasjärven kylän kohdalla olisi ollut rajan tarkistus siten, että Muurasjärven kylään olisi harjun kohdalla lisätty aluetta leveimmillään n. 1km. Vastaavasti siitä etelään on tehty taite, jolla on korvattu tuo lisämaa siten, että sen jälkeenkin kaikki kolme em. vanhaa pyykkikiveä ovat edelleen jääneet rajakiviksi, kuitenkin niin, että Äkkinäisen pyykille ei ole jäänyt ”virkaa”. Äkkinäisen pyykin merkinnät ovat rapautuneet hyvin paljon, joten niiden tulkinta on ollut vaikeaa. Ne ovat kuitenkin havaittavasti hyvin vanhoja ja koska kivi on Maanselällä, niin on ilmeistä, että niillä saattaa olla merkitystä suhteessa hyvin vanhoihin rajoihin.

Jääkolun pyykistä n.5 km länteen, juuri tarkasti luonnollisella Maanselällä, on eräs mielenkiintoinen pyykki, jolle ei ole löytynyt selitystä jakotoimituksista, eikä se ole millään tunnetulla vanhalla rajalla. Pyykki on huolellisesti tehty ns. alttaripyykki ja siinä on numerosarja 336. Numerot ovat enää hyvin heikosti näkyvissä ja ovat aivan ilmeisesti hyvin vanhoja. Eroosio on ilman ja sään vaihteluiden takia kuluttanut merkit melkein näkymättömäksi. Pyykkikivi soveltuisi sijaintinsa puolesta Pähkinäsaaren rauhan rajan linjalle allekirjoittaneen tutkimuksen mukaan.



7040459/2548556 YKJ

Muurasjärven ja Lestijärven välisellä Maanselällä oleva pykkikivi 336. Yleiskuva on ylempänä ja lähikuva alempana.



Nuorasan laskuojan ”kolumaankosken” muuttuminen avo-ojaksi. Vesi virtaa pirteästi ”louhikkokoskesta” ja muuttuu kuvassa näkyvässä kohdassa avo-ojaksi, kuten voi havaita virtaavan veden pinnan väreilystä puun kuvan kohdalta ja luolan suuaukosta. Tässä on eräs luonnon harvinaisuuksista Pohjolassa, jossa joki pulpahtaa maan uumenista ja aloittaa taipaleensa kohti merta, tästä alkaen Jääjokena. Kyseessä ei ole tavallinen puro, vaan ison järven laskujoki !

Kolumakosken jälkeinen rajakohde oli ruotsalaisessa rajaluettelossa **Petäjoki**. Latinalaisessa ja latinalais-ruotsalaisessa luettelossa vastaavasti viimeinen kohde ennen merta oli **Pathajoki**. Edellä mainittujen jokien oikeellisuudesta ko. rajakohteena on käyty kiistaa pitkään. On ollut kannanottoja mm. rajaluettelon sinetöinnistä tai sinetittä jäämisestä. Asiasta ei kuitenkaan Pähkinäsaaren rauhan jälkeisenä aikana ollut suurta kohua, jonka syy selviää tekstistä myöhemmin. Tuolloista itärajaa on pitkälti etsitty etymologisin perustein, sillä varmoja kiveen tai kallioon tehtyjä merkintöjä on hyvin niukalti. Myöhemmin, Täyssinän rauhan yhteydessä, tehtiin kyseisiä merkintöjä yleisesti. Pähkinäsaaren rauhan perusteella ei rauhanteon aikana tiettävästi tehty merkintöjä

maastoon, ja se seikka tekee rajatutkimuksesta vielä haastavamman. Yleisen käsityksen mukaan ensimmäiset merkinnät rajalle tehtiin v. 1500 syksyllä.

Vilkuna mainitsee kirjoituksessaan ”Pähkinäsaaren rauhan raja” s.414 seuraavaa:” Tällöin (1500) venäläiset asettivat Savon rajamerkkejä niin, että uusi linna (nya slottiid) jäi Venäjän puolelle”. (Edvard Grönblad, nya källor till Finlands medeltidshistoria I, Köpenhamn 1857. s.118.).

Käytettävissä olevan tiedon mukaan ruotsalaiset kävivät samana syksynä hävittämässä niitä merkintöjä, joita venäläiset olivat tehneet.

Pähkinäsaaren rauhanrajan mielenkiintoisin etappi on ollut ko. rajan päätekohtaan mereen päättyvä jakso. On siksi luonnollista, että luetteloissa mainittua päätejokea on etsitty suurella mielenkiinnolla. Tuosta työstä on tullut poikkeuksellisen vaikea, ei yksin rajamerkintöjen puuttumisen takia, vaan siksi, että etsitylle päätejoelle on kaksi erilaista nimeä. Latalalaisesta, latalalais-ruotsalaisesta ja venäläisestä luettelosta ilmenevän viimeisen kohteen nimessä on ero pelkän ruotsalaisen nimen kirjoitusmuotoon verrattuna. Noiden nimieroavuuksien vuoksi on ollut kiistaa, että onko nimimuoto Petäjoki vai Pathajoki kirjoitusmuoto oikea. Pohjanlahden Perämeren rannikolla on etsitty em. nimivihjeiden perusteella ”rajajokea”. Pääsääntöisesti tuossa etsinnässä lienee käytetty nykyisiä ja vanhoja karttoja. Kaikki joet on ”seulottu” varmaan moneen kertaan.

On oletettu yleisesti, että em. joet ovat mereen laskevia jokia. S. Juhola on laajentanut tuota käsitystä, sillä Petäjoesta ei ole vahvoja perusteita, että se olisi mereen laskeva joki.

Tällä tavoin allekirjoittanut on päätenyt Petäjoen paikallistamiseen Sievissä Vääräjokeen laskevaan Petäjäjoaan. Petäjäjoja sijaitsee hyvin keskeisesti sillä linjalla, joka johtaa em. nimivihjeiden perusteella Maanselälle ja edelleen Pahkalanjoelle.

Petäjoen olemassaolosta rajajokena on yritetty vähätellä, jopa kiistää sen vaikutus rajakohteena, on voimakkaasti puolustettu Pathajoen asemaa. Joen nimi on kuitenkin kytketty monessa yhteydessä itärajaa koskeviin asioihin. Vielä Täyssinän rauhanteon yhteydessä venäläiset ovat tunnustaneet Petäjoen liittyneen heidän ja ruotsalaisten rajaan. Kyseinen kannanotto ilmenee Jaakkolan kirjasta ”valtarajat”, s.223: ”Täyssinän rauhanteon johdosta pidetyssä rajantarkistuksessa, . . . hyväksyivät (venäläiset) ruotsalaisen käsityksen Petäjoesta”.

Maanselän ja meren väliltä on löytynyt useita vanhoja rajakiviä, joita ei voi selittää millään aiemmin tunnetulla rajalla. Sellaisia ovat em. Jääkolun pyykin lisäksi Raution Vihanninharjulta paikallistettu Kukkarokivi, joka on joutunut kokemaan kovia ruotsalaisten käsissä, sillä siitä on poistettu pintaa useita m². Kukkarokiven läheltä on löytynyt pyykkikivi, jossa on mm. vuosiluku 1551, siitä vielä lisää toisaalla. Kukonkylän ja Eskolan väliltä Hautakankaalta on löytynyt rajakivi, jossa on vuosiluku 1577. Ei liene sattumaa, että juuri tuona vuonna 1577, tehtiin karjalaisrannan pohjoisrajalla Kaakamajoella kalastuskiistaa koskeva toimitus, jonka on Pohjois- Suomen laamanin Henrik Klaunpoika Hornin puolesta suorittanut lainlukija Klemetti Kröp. Sen vuoksi olisi oletettavaa, että myös tämä venäjänkarjalaisten etelärajalla oleva pyykki 1577 olisi liittynyt mahdollisesti samaan toimitukseen. Ko. asiayhteys sitäkin suuremmalla syyllä, sillä sen siirron johdosta Vääräjoki on jäänyt kokonaisuudessaan ”karjalaisrannan” puolelle.

Merkittävin kivi lienee kuitenkin ns. ”Kruununkivi”, joka on Kärkisen ja Pahkalan välillä, sillä siinä ovat todennäköisesti läntisen Suomen ainoat venäläisten tunnusmerkit eli ristit.



Kukonkylän ja Eskolan välillä oleva lääninrajan pyykki, joka on mahdollisesti tehty v.1577, jolloin on ollut ”karjalaisrannan” pohjoisrajalla Kaakamajoella kalastuskiistaa koskeva toimitus. Vähä-Kannusjoki eli Siiponjoki-Vääräjoki on em. ”karjalaisrannan” etelärajalla. Kuvassa olevan pyykin kautta kulkee raja, jolla Vähä-Kannusjoki on mahdollisesti em. vuonna 1577 siirretty kokonaan ”karjalaisrantaan” kuuluvaksi. Yleiskartalta voi selvästi havaita, että ennen raja on tullut suoraan Maanselältä Kukkarokivelle eli Hanhikivelle. Rajan siirto on tapahtunut yli 20 km matkalla. Ko. kohdan kautta on tehty lääninrajan toimitus paljon myöhemmin eli vuonna 1775, jolloin Pohjanmaa jaettiin Vaasan ja Oulun lääniksi. Pyykki ei liity Pietarsaaren ja Salon eikä Kalajoen ja Kokkolan rajoihin, sillä ne kaikki kulkivat Vääräjokivartta myöten, joten pyykki edustaa rajaa, jota ei ole tunnetun historian mukaan ollutkaan.

Pyykkikivi on tervahaudan vieressä ja se on ilmeisesti sen vuoksi vaurioitunut, jonka voi havaita siitä, että oikeasta yläkulmasta on lohjennut pala ja viimeinen numero 7 osittain kulunut pois. Kuluminen on ilmeisesti tapahtunut tervahaudalle tapahtuvan reellä ajamisen johdosta, sillä pyykki on vain n. 2 m tervahaudan reunasta.

Sievi/Kannus : Hautakangas

7093133/2508994 YKS



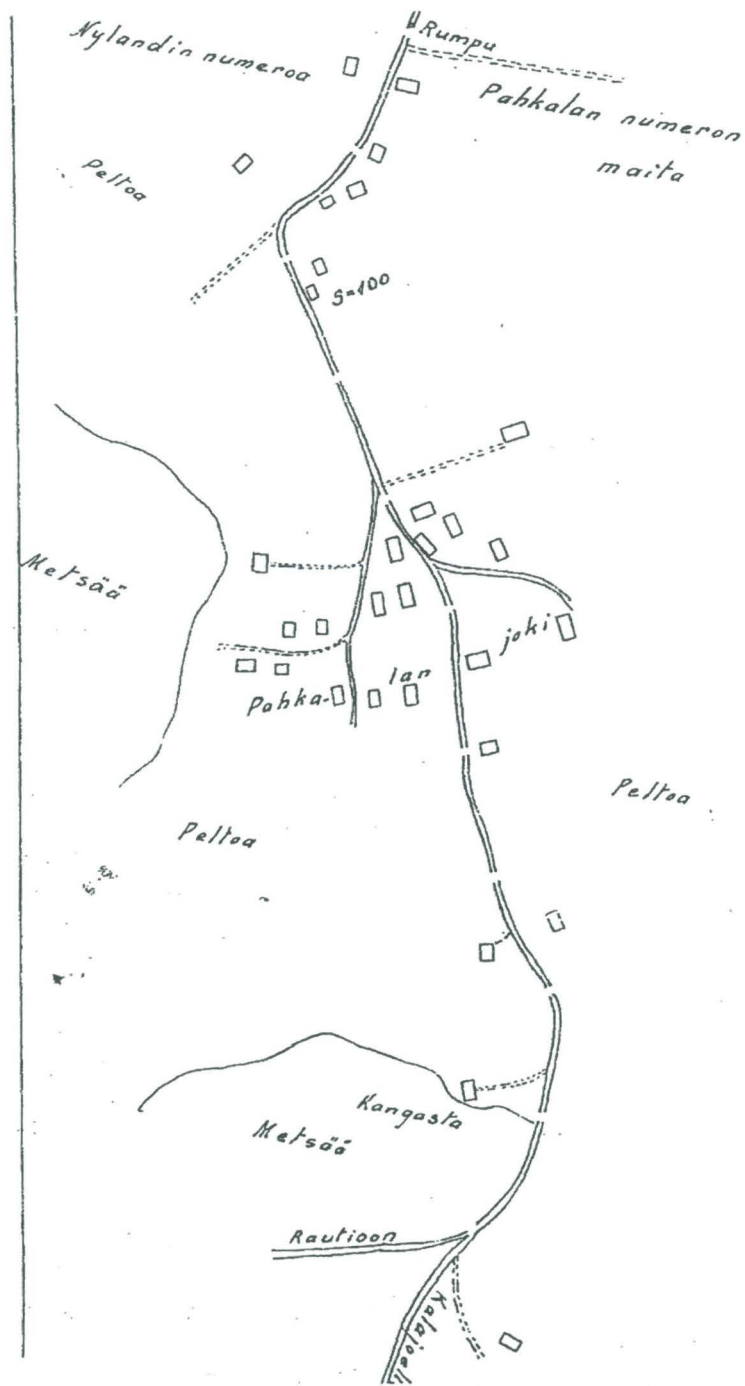
Kuvassa Petäjäojaa Jyrkänkosken alapuolelta. Sievissä oleva Petäjäoja laskee Vanhakirkolla Vääräjokeen. Joki laskee kahden **Petä**-istöjärven kautta ja osoittaa sijainnillaan ja Petä-nimellä asiayhteyden v.1323 Petäjokeen.



Pahkalanjoen (nykykartoilla Himanganjoki) alajuoksua sen suosalta. Joen nimi alaosalla on ollut 1600-luvulla Alajoki, kuten ilmenee Suur-Kalajoen historia I:stä. Pahkalanjoen alkuperäinen lähtökohta on ollut Pahkamaa. Joen latvaosa on käännetty laskemaan Pöntiönjokeen, joten joen nykyinen virtaama on pienempi kuin keskiajalla.

Edellä mainituista luetteloissa oleva ko. rajan päätejoen kirjoitusmuoto Pathajoki on johtanut allekirjoittaneen **Pahkalanjoen** "jäljille".

Pahkalanjoki on vanha, mutta vieläkin käytössä oleva nimi Kalajoen ja Himangan raja-alueella sijaitsevalla, kartoilla nyky muodossa ilmaistulla, Himanganjoella. Pahkalanjoki-nimeä käytetään vieläkin Pahkalassa ja lähialueella. Aiemmin Himanka-nimi esiintyi vain joen suuosassa, josta mainittiin "Himankajokisuus", erotuksena varsinaisen ylempänä olevan joen nimestä. Näin kertoi yli 90-vuotias Väinö Iso-oja, sekä syntymästään yli 70-vuotiaaksi Pahkalan kylällä asunut Heikki Silta. Joesta on em. nimien lisäksi lyhyillä alueilla paikallisesti käytetty jossain määrin myös nimiä kuten Torvenkylänjoki tai Alajoki. Nimimuoto Alajoki ilmaisee jo itsessään, että on olemassa ylempänä oleva joki, eli Pahkalanjoki. "Suur-Kalajoen historia I" kirjassa esiintyvällä hyvin vanhalla kartalla joen alaosa esiintyy Alajoen nimellä, nykyisin käytössä olevasta Himankajoesta ei ole mitään mainintaa. Siinä jokisuun eteläpuolelle on merkitty "Himingo", merkinä nykyisistä "Himankajokisuus" taloista. Pahkalanjoen nimeä ei kartassa ole, sillä kartoitus on vain rannikolta.

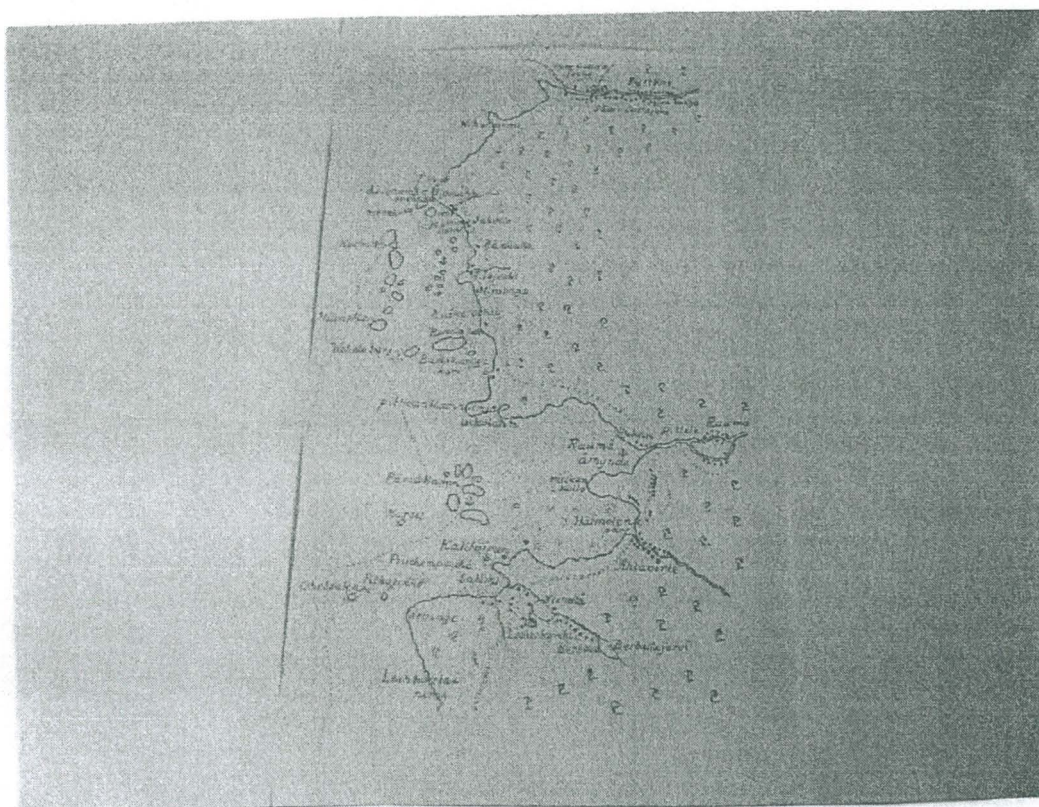


Rkm Päiviö Pöytärin piirtämän Pahkalan - Pöntiön kylätien kartan loppupää, josta näkyvät tuolloin (1932) Pahkalassa olleet asuinrakennukset.

Vanha karttakuva Pähkinäsaaren rauhan rajan päätejokeen Pathajokeen kiinteästi liittyvästä Pahkalankylästä ja Pahkalanjoesta. Joen nimi on yhä käytössä. Luonnon mukainen Pahkalanjoki on saanut alkunsa Pahkamaasta.



Kuvassa on vanha, 1700-luvulta oleva, kartta Pahkalan kyläkirjasta. Kartta osoittaa, että Pahkalassa oli keskiajan ja uudenajan vaihteessa vain kaksi taloa, jotka molemmat olivat Pahka-nimisiä. Tämä ei ole yllättävää, sillä kylän nimi liittyy Pähkinäsaaren rauhan rajan päätekohteeseen "Pathajokeen". Kartasta ilmenevä joki on Pahkalanjoki, kylän lähellä on myös Pahkalampi.



Kartta, Suur-Kalajoen historia I. sivu 482. Kartassa on Kalajoen ja Lohtajan välinen osa Pohjanmaan rannikon yleiskartasta 1600-luvun puolivälin tienoilta. Kartasta ilmenee Pahkalanjoen suosan nimi, joka tuolloin oli Alajoki. Se itsessään osoittaa, että oli myös ylempi joki, eli Pahkalanjoki. Tuolloin ei vielä ollut käytössä joen nykykartoilla ilmenevä nimi Himanganjoki. Kartan perusteella on tulkittavissa se, että joki on saattanut purkaa vetensä Alajoen talojen lähellä olevalle alavalle lahdelle. Maan kohoamisen myötä joen uoma on saattanut hakeutua nykyiseen uomaansa. On myös mahdollista, että kartta on laadittu rannikon läpi kulkevan tien perspektiivistä katsoen, jolloin Alajoen talot on ohitettu aivan joen lähelä. Vastaavasti Himankajokisuun taloihin johtava tien haara on ohitettu yli kilometrin matka myöhemmin. Jokisuun lähellä, sen eteläpuolella on "Himangan" talot, joiden läheisyydessä joki nykyisin laskee mereen ja siitä johtuen nykyaikana se on vaikuttanut myös joen nimeen.

Pahkalanjoen haarautuessa yläjuoksulla ojamaiseen muotoon sillä on lisäksi muitakin nimiä. Kohteiden valinnalla, edellä mainittuihin jokiin, ei ole päädytty yksistään joen nimivihjettä käyttäen, vaan siinä on ollut erittäin vahvana tukena ko. alueilla säilynyt maantieteellinen nimistö. Tuo nimistö on monimuotoinen, sillä merkittävä raja-alue muodostaa ja jättää mitä monimuotoisimpia nimivihjeitä alueen halki kulkeneesta rajasta. Noita asioita saadaan kartta-aineistosta, arkistossa tehdyistä tutkimuksista, haastatteluista, historiallisesta kirjallisuudesta sekä erilaisista alan aineistoista. Tuollaisia erilaisista rajan kulkuun liittyvistä asioista kertovat mm. seuraavat nimet ja erilaiset asiat:

Raja-sana-alkuiset nimet; Rajasaari, Rajakangas yms.

Nimien vastakohtaisuudet; Hämeenlampi / Savonniemi.

Taistelu- ja kahakkapaikat; Sotisaari, Murhiankoski, Surnuijoki.

Käräjöintiä ja rauhantekoa kielivät nimet; Käräjäkangas, Liittoperä, Riitaoja.

Raja-alueen kulkua osoittavat nimet; Taipale, Valkama, Veneheitto, Vetosuo.

Raja-alueen viestinnästä kertovat nimet; Kellokangas, Pillikallio, Kellonväli (Reisjärvellä!).

Raja-alueen valvonta; Tähysmäki, Vartiovuori.

Kulkureitit; vesireitit, harjanteet, taipaleet yms.

Vihanpidosta kielivät nimet; Vihanninharju, Viholanniemi, Viholansyrjä yms.

Kronikat yms.

Raja-alueen pelko; Kolkonjärvi, Kammonvuori, Kammolankangas, Kolkonkoski, Kolkonmäki ja Kolkonpää.

Raja-alueen puolustus; Linnat, Vartiovuori yms.

Epämääräistä raja-aluetta ilmais. nimet; Pole (Raution ja Kannuksen välillä esiintyy ko. nimiä hyvin useita. Dikoje Pole tark. epämäär. raja-aluetta).

Nimiväärennökset; Siirretyt nimet, mm. yhdistelmä Petäjajärvi - Petäjajoki (esiintyy neljällä eri itärajalla).

Erikoisuutena monien Raja-, ym. raja-aluetta kuvaavien nimien joukossa on Vääräjoen ja Lestijoen välisellä alueella esiintyvät Pole-nimet. Niitä on em. jokien välillä ja rajan etenemissuunnassa Petäjäjoen (Petäjoki) ja Pahkalanjoen (Pathajoki) välisellä alueella ainakin 8 kpl. Dikoje Pole kuvaa epämääräistä raja-aluetta. Ko. nimien sijoittumiselle em. välille on looginen selitys, sillä näiden pienien jokien välillä ei ole maastossa selviä maastollisia ”tunnusmerkkejä”, joten ko. kohdalla raja-alue on ollut poikkeuksellisen leveä ja epämääräinen. Ko. seikan vuoksi ymmärtää Pole-nimien esiintymisen tuolla alueella. Pole-nimiä ei esiinny muualla Pähkinäsaaren rauhan raja-alueella.

Edellä luetteloidut nimet esiintyvät ohessa esitetyn tutkimuslinjan alueella.

S. Juholan tutkimuslinjan alueella on niin paljon vanhan rajan kulkuun viittaavaa nimistöä, että sitä on yksitoikkoisen väsyttävää kirjoittaa ja lukea, joten se on nähtävissä Juholan työkartoilla. Edellä mainittujen nimien lisäksi tukea selvitykselle vanhasta rajasta saa vanhoista rajapyykeistä, sellaisia on kuitenkin vain todella vähän. Niiden jättämän ”viestin” tulkinta tuottaa usein myös huomattavaa vaikeutta ja epävarmuutta.

Jalmari Jaakkola on esittänyt viimeiseksi rajakohteeksi Raahen lähellä olevan Pattijoen. Hän esitti rajan kulkua Pyhäjärven itäpuolitse maanselkää, jossa ilmenee rajan sijainnille tyypillisiä nimiä, jotka johonkin Näläntöjärven seutuville antavat tukea hänen käsityksilleen. Sen pohjoispuolelta hän esittää rajan kulun Pyhäjoen ja Siikajoen väliselle alueelle, josta hän olettaa rajan kulkeneen Pattijokeen. Ko. jokien väliseltä alueelta puuttuu käytännössä rajan kulkuun viittaava nimistö kokonaan. Alueelta ei ole myöskään löytynyt vanhan rajan sijaintiin liittyviä kivilöydöksiä. Ne vihjeet nimistössä, jotka ovat Jaakkolan esittämällä rajalinjan osuudella Koivujärvi - Näläntöjärvi, eivät liity mitenkään Pähkinäsaaren rauhan rajalinjaan, vaan sijaitsevat sillä alueella, jossa kulki ”pääraja” 1400-1500 välisenä aikana. Ko. alueen kautta käytiin silloin hyvin monta kertaa valtakunnan raja. Käytettävissä olevien tietojen mukaan ko. sopimuksia on v:lta 1468 1473, 1482 ja 1487(Sis.). Lisäksi on v. 1497 tehty sopimus (vanhoilla ehdoilla, eli edellisvuosien ehdoilla), jossa rajan käynti maastossa on jätetty seuraavaan joulukuun (, jolloin järvet ja suot ovat jäässä?).

Em. rajat olivat kaikki ns. Pähkinäsaaren rauhan rajan ”rajaväärennöksiä” ja ne ilmenevät K. Julkun kirjasta Sis. (vrt. Juholan tutkimus ”Maanselän” raja). Niiden sijoittaminen maastoon ja kartalle on jäänyt aiemmilta tutkijoilta tekemättä, sillä niistä ei ole säilynyt rajaluettelaita, vaan pelkät vuosiluvut ja kohde, johon ne ovat päättyneet.

Em. osuuden jälkeen Jaakkolan esittämällä rajalinjalla loppuu rajan kulkua perusteleva nimistö kartoilta käytännössä kokonaan. Eli Jaakkola sijoitti ko. ”vihjeet” kronologisella asteikolla v:n 1323, johon ne kuuluvat vasta 1400-luvulla. Jaakkolan teorian mukaiselta raja-alueelta, rautatien ja meren väliltä, olen löytänyt vain kaksi rajaan viittaavaa nimeä, ne ovat kunnanrajan kohdalla olevat Rajalehto ja Rajalehdonsuo. Vastaavan pituisella matkalla Juholan tutkimuksen mukaisella raja-alueella on ko. nimiä vaihtelevasti n.30 – 50 kappaletta.

Nimen Pattijoki Pa-alku antaa viitteitä tulkinnalle rajajoen nimestä, mutta muiden todisteiden puuttuessa on erittäin epätodennäköistä, että tuo vanha raja olisi kulkenut Pattijokeen. Jaakkola esitti rajan päätekohtaksi Pattijokea omasta mielestäänkin melko kevein perustein, mikä ilmenee hänen omasta kannanotostaan kirjassa “. . .valtarajat” s.228. Siitä lainattu hänen oma näkemyksensä; ”Nimiasu *Pattijoki* ei näin ollen eri tekstien ortografisesta kirjavuudesta huolimatta ole mahdoton”. Vilkuna on teoksessaan, ”Kymmenen virran maa”, asiallisesti perustellut sen seikan, että Pattijoki

ei tule kysymykseen Pähkinäsaaren rauhan rajajokena.

Ruotsalaisessa pähkinäsaaren rauhan rajaluettelossa esiintyvä **Peta-(Petä) joki** on herättänyt laajaa keskustelua ja ko. joen etsintää. Akateemikko Kustaa Vilkuna ja professori Kyösti Julku ovat päätyneet ns. kaksoisjokeen, eli he pitävät ko. rajajokena Pyhäjokea ja sen eteläpuolella olevaa hyvin pientä ojaa Petäjäsojaa rajaluettelon Petäjokena. Julku mainitsee kirjassaan, että Petäjäsoja on mahdollisesti vanha Pyhäjoen lasku-uoma mereen. Kyseiselle päätelmälle ko. ojanvarren seutu ei anna tukea, sillä ojan varressa ei ole merkkejä "suuren joen" virtausjäljistä ko. uomassa, joten maaston geologia kumoaa ne väitteet, jotka Julku on kirjassaan esittänyt. Julkun mukaan raja ei kulkenut Pyhäjoen ja Kalajoen välisellä alueella. Vilkuna kirjoittaa Historiallisessa aikakausjulkaisussa 1960 / "Pähkinäsaaren rauhan raja kansantieteellisessä katsannossa", seuraavasti: "Mitä varsinaiseen Pyhäjokeen tulee, niin katsoivat karjalaiset sen vielä 1400-luvulla kokonaisuudessaan kuuluvan omaan veroalueeseensa, joten se ei voinut olla mikään varsinainen rajajoki"



Pyhäjoen pitäjän Yppärin kylässä oleva Petäjäsoja. Kuva on otettu loka-marraskuun vaihteessa märkänä syksynä ojan alajuoksulta. Petäjäsoja on erittäin pieni oja, ja on hyvin vaikea ajatella, että se olisi huomattava "maamerkki", joka voitaisiin tunnistaa etäällä, jopa Novgorodissa saakka, huomattavana rajakohteena.

Petäjäsojan nimen kirjoitusmuoto tukee jossain määrin kyseistä kannanottoa, että se olisi etsitty rajajoki. Julku pitää rajan pohjoisosan sijaintia jossain määrin arvoituksena, mainiten, että "tuskin tällä loppuosalla sitä tullaan kiistattomasti selvittämään", joten hän ei luottanut täysin esitykseensä.

Vilkuna kirjoittaa Aikakausjulkaisussa olevassa kirjoituksessaan "Pähkinäsaaren rauhan raja", s.420 seuraavasti: ". . . Petäjäsoja niminen **pieni joki** 9 km Pyhäjoen suun lounaispuolella Pohjanlahteen. Sen asema ja suhde vanhaan venetiehen on siis **sama kuin muidenkin rajamerkkien Aitjärveltä lähtien**" (vrt. myös s.410). Vilkuna tarkoittaa sitä, että rajamerkkien täytyy sijaita

venetien lounaispuolella, kuten Petäjäsoja sijaitsee Pyhäjokeen verrattuna.

Edellä olevan vaatimusten mukaan siis rajakohteet **Sithi, Karjalankoski ja Kolumakoski** pitäisi myös sijaita tuon venereitin lounaispuolella. Näin ei kuitenkaan ole Vilkunan teorian mukaan, vaan kaikki **nuo kohteet hän on esittänyt rajakohteina tuolle venereitille !**

Vilkunan kannanotto, jossa hän pitää Petäjäsojaa jokena loukkaa vakavasti Suomen kielessä olevaa käsitettä joki. Asia ilmenee oheisesta kuvasta tai käymällä paikan päällä tutustumassa itse Petäjäsojaan. Rajaniemen tienhaaran lähellä asuva kunnallismies Oiva Viirret totesi, että noin vähäpätöinen oja ei missään tapauksessa voisi olla sellainen joki kuin rajakohteelta odotetaan.

Julkun esittämät perusteet Rajaniemen alueen Raja-nimistön osalta eivät käy perusteluna Pähkinäsaaren rauhan rajan sijainnille ko. alueella, sillä ko. nimistö liittyy Kalajoen ja Salon rajan kulkuun 1500-luvun alkupuoliskolla juuri tuolla alueella, sillä Yppäriin kylä kuului tuolloin Kalajokeen ja vasta Pyhäjoen itsenäistyttyä Yppäri liittyi Pyhäjoen pitäjään. Kalajoen pohjoisrajana on tuolloin ollut Rajaniemi. Lisäksi em. Raja-nimen sisältävät kohteet ovat melko kaukana Petäjäsojasta, joka sellaisenaan osoittaa, että niillä ei ole tekemistä Pähkinäsaaren rauhan rajan kanssa.

Vilkuna perustelee tältä Salon ja Kalajoen 1500-luvun raja-alueelta löydettyiltä Raja-nimillä omaa teoriaansa kirjoituksessa ”Pähkinäsaaren rauhan raja” s.428. Em:ta ilmenee, että tuolle perustelulle ei ole katetta.

Kirjansa (Sis.) liiteosassa Julku pitää merkittävänä Oulaisten Kalliokankaan kivilöydöksiä. Kyseisissä kivissä ei ole mitään merkkiä venäläisistä tunnuksista. Niissä olevat merkinnät eivät tue ko. rajan kulkua Pyhäjokialueella. Muut tutkijat ovat todenneet ko. pyykkikivet Isojaon pyykeiksi, joten ne eivät ole perusteluja Julkun ja Vilkunan teorialle. Pyhäjokivarressa oleva ”Käräjä”-nimien esiintyminen ei tue Julkun ja Vilkunan teorioita, sillä kansanperinne kertoo niiden periytyvän Isojaon kokoontumisista, joita jakoinsinöörit pitivät. Ko. ajankohta on ollut 1950-luvulla vielä muis-tietietona, joka kulki isoisältä pojanpojalle.

Pyhäjoen Hanhikivi ei sijainnillaan, eikä merkinnöillään, tue mitenkään Pähkinäsaaren rauhan rajan kulkua Pyhäjokialueella. Päinvastoin historialliset todisteet ovat sitä vastaan, että se olisi etsitty Novgorodin ja Ruotsin välinen pyykki ja verotusrajan merkkikivi. Pohjoispohjalaisten talonpoikien valituskirjeestä Ruotsin kuninkaalle ilmenee, että **verotusrajan Hanhikivi oli Pyhäjoen ulkopuolella**, eli pohjoispohjalaisesta näkökulmasta katsottuna kiven piti olla **Pyhäjoen eteläpuolella**. Kirjeestä ilmenee myös oikean Hanhikiven sijainti maantieteellisesti. Siinä ilmoitetaan matka Rovanimeltä Hanhikivelle. Matkan piti olla 50 vanhaa penikulmaa, eli n.300 kilometriä. Pyhäjoen Hanhikivelle matka Rovaniemeltä on n.240 km, eli n.40 vanhaa penikulmaa (Suomen historian dokumentteja I, s.58).

Kyseessä oli ”maamatka”, kuten Julku asian ilmaisee. Kirjeestä ilmi käyvä maantiedon tuntemus osoittaa, että tuolloinkin osattiin mitata etäisyyksiä, sillä samassa kirjeessä ilmaistu matka Rovaniemeltä Skellefteon Bjureglubbeniin oli 60 peninkulmaa, eli n.360 kilometriä. Se oli myös ilmaistu maamatkana ja se pitää täysin paikkansa. Bjureglubbenin ja Hanhikiven maininta samassa yhteydessä johtuu ilmeisesti siitä, että ne olivat venäjänkarjalaisten alueen rajakohteita. **Näin Pyhäjoen Hanhikivi osoittaa sijainnillaan, että se ei ole etsitty Pähkinäsaaren rauhan rajamerkki.**



Pyhäjoen Hanhikivi. Kivessä on v.1758 rajankäynnin merkit N 14 ja kruunu, sekä viiva, joka saattaa kuvata rajan suuntaa. Kiveen on **lisätty** puhtaalle pinnalle luku **1323** (merkintä on tehty asfaltin kestomerkin materiaalilla?), myös kivessä oleva kruunu ja N 14 on peitetty samanlaisella massalla. Kivi on suojeltu, joten tällainen väkivaltainen kiven käsittely on rikos. Kiven pinta on puhdistettu taannoin (Julku?) laajalta alueelta, eikä siitä löydy mitään muita merkin- töjä, kuten myös Julku on todennut. Kiven pinnassa ei ole havaittavissa mitään karheutta, joka voisi olla palamisen seurausta. Jäkälän kasvu osoittaa myös sen, että pinta on puhdas eikä poltettu kuten Iso-Pajusuon kivi on, siinä ei viihdy nimittäin edes jäkälä. *- merkitty onnistain vanhojen haklausten päälle, tuore*

Pyhäjoen Hanhikiven merkinnät osoittavat yksiselitteisesti, että sitä eivät ole venäläiset merkinneet rajakseen. Kivestä puuttuvat venäläiset merkit kokonaan. Siinä on vain myöhäsyntyistä (1700-luv.) tyyppiä oleva Ruotsin kruunu ja N 14, sekä viiva. N 14 on v.1758 Pyhäjoen ja Siikajoen rajankäynnissä tehty merkintä, sillä rajankäyntiasiakirjassa mainitaan, että "rajankäynti päätettiin Hanhikiveen N 14". Tuolloin, Ruotsin vallan aikana, oli tapana tehdä pitäjän rajalle aina numeromerkinnän lisäksi Ruotsin vallan alamaisuutta osoittava kruunumerkintä. Kruunumerkki tehtiin usein myös kylän rajalle. Pyhäjoen Hanhikivi sijaitsi alueella, jossa sen ylitse löivät meren aallot Pähkinäsaaren rauhanteon aikaan. Sen on osoittanut K. Vilkuna tutkimuksessaan. Väite, että Pyhäjoen Hanhikives- tä olisi polttamalla hävitetty merkintöjä, ei saa tukea kiven pinnan tarkastelusta, sillä sen pinta on, todella poltettuihin kiven pintoihin verrattuna, sileä ja luonnollisen pintansa säilyttänyt.

Pyhäjoen ensimmäinen rajankäynti tehtiin vasta v.1758, se ilmenee Pyhäjoen historiankirjasta, jos- sa mainitaan, että rajankäynti siirtyi rajariitojen takia näin pitkään.

Karjalaisten verotusoikeus käsitti Kemin ja Salon pitäjät. Pyhäjoen Hanhikivi sijaitsee hyvin keskeisellä alueella tuolloisessa Salon pitäjässä, joten oikeaa Novgorodilaisten verorajaa osoitta- vaa kiveä on etsittävä paljon etelämpää, niin kuin sen etäisyys Rovaniemeltä osoittaa.

Edellä esitetyt, rajan sijainnille **todisteeksi tarkoitetut asiat eivät tue Pyhäjoen Hanhikiveä etsityksi verorajan ja valtakunnanrajan merkkikiveksi**, vaan se oli Pyhäjoen pohjoisrajan pyyk- kikivi ja on sitä vielä edelleenkin.

Edellä kerrotun perusteella oikeaa rajakohteen HANHIKIVEÄ täytyy etsiä etelämpää ja se löytyykin sieltä, kuten ilmenee myöhemmin tässä kirjoituksessa.

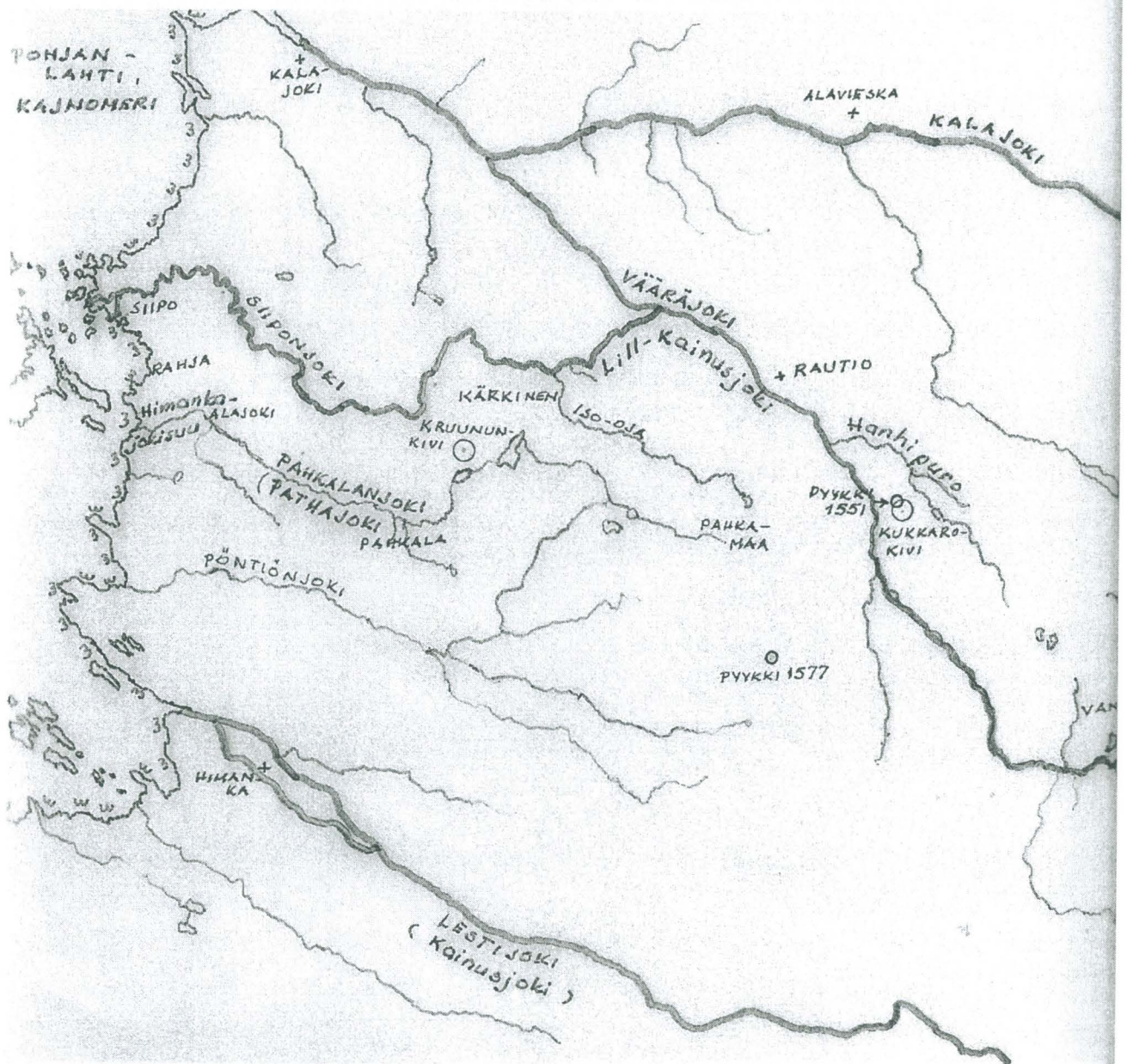
Lähes poikkeuksetta kaikki aikaisemmat tutkijat ovat etsineet **Petäjokea** mereen laskevien jokien ja purojen joukosta. Rajaluettelo ei edellytä tällaista käsitettä, mutta ei myöskään sulje pois sellaista käsitystä. Joissakin tutkimuksissa on esitetty sellaista kannanottoa, että historialliseen tietoon (1500-luvulta) perustuen mainitaan, että Petäjoki laskee maanselältä Savoon. Historioisija S. Rydberg kirjoittaa ko. asiasta: ”Lukuisissa 1500-luvun **itärajaa** koskevissa asiakirjoissa mainitaan Petäjoen sijaitsevan maanselällä ja laskevan Savoon”(K. Julku; Sis. s. 127).

Tällaista käsitettä ei tule tyrmätä, sillä lähes poikkeuksetta tulisi luotettavista lähteistä ilmenevät tiedot ottaa vakavasti. On kuitenkin huomattava se seikka, että Ruotsin ja Novgorodin/Venäjän raja on, Pähkinäsaaren rauhan ja Täyssinän rauhan välisenä aikana, sijainnut eri vuosikymmenillä ja vuosisadoilla eri paikassa. Tästä voidaan tehdä päätelmä, että kukin raja oli oman aikansa ”lapsi”. Tässä on kuitenkin tiettyjä tulkintavaikeuksia sen vuoksi, että eri lähteissä ilmenevät tiedot eivät ole ko. asiakirjassa esiintyvän päiväyksen ikäisiä, vaan joissakin tapauksissa huomattavastikin vanhempia kuin kirjoittamisajankohta. Tällaisten kohteiden, eli aikaansa myöhemmissä yhteyksissä mainittujen rajakohteiden, sijoittaminen kronologiselle asteikolle, tuottaa vaikeuksia ja voi myös johtaa väärin johtopäätösten tekoon rajan sijainnissa.

Kyseinen tieto, jonka on Rydberg kirjoittanut muistiin, itärajaa koskevissa asiakirjoissa, Petäjoen laskemisesta Savoon on tarkasteltava ajankohtaan soveltaen ja siten ottaen huomioon se tosiasia, että raja ei enää 1500-luvulla ollut v.1323 sovitussa kohdassa, vaan se oli asutuspaineen ja ruotsalaisen aktiivisuuden vuoksi jo huomattavasti siirtynyt pohjois-/koillisuuntaan (Jaakkola; ”valtarajat”, s.223: “ Rydberg ...ruotsalaisten rajaluetteloiden nojalla katsoo tämän joen, ns. Petäjoen sijaitsevan Savossa”).

Tutkimus on osoittanut, että ruotsalaiset ovat käyttäneet Petäjokea ”täkynä” ohjaillessaan novgorodilaisia ja venäläisiä aina uudelle, idempänä olevalle, rajalle. Pohjois-Savossa Vieremällä laskee vielä tänä päivänä Petäjäjoki Petäjäjärvestä Rotimojärveen. Kyseinen nimiyhdistelmä on todennäköisesti ruotsalaisten tekemä väärennös **Petäjoesta** (mahdollisesti kolmas Petäjoki). Edellinen Petäjoki-/ järviyhdistelmä oli todennäköisesti 1400-vuosiluvun vaihteessa ns. A-rajalle (Gallen) tehty väärennös, joka sijaitsi Pielaveteen Petäjäjärvestä laskevana Petäjäkoskena eli Petäjäjokena Pohjois- Savossa Rotimoon laskeva Petäjäoja sijaitsee allekirjoittaneen tutkimuksessa esiintyvällä ns. ”Maanselän” rajalla, jota myöten oli useita rajankäyntejä 1400-luvulla.

Pähkinäsaaren rauhan latinalaisen, venäläisen ja latinalais-ruotsalaisen rajaluettelon nimet ovat Paalkuisia, joten niihin tulee suhtautua vakavasti nimen muotoa tulkittaessa. Myöhemmin eri asiakirjoista ilmenevien seikkojen perusteella selviää, että meren rantaan vastaava joki oli nimenomaan nimeltään Pa-alkuinen eli **Pathajoki**. Sitä tukee mm. J. Jaakkolan tutkimus (vrt. ”. . . valtarajat”). Juholan tutkimuksen maasto- ja kartta-aineiston käsittelyssä on tullut ilmi seikkoja, jotka puoltavat sitä seikkaa, että Pathajoki sekä Petäjoki ovat oikeita ko. rajan rajakohteita. On tullut esille se seikka, että hyvin suurella todennäköisyydellä Petäjoki ei ollut mereen laskeva joki vaan sisämaan joki eli **Petäjäoja**, joka laskee Sievin Vanhakirkolla Vääräjokeen. Pathajoki on Juholan tutkimuksen mukaisesti **Pahkalanjoki**. Ko. joen nimi on peruskartoilla Himanganjoki. Pahkalanjoki nimeä käytetään kuitenkin vielä Pahkalankylällä. Alkuperäinen Pahkalanjoki kulkee em. Pahkalankylän halki ja jatkuu Pitkäjärveen. Pitkäjärvestä ko. joki on alkuaan jatkunut Pahkamaahan, johon ko. nimikin viittaa. Ko. osalla on tehty luonnolliseen veden kulkuun muutos siten, että virtaus on käännetty Alajärvestä Heinistönjärveen kaivamalla tasaiseen hiekkamaahan uusi uoma. Näin ollen Alajärven yläpuoliset vedet virtaavat nykyään Heinistönjärven kautta Pöntiönjokeen.



Kartta Kannusjokien alueelta Pohjanlahden rannikolta.

Vaikuttaa vahvasti siltä, että ruotsalaiset ottivat luettelossaan Vääräjokeen (Lill-Kainusjoki) laskevan Petäjäojan Petäjoeksi siinä merkityksessä, että sitä hyväksi käyttäen voitaisiin tehdä peltämällä rajansiirtoja, kuten edellä jo mainittiin.

Näiden edellä esitettyjen kolmen "Petäjoen", jotka kaikki sijoittuvat tutkimuksen mukaan ko. valtakuntien rajalle, on vielä neljäs Petäjoki, eli Laakajärveen Petäisestä laskeva Petäjäsjoki, joka sijoittuu ns. C-rajalle, joka kulkikin jo Oulujärvelle.

Edellä esitetyt näkökohdat huomioiden löytyy ratkaisu hyvin monia tutkijoita askarruttaneeseen kiistaan siitä, että kumman joen nimi, **Petäjoki** vai **Pathajoki**, on oikeampi Pähkinäsaaren rauhan rajaluettelon viimeisenä rajakohteena. **Esitetyn perusteella molemmat em. joet ovat Pähkinäsaaren rauhan rajajokia.** Myös se seikka tukee tätä käsitystä, että omana aikanaan niistä, historiallisten tietojen valossa, ei ole esiintynyt suurta kiistaa.

Molemmat edellä mainitut joet ovat erittäin sopivia rajajokeksi, sillä ne ovat sitä kokoluokkaa, että ne erottuvat hyvin maastossa, mutta niillä ei ole merkitystä läpi kulkevalle veneliikenteelle, sillä niiden molemmilla puolilla on sellaiset joet, joilla on erittäin hyvä liikennöidä veneellä.

Erittäin merkittävää on sellainen seikka, että kaikissa sovellutuksissa Petäjoesta on tullut esiin suomalainen juurisana petäjä, vaikka se ei sellaisenaan esiinny ruotsalaisessa rajaluettelossa. Tälle asialle löytyy nykynimistössä ruotsalainen vastine. Se on maantieteellisissä nimissä ja sukunimissä esiintyvä muoto, joka suurella todennäköisyydellä on jäännös tuosta rajajoen ruotsalaisesta kirjoitusmuodosta. Se on PETÄ-sana. Ko. nimi esiintyy juuri edellä esitetyssä, Sievin Vanhakirkolla Vääräjokeen laskevassa Petäjäojan vesistön nimistössä. N. 100 vuotta vanhoilla kartoilla esiintyy PETÄ-istöjärvet eli nykyisin Tyllinjärvi ja Lanajärvi. Toinen kohde on samassa vesistössä alempana Petäistö eli Ryhmäjärvi, joka vanhoilla kartoilla on Koira-PETÄ-istön nimellä. Petäjäoja kulkee Lanajärven (ent. Petäistöjärvi) ja Petäistön kautta.

Tämän merkittävän joen nimen alkuperää selvittää vielä sukunimissä tällä alueella periytynyt nimi PETÄistö. Sitä esiintyy mm. aiemmin em. Sievin kirkkopitäjään kuuluneen Raution alueella. Nimeä esiintyy Rautiosta Kalajoelle ja jopa ulkomaille siirtyneenä sukunimenä (mm. ”Maikkarin” Pariisin kirjeenvaihtaja Helena **Petä-istö**), Sievin kunnan alueella on myös useita Petä-nimiä. Edellä kerrotun asian perusteella voidaan perustellusti pitää sekä Petäjokea (Petäjäoja), että Pathajokea (Pahkalanjoki) Pähkinäsaaren rauhan rajajokina, sillä erotuksella, että Petäjoki (Petäjäoja) ei ole mereen laskeva joki, kuten on Pathajoki eli Pahkalanjoki.



Kruunukivi Kalajoen ja Himangan rajalla. Kiven eteläsivusta. Kivi sijaitsee Kärkiskylän ja Pahkalan kylän välillä ns. Hietakankaan viereisellä suoalueella. N:o 4 on v.1775 tehty rajamerkintä, jolloin Pohjanmaa jaettiin Vaasan- ja Oulun lääneiksi. Kruunu saattaa liittyä samaan toimitukseen, mutta voi olla vanhempikin. Ns. ”väkä”-merkkiä on käytetty rajaa kuvaavana merkinä jo hyvin varhain. Kruunun ja N:o 4:n alla on ollut vanhempia merkintöjä, jotka on hiottu melkein kokonaan pois. Kiveen päättyi todennäköisesti v.1383 A-rajaa ja em. väkä osoitti rajan jatkuvan Pahkalanjoelle.

Himanka Kruunukivi mj. rek. nro 1000013193

Pähkinäsaaren rauhan rajan kulkua näiden jokien kautta tukevat hyvien nimilöydösten lisäksi erinomaiset rajakivilöydökset. Erittäin merkittävä on Kärkiskylän ja Pahkalankylän väliltä löytynyt ns. **Kruununkivi**. Siinä on usean eri rajankäynnin merkit. Nuorin merkintä on aivan selvästi v.1775 rajankäynnissä tehty merkintä N:o 4, joka liittyy Pohjanmaan jakamiseen Vaasan- ja Oulun lääneiksi. Se ilmenee siitä numerosarjasta, joka alkaa meren rannasta ja jatkuu Maanselälle. Meren rannassa on N:o 1 ja läheltä Maanselkää löytynyt viimeinen pyykki on n:o 16. Pyykki n:o 1 on sillä etäisyydellä meren rannasta, että siitä ilmenee maan kohoaminen tuona kyseisenä aikana. Ennen vuotta 1775 ko. alueella virallisen historiatiedon mukaan ei ole ollut rajapyykkejä, jotka edustavat valtakunnan rajapyykkien kaltaisia merkintöjä. Näin on kuitenkin Kruununkiven kohdalla asian laita. **Kivessä on mm. kolme ristiä**, jotka ilmaisevat novgorodilaisten tehneen ne. Pohjoissivulla eli karjalaisrannan puoleisella sivulla on heidän tekemänsä **ortodoksiristi, Pyhän Andreaan risti ja ”tavallinen” risti, joka on yhdistelmämerkissä**, jossa yläosassa on Ruotsin kruunu ja se alapuolella em. risti. Se ilmaisee, että molempien osapuolien edustajat ovat todennäköisesti olleet paikalla kun ko. piikkaus on tehty. Samalla puolella kiveä on myös **kaksi Ruotsi kruunua, jotka ovat selvästi keskiaikaista tyyppiä**. Merkittävä on myös eteläisivun merkintä, joka on ns. ”koukku“, jollainen on ollut hyvin vanha rajan merkitsemismuoto. Tuo ”koukku” osoittaa eteläsuuntaan kääntyvälle Pahkalanjoelle, joka tekee tällä alueella pääsuunnassa mutkan. Kruununkivi on näiden joen suuntien leikkauskohdassa entisellä suoalueella, joka on ojitettu ja metsitetty. Ko. suo on aivan ilmeisesti ns:n A-ajan päätekohta ”Pachta so” (v. 1383?). Kyseinen suo alkaa Pahkalan kylän läheltä ja jatkuu Pahkalammin kautta em. kivelle saakka, lähelle Pahkalanjokea. Kruununkiven läheinen alue on ollut nykyäänkin Pahkalan ja Iso-Pahkalan numeroa. Se, että kivi on suoalueella, eikä vieressä olevala hiekkaharjulla, osoittaa sen, että sijoitusperusteena on ollut joen suuntien leikkauskohta. Kivessä on ollut ennen läänien jakoa (v.1775) eteläisivulla sellaisia merkintöjä, joita on ko. toimituksessa hiottu pois. Kruunun alta on vähän näkyvissä vanhaa merkintää, samoin N:o 4:n alla on ollut jotain vanhaa merkintää. Kruununkiven risti-merkit ovat sellaisia, että niitä vastaavia tuskin löytyy koko läntisen Suomen alueelta. Tämä on luonnollinen päätelmä, koska muualla Suomen länsirannikolle ei ole suuntautunut vastaavan kaltaista valtakunnanrajaa.



Kruununkiven pohjoissivusta. Kivessä on tiettävästi (?) läntisen Suomen ainoat Venäjän (Novgorodin) ristit. Ylinnä vas. on ortodoksiristi ja sen vieressä Pyhän Andraaan risti. Hieman alempana oikealla on kaksi Ruotsin kruunua, jotka ovat ns. keskiaikaista tyyppiä. Alinna vas. on yhdistelmämerkki, jossa on Ruotsin ja Venäjän tunnuksat, eli kruunu ja risti.

mj. rek. 1000013193

Rautiossa Vihanninharjun pohjoispään alueella on, huomattavan suuri kivi, **Kukkarokivi**. Sen luoteissivustalta on poistettu n.4 m² alalta pintaa, todennäköisesti polttamalla. Kukkarokivi sijaitsee erittäin hyvällä kulkureitillä, joka ulottuu Pohjanmaalta Keski- Suomen järviolueelle, tuon kulkureittinä toimivan harjunjakson pohjoispäässä.

Kukkarokivi on erittäin suurella todennäköisyydellä paljon etsitty Novgorodin verotusrajan merkikivi, **Hanhikivi**.

Kivestä on polttamalla poistettu pintaa. Sen voi havaita n.2m pitkstä piikkaussaumasta, joka on kuvion vasemmassa reunassa. Kuvion oikea reuna on polttamisen jälkeen lohennut luontaisia lusto-suuntia myöten, joten ne pinnat ovat sileämpiä kuin piikattu pinta. Ko. asia ilmenee kivistä otetuista kuvista. Hävitystyön totesi myös Onni Perttula, joka on paikkakunnalla asuva ja ennen kivitöitä tehnyt henkilö. Ko. kivi sijaitsee juuri tarkkaan sillä linjalla, jossa yhtyvät luoteesta, Kruununkiveltä tuleva suunta, ja Maanselältä Petäjäojan kautta tuleva suunta.

HANHIKIVI / KUKKAROKIVI (KALAJOELLA)

- 7104379 / 2511755 YKJ

- Juholan mukaan lähellä Tervatie, missä suossa puurakennetta monta sataa metriä mm. 7098255 / 2515494 YKJ tieprofiilissa havaittavissa

- Hanhijoki kiven itäpuolella



Kukkarokivi Raution Vihanniharjulla. Kivi on erittäin suuri ja hyvän muinaisen kulkutien vieressä. Kiven luoteissivu josta on poistettu pintaa n.4m². Vasen lohko (Det.B) on poistettu piikattua saumaa myöten, kuten kuvasta näkyy. Detaljikuvat maalilla merkityistä kohdista. Niissä näkyy selvä ero siten, että piikkaussauma on selvästi karheampi kuin kiven luontainen lohkeamissauma.

Hanhikivi on ollut molempien osapuolien hyväksymä rajakivi. Ko. asia ilmenee v.1550 Kustaa Vaasalle lähetetyn kirjeen kopiosta (Sis. s.205/ SRA Muscovitica, Fornhandlingar mellan Sverige och Rysslan under konung Gustaf I och Erik XIV.Ote pain. Rydberg, Sverges traktater I 205 s.465). Kyseinen asia ilmenee myös Pohjois-Pohjanmaan talonpoikien kuninkaalle osoitetusta kirjeestä (vrt. Suomen historian dokumenttejä).



Det. B. Kukkarokiven pinnanpoistokohta, jossa pinnan poisto on tehty luontaista lustorailoa myöten, joten pinta on sileämpi kuin kuvion vasemmassa reunassa piikkaussauman avulla tehdyssä poistossa (Det. B), jossa näkyy karhea piikkauksen jälki. Kuvassa maali on levinnyt tasaisesti kiven pinnalle, sitä vastoin toisen kuvan piikkausreunassa maali on vain ”piikeissä” ja näin se ilmaisee sen, että pintaa on ”kivityömies” käsitelty.

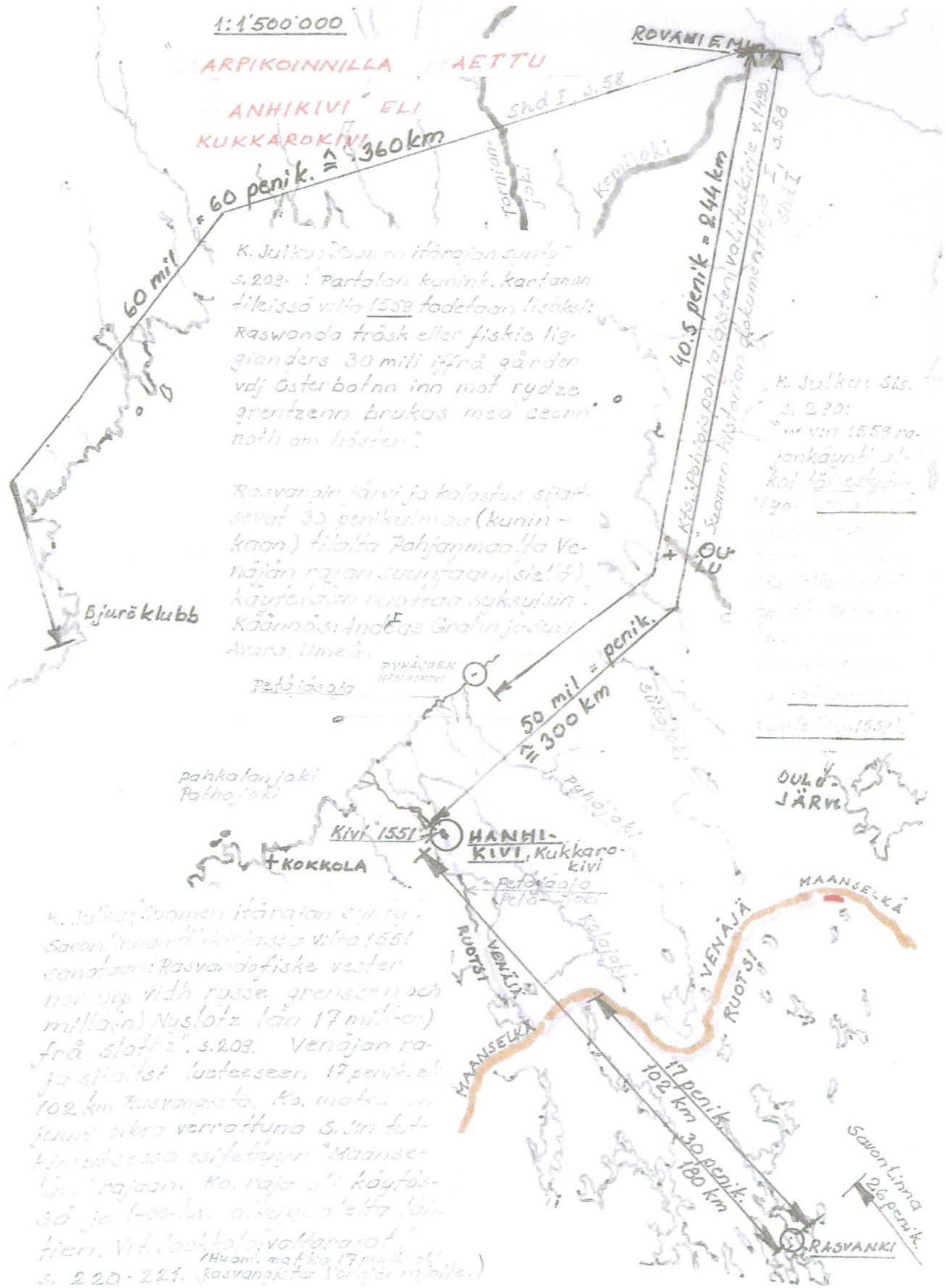


Det. B. Kukkarokiven pinnanpoistokohta poistoalueen vasemmassa reunassa. Kuvasta ilmenee se, että piikkausreuna on karheampi kuin poistoalueen ”pohja”. Piikatussa pinnassa maaliaine on jäänyt vain piikkausjalkien korkeimpiin kohtiin.

Kivi on myös erittäin strategisella paikalla vanhaan harjutiehen verrattuna. Kivi on, parhaan Pohjanmaalta sisämaahan johtavan, vanhan kulkutien vieressä. Lisäksi on merkittävää kiven valtava koko, se on n. 10m korkea, joten se oli eri heimojen ja kulkijoiden tiedossa oleva ”maamerkki”, josta varmaan tiedettiin myös Pähkinäsaarella.

Edellä kerrotuin perustein on syytä uskoa, että **Pähkinäsaaren rauhan raja on kulkenut edellä kerrotulla tavalla Petäjäojan ja Pahkalanjoen kautta merelle.**

Historiallisten tietojen yhdistäminen raja-alueelta löytyneisiin vanhoihin rajakiviin osoittaa, että alueen on halkaissut jo ennen vuotta 1775 vanha raja. Siitä kertoo mm. Raution Vihanninharjulta läheltä Kukkarokiveä löytynyt vanha pyykkikivi, jossa on vuosiluku 1551. Kukonkylän ja Eskolan väliltä on löytynyt pyykkikivi, jossa on vuosiluku 1577. Kivi on vanhan tervahaudan vieressä ja siitä on kulunut viimeinen numero osittain pois, johtuen siitä, että n:o 7:n yläpuolelta on lohkaistu pala kivistä pois. Lisäksi se on sen jälkeen vielä kulunut haudalle tapahtuvan tulevan ja lähtevän hevosajon johdosta. Em. vuosiluku liittyy todennäköisesti v. 1577 Pohjois- Suomen laamannin tekemään toimitukseen Kaakamajoella. Vanhan rajan sijainnista antaa selviä viitteitä myös kirjasta ”Suomen historian dokumenttejä I ” sivun 344 karttaliitteestä ilmenevä seikka, jossa värillinen pääraja päättyy Pitkäjärven lähellä sijaitsevaan ”Kruununkiveen”. Ko. kartta on 1700-luvun lopulta, mutta rajan merkitseminen osoittaa, että ko. kartan tiedot ovat mahdollisesti paljon vanhempia. Juholan tutkimuksen mukainen v.1383(?) ns. A-raja nimittäin päättyi Pahkalankylän läheltä alkakavalle, Pahkalammin kautta Kruunukiven luo ulottuvalle suolle, tuohon em. Kruununkiveen (Pachta so oc swa Norrabutnin), joka on Pahkalanjoen kahden suunnan leikkauskohdassa.



Kukkarokivi paikallistuu täsmällisten historiallisten tietojen valossa oikeaksi Hanhikiveksi, kuten piirros osoittaa.

Vanhat 1500-luvulta olevat tiedot, Savonlinnan ja Partalan kuninkaankartanon tilikirjoissa ovat, todistavat S. Juholan tutkimuksen mukaisen Pähkinäsaaren rauhan rajavaihtoehdon puolesta (v.1551 ja 1559). Niistä ilmenee, että matka Rasvangista (kuninkaankalastamo) Venäjän rajalle (rydze grenssen) luoteissuuntaan (vester nor upp) oli 17 mil, eli 17 vanhaa peninkulmaa, joka vastaa n.102 km. (K. Julkun kirja Sis. s.209; vrt. Jaakkolan ". . .valtarajat", s.220 ja 221). Tämä on juuri se matka, mikä Rasvangista on Pihtiputaan ja Reisjärven väliselle Maanselälle, jossa ko. suunta kohtaa Maanselällä em. tutkimuksen mukaisen ns. "maanselän" rajan.

K. Julkun kirjan maininta osoittaa sen, että venäläiset tekivät tutkimuksia (ja mittauksia) juuri tuona ajankohtana Pohjanmaalle saakka, koska tuollaisia kohteita ja etäisyyksiä pystyttiin kirjamaan asiakirjoihin. Ko. asia ilmenee kirjasta Sis. s.290; ". . .vuoden 1559 rajankäynti alkoi lähestyä . . .Myös venäläiset näyttivät suorittaneen tutkimuksia, jotka keskittyivät . . . Riitamaalle, mutta ulottuivat . . . Savon ja Pohjanmaan puolelle".

Itäraja kiersi Pohjois-Savon maanselän kautta v:a n. 1400 - 1497 Ohtaansalmesta Lastukosken ja Pohjois-Savon maanselän kautta maanselkää Rillankiven kautta edelleen Maanselkää (Suomenselkä) em. Pihtiputaan ja Reisjärven väliselle Maanselälle. J. Jaakkola; ". . . valtarajat", s.91:

" . . . puhuu eräs vanha traditsioni intresseistä, jotka Pohjanlahdelta katsottuina ulottuivat Maanselälle Maselta saakka ja joiden mukaan rajan ei liioin tarvinnut katkaista Maanselkää", ja sivu 224; ". . . (venäläiset). . . selvästikin Hämeen ja Savon suostumuksella katsoivat rajan Maanselälle tultuaan käyvän sitä pitkin" (1400-luvun alkupuolella).

Toinen todiste on em. tilikirjoista ilmenevä sidos Venäjän raja-alueen siven, että siellä mainitaan, että "Rasvangan järvi ja kalastus sijaitsevat 30 penikulmaa (kuninkaan) tilalta Pohjanmaalta Venäjän rajan suuntaan, (siellä) käytetään nuottaa syksyisin". Käännös Andreas Grahn ja Suvi Avara, Umeå. (Vrt. Sis. s.209 ja Jaakkola "valtarajat" s.220-221). Tämä matka ja suunta sopivat Kukkarokiven luota Venäjän rajan suuntaan, eli Petäjäoja suuntaan Maanselkää kohti ja edelleen Rasvankiin oli 30 penikulmaa. Ko. matka ja suunta sopivat hyvin yhteen em. tilikirjoissa mainittujen lausuntojen kanssa.

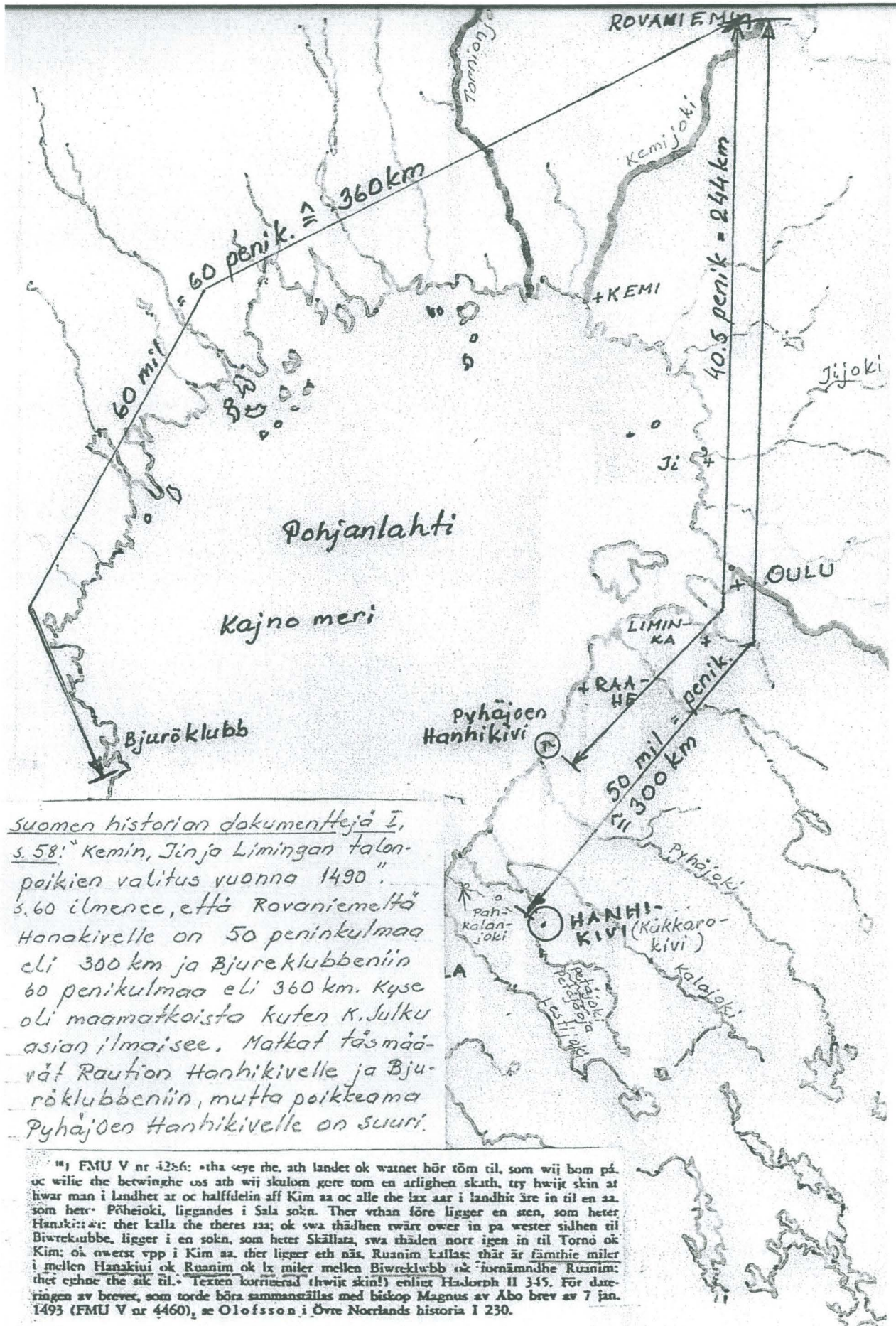
Kukkarokiven (Hanhikiven) läheltä on löytynyt vanha rajapyykkikivi, jossa on mm. vuosiluku **1551**. Ko. vuosiluku ilmaisee suurella todennäköisyydellä, että em. Savonlinnan tilikirjassa mainittu 17 penikulman matka Rasvangista Maanselälle Pihtiputaan ja Reisjärven välille on määritelty, niin matka on silloin suurella todennäköisyydellä määritelty myös Kukkarokivelle (Hanhikivelle) ja todisteeksi siitä on tehty, juuri tuolla ko. vuosiluvulla 1551 varustettu, pyykkikivi lähelle Novgorodin verotusrajan merkkikiveä. Noin vanhaa vuosilukua ei voi olla ko. alueella minkään muun raja-alueen vuoksi, sillä ensimmäinen alueella nykyhistorian mukaan kirjattu rajatapahtuma on ollut Pohjanmaan jakaminen Vaasan- ja Oulun lääneiksi v.1775. Kiven muut merkinnät antavat viitteitä muista raja-asiaan liittyvistä vanhemmista tapahtumista.

Novgorodin ja Ruotsin välisen verorajan merkkikiveksi osapuolet sopivat Hanhikiven. Hanhikiven tarkasta sijainnista on vain hyvin vähän tietoa. Tarkimmaksi tulkintaohjeeksi sen sijainnille on osoittautunut pohjoispohjalaisten valituskirjeestä, jonka he osoittivat kuninkaalle. Ko. kirjeessä mainitaan Hanhikiven etäisyys Rovaniemeltä 50 peninkulmaksi. Vanha peninkulma oli n. 6 km, joten etäisyyden Rovaniemeltä Hanhikivelle piti olla n. 300 km. Matka Pyhäjoen Hanhikivelle Rovaniemeltä on n. 40 peninkulmaa, eli n. 240 km. Rovaniemeltä Raution Kukkarokivelle on tuo edellä vaadittu 50 peninkulmaa eli 300 kilometriä, joten se osoittaa Raution Kukkarokiven oikeaksi Hanhikiveksi. Tuon kriteerin täytyminen ei tietenkään ole kuin yksi vaadittavista asioista, joita oikean Hanhikiven pitää täyttää. Kukkarokivi on Petäjäojan ja Pahkalanjoen välillä, jotka Juholan tutkimus osoittaa Petäjäjoeksi ja Pathajoeksi, eli Pähkinäsaaren rauhan rajan päätejoiksi.

J. Jaakkola väistää kirjassaan, "valtarajat" s.235, edellä esitetyn parhaan todisteen Hanhikiven sijoittumiselle Pohjanrannan maantieteelliseen sijaintiin. Hän jättää tulkinnan ulkopuolelle seuraavassa kartassa olevan liitekopion tekstin, jossa sanotaan; ". . . thär är fämthie miler i mellan Hanakivi ok Ruanim, ok LX miler mellan Biwreklwbb ok förnämde Ruanim". Hän ohittaa ko. kohdan mainitsemalla sen kuuluvan "paljoa vanhempiin rantavaatimuksiin". Kyseinen pohjoispohjalaisten

talonpoikien kirje ilmenee kirjasta ”Suomen historian dokumenttejä” sivulta 58 alkaen. Siitä saa selkeän kuvan, että Limingan, Iin ja Kemin talonpojat tarkoittivat oman aikansa tilannetta, eli vuotta 1490, jolloin he laativat tuon kirjeen Ruotsin kuninkaalle. Se ilmenee myös siitä, että kyseinen asia kirjoitettiin preesens-aikamuodossa, jossa kirjeen kaikki muut asiat eivät vastaavasti olleet. Tämä seikka olisi Jaakkolan pitänyt kyllä osata oikein tulkita, vaan oliko ”kotiinpäinveto” niin voimakas, että se ylitti nerokkaan tutkijan todelliset kyvyt ?

Edellä kerrottujen asioiden pohjalta voidaan todeta, että Vilkunan ja Julkun tärkeimpinä pitämät todistuskohteet Pähkinäsaaren rauhan rajan sijaitsemiseksi Pyhäjoen ja Petäjäsojan alueella ovat osoittautuneet perusteettomiksi. Tämän johdosta on asiallista ja perusteltua todeta, että Pähkinäsaaren rauhan raja ei ole sijainnut noilla alueilla.



Suomen historian dokumentteja I, s. 58: "Kemin, Jijon Limingan talonpoikien valitus vuonna 1490". s. 60 ilmenee, että Rovaniemeltä Hanakivelle on 50 peninkulmaa eli 300 km ja Bjuröklubbeniin 60 peninkulmaa eli 360 km. Kyse oli maamatkoista kuten K. Julku asian ilmaisee. Matkat täsmäivät Raution Hanhikivelle ja Bjuröklubbeniin, mutta poikkeama Pyhäjoen Hanhikivelle on suuri.

"1) FMU V nr 4286: «tha ceye the. ath landet ok wænet hør tøm til, som wij bom på. oc wille the betwinghe us ath wij skulom gere tom en arlighen skath, try hwijt skin at hwar man i landhet ar oc hallfitein aff Kim aa oc alle the lax aar i landhit ure in til en aa. som heter Pöheiki, liggandes i Sala sokn. Ther vthan före ligger en sten, som heter Hanaki:;:; ther kalla the theres raa; ok swa thādhen ewært ower in pa wester sidhen til Biwreklubbe, ligger i en sokn, som heter Skällata, swa thādhen norr igen in til Tornö ok Kim; ok awerst vpp i Kim aa. ther ligger eth nās. Ruanim kallas; thar är fämthie miler i mellen Hanakivi ok Ruanim ok lx miler mellen Biwreklubb ok iurnämndhe Ruanim; ther eghne the sik til.» Texten korrigerad (hwijt skin!) enligt Hadorph II 345. För dateringen av brevet, som torde böra sammanställas med biskop Magnus av Abo brev av 7 jan. 1493 (FMU V nr 4460), se Olofsson i Övre Norrlands historia I 230.

Edellä oleva karttapiirroksiset osoittavat havainnollisesti miten Raution Kukkarokivi osoittautuu Novgorodin ja Ruotsin väliseksi verotusrajan merkkikiveksi eli Hanhikiveksi.

Periaatteellisesti Vilkuna, Julku ja allekirjoittanut ovat etsineet rajaa samoilla periaatteilla eli, että on etsitty venäjänkarjalaisten eteläisintä venereittiä, jota he tarvitsivat kulkiessaan Pohjanrannalle. Julkun ja Vilkunan esittämään reittiin verrattuna allekirjoittanut on tuonut esille vielä siihen lisäykseksi Muurasjärveltä Kalajokeen johtavan reitin, joka on vanha ns. Hinkuanvirta. Tuon reitin keskiaikaisen olemassaolon paljasti v.1738 Joh. Swikar (Swikan?) rajankäyntiasiakirjassaan, jossa hän mainitsi tuolla reitillä olevan venereitin läpikulkevana.

Edellä viitatussa yhteisestä periaatteesta poikkeaa kuitenkin tuon periaatteen sovellutus maastoon, sillä Vilkuna ja Julku ovat sijoittaneet rajakohteet tuolle tärkeälle ”tielle”, mutta allekirjoittanut on sijoittanut ko. kohteet **Vilkunan ja Julkun periaatteen mukaisesti** siten, että tuolle ”tielle” on esitetty etsityn suojavyöhykkeen lounaisalueelta rajakohteet. Julkun viimeinen rajakohte Petäjäsöjan tekee vain siitä poikkeuksen. Juuri tuon Petäjäsöjan kohteen kohdalla Julku vielä korosti ko. suojavyöhykeasiaa.

Seuraavasta kartasta ilmenee Julkun kannanotto Maanselän kaakkoispuolen Pähkinäsaaren rauhan rajan sijainnista Koliman vesistöalueella, eli hän oli täysin samoilla ”jäljillä” Juholan kanssa, mutta enempiä tutkimatta raja-alueita luoteeseen hän päätti tutkimuksensa vetämällä Muurasjärvestä rajalinjan Pyhäjoen Yppärissä olevaan erittäin pieneen ja vähäpätöiseen Petäjäsöjaan, johon Vilkuna oli aiemmin päättänyt oman tutkimuksensa. Julku oli kyllä todennut Viitasaaren alueen sekä Koliman ja Alvajärven länsipuolen nimivihjeiden perusteella sellaiseksi, että hän totesi, ”Kolima vesistöalueineen olisi voinut kuulua karjalaisvallan piiriin”. On ihmeteltävää, että Julku lopetti em. löydöksistä kiinnostavan, alueen tarkemman tutkimisen, jota allekirjoittanut on jatkanut ko. kohdasta Maanselältä Vähä-Kannusjoen laaksoa myöten mereen. Julku päätti tutkimuksensa, kuten edellä mainittiin, Petäjäsöjaan, johon Vilkuna oli päättänyt meren rannassa (Sis.s.144). Julku kannatti sen jälkeen toista vaihtoehtoa, eli Pyhäjoen linjaa, jota Vilkuna on esittänyt raja-alueeksi. Näin Julkulla oli kaksi Pähkinäsaaren rauhan rajaa sen loppusuudella.

Kun luodaan yleiskatsaus Suomen (Ruotsin) itärajaan Pähkinäsaaren ja Täyssinän rauhantekeiden välillä, niin voidaan todeta, että ko. aikakautena ei täytynyt, nykyaikainen jonkin alueen, täydellistä suvereeniutta koskeva käsite. Novgorod ja myöhemmin Moskovan Venäjä eivät pystyneet tai eivät ainakaan antaneet tuon alueen venäjänkarjalaisväestölle sellaista tukea, että se alue jolle heillä Eurooppapoliittiselta kannalta katsoen oli suvereeninen oikeus, olisi yksiselitteisesti katsoen voitu tuona aikakautena lukea kokonaisuudessaan heidän valtapiiriinsä.

Juholan tutkimus voidaan nähdä Julkun ja Vilkunan tutkimukseen verrattuna ennemminkin niiden jatkotyönä, kuin niiden täydellisenä vastakkainasetteluna. Vilkuna ja Julku ovat nimittäin kumpikin tutkineet ja etsineet venäjänkarjalaisten eteläisintä **venereittiä** Laatokan ja Perämeren väliltä. Heidän tärkeänä pitämänsä ajatus siitä, että venäjänkarjalaiset ovat suojanneet tuon tärkeän reitin siten, että rajakohteet sijaitsevat tuon venereitin lounais- ja länsipuolella, ei ole kuitenkaan toteutunut. **He ovat oman periaatteensa vastaisesti sijoittaneet rajakohteet**, yhtä lukuun ottamatta, tuolle tärkeälle venereitille, sen sijaan, että olisivat etsineet niitä sieltä missä niiden heidän käsityksensä mukaan tulisi sijaita. Juhola on löytänyt noita kohteita nimenomaan tuon em. venereitin lounais- ja länsipuolelta, eli Vilkunan ja Julkun johtavan periaatteen mukaisesti määräytyvältä vyöhykkeeltä.

Näin edelliseen viitaten voidaan sanoa, että tuo ”yhteistyö” on tuottanut sopivaa ”hedelmää”, josta ei käsitykseni mukaan tarvitse kiistellä. Satoja vuosia etsityt joet, ”Petäjöki” ja ”Pathajöki”, ovat nyt löytyneet, sekä Ruotsin ja Novgorodin keskeisellä sopimuksella nimetty verotusrajan merkkikivi Hanhikivi eli myöhemmältä nykyajalta tunnettu Kukkarokivi Raution Ylipäästä Vihanninharjulta. Em. lisäksi on löytynyt erittäin merkittävä kivi, jossa lienevät läntisen Suomen ainoat molempien osapuolien tekemät merkinnät sekä kaksi kiveä joissa ovat ennen Täyssinän rauhaa tehdyt vuosiluvut. Edellä esitettyjen asioiden johdosta meillä tulisi olla täysi syy yhteiseen tyytyväisyyteen rajatutkimuksien täydentyessä ”pala- palalta”



PÄHKINÄSAAREN RAUHAN RAJAA SEURANNEET NS.

” RAJAVÄÄRENNÖKSET ”

Pähkinäsaaren rauhan raja tarkoitettiin Pähkinäsaassa ”ikuiseksi rauhaksi” ja se vahvistettiin ristiä suutelemalla. Sen kävi niin kuin yleensä käy ikuistenkin rauhojen kohdalla. Paine itärajalla alkoi kasvaa jo muutamia vuosikymmeniä rauhateon jälkeen. Se tapahtui pääasiassa ruotsalaisten toimesta. Alkuperäiset Pähkinäsaaren rauhankirjat hävisivät v.1500 vaihteessa, ilmeisesti tulipalossa. Kuitenkin huomattavasti ennen tuota vuotta oli rajankäyntejä jo useasti. Tiettävästi ensimmäinen vääreännösraja käytiin v.1383(?), sillä siitä on säilynyt rajaluettelo Tukholman Muscovitca-arkistossa. Samassa asiakirjassa on myös kolme muuta rajaluetteloa, jotka kulkivat Puruvesi – Orivesi – Juojärvi – Ohtaansalmi – Lastukoski reittiä ja siitä edelleen Oulujärvelle.

Ns. A-rajan kanssa on ollut huomattavia ongelmia, sillä sitä ei ole aiemmin pystytty selvittämään siten, että se päättyisi Pohjanmaalle. On kuitenkin esitetty kannanottoja siten, että A-raja saattaisi päättyä samalle suunnalle kuin alkuperäinen raja. S. Juholan tutkimuksen mukaan ko. raja päättyy edellä mainittujen kannanottojen mukaisesti eli Pohjanmaan rannikkoalueelle.

Rajaväärennökset liittyvät osittain Pähkinäsaaren rauhan rajaan ja siten niitä on käsitelty jo osittain edellisillä sivuilla olevissa kirjoituksissa.

Jarl Gallen:

**Nöteborgsfreden och Finlands
nedertida östgräns.**

Bilaga A. Rämärken mellan Ryssland och Sverige (omkr. 1400).

Thera ära (ramerken) mellan Ryssland och Sverige, som först är Seeris aminne oc swa j (en moss) oc (swa) j eer sandbergh mit j mosan oc swa til Saza (aa oc swa) til Solstren oc swa til Jorzinsw, oc swa til Rodbotal oc swa (til) Peckinsu, oc swa til Kangaslampi, oc swa til Poerniw oc Put(kinsu) oc swa j Aytierue, oc swa Thorsierue oc swa j Valkierue oc (swa) til Jurekerw, oc swa j Purzierue, Puckelax ther är halft (thera) oc halft wart, oc swa til Raykotoy, oc swa til Semene nemi oc swa til Somartappalen, oc swa til Ochansalmj oc swa til (Wek)karpelein, oc j Vodierue, oc swa j Siwereierue oc swa til (So)mansw oc swa til Lasoioki oc swa til Pachta so oc swa j Norraburnin.

På bekinden: Om Raar millen Riidland oc Karelen — samt, med annan bend: Leuzra de sale Anno domini M^occxxx^oliii^o.

Sigill tydliggen påhängt efteråt (numera försvunnit, endast resten kvar): guldlig figur liknande ett T med en kula ovanför. Rydberg, Traktaten 48 not^o (ST I 480 not^o).

Original i Sv.R.A. Pappersbrev före 1400, nr 103 (skadad i riksnagen).
Avskrifter från 1500-talet i Sv.R.A. Muscovitica vol. 341: Gränshandlingar 1323, 1383 (reconne) och Gränshandlingar 1561—1606.
Tryckt: DS III nr 3419 BB (sid. 618) not^o enligt avskriften. Hildebrand i VHAM XX 196 not^o, liksom senare tryck efter originalen, med lakunerna utfyllda enligt avskriften. ST I 478 not^o. FMU II nr 1123. Här ovvan har originaltexten kompletterats enligt Hildebrand, vars avtryck är det mest exakta. Isom parentes har satts endast det som på basen tid var förlöst.
Fotografi här nedan pl. I a och b.

Bilaga C. Rör mellan Ryssland, Viborgs län och Savolax (1400-talet).

Thessa äre rar millan Rydzelandh oc Wiborgs län första hofuud Raaswederwth är en öö j sala syon beter Mädingen^o) hörer helfften rydzan til oc helfften vnder Wiborgh, sa tidan in i Fester asmyvane oc sa alt vpp ar san in i en bäk heter Rywete, sa tidan in i en sa beter Sae som löper in i Woxen ar tidan til Päywakiffwi sa til Vdenkiiffwi ther tager Jäskis j moot^o), sa tidan til Yrdelampi sa til Mustaneymy sa til Paywax til Kwha locho sa til Ruskie sa til Hawkariwtha sa til Saresoo sa til Päkkehen polfwe sa til Pwernionlampi sa til Rönikamäki sa til Tulisoo sa til Pwionasari j Torna trisk ther lyktas Jäskis raa^o) Sawlax tager emot^o) Sa^o) Sa tidan til Hawkarywtha sa tidan til Warpa wori, sa til Salkojärfwi sa til Walkijärfwi sa til Jwrikasoo sa til Kyronasari som öccer^o) helfften til Sawlax oc helfften til Rydzeland sa til Kärelcho j Pwrowäsi sa til Raykotaypala sa til Paschaocho j Oriwäsi sa til Sommertaypala sa gynom Jojärfwi til Oknansalmi sa gynom Riktjärfwi til Kawinkoski sa til^o) gynom Kawjärfwi til Källoa tappala sa gynom Wotajärfwi til Lasoo koski sa gynom Nwernisjärfwi til Alandjärfwi sa til Heisjärfwi sa til Lajärfwi sa til Jineriwemäki til til (sic) Jormjärfwi sa til Noasjärfwi sa til Noas joki sa tidan gynom Orla järfwi til Kesmerokiswsw^o) ther tager Norrabotns raa^o) moth.

verso på svären med annan hand

Rar millan Jäskis oc Rydzelandh som Jäskis siger
förest ända raa Sabe ok sa tidan til Paywakiffwi sa til Vhinkiffwi sa til Mustaneymy sa til Paywax sa til Kwhalocho sa til Rwsksa sa til Hawkarywta, sa til iario sa til Päkkehen polue^o) sa til Rönikamäki sa til Sarajärfwi sa til Torna ther är annat ända raa.
K. Yrian oc K. Magnus.

Original på papper i Sv.R.A. Muscovitica vol. 341: Södra delen av Finland.
Avskrifter från 1500-talet ibidem: Gränshandlingar 1323, 1383 (reconne), Gränshandlingar 1561—1606 och Södra delen av Finland.
Tryckt: ST I 500 enligt avskriften.
Fotografi här nedan pl. II a och b.

Bilaga E. Rör mellan Karelen, Savolax och Ryssland. Ryska rättsorör i Savolax. Diverse historiska notiser (förra hälften av 1500-talet).

Item rör oc rör emellom Karelen Saurax och Ryslan

Fots

Huffud rar Remansare j saiche sionn, tidan till Symerbeck, seden til Sohe jockj, Päkijue kiui, Ruba jerrfui, Tarsakiuj wore. Hawarima, Warpa worj, Saljeruj, Härkelampi, Hirfui, kumpu, Kolanfocri, Kerensari, Neglannemi, Pali källio, Pudkenjemj, Toheajerrfui, Ochrohansalmi, Reckserui, Kaurekiskj, Kella täljpal, Lasokk^o), Nurnisieruj, Alendes harffajerrfui, Tilkaierfui, Ahruenis hen, Hapaierfui, Käliokiskj, Noasokski, Käliomeri, Kasmärierfui.

Item öwer för^o rar oc rör som skickade äre a hedeann böst, trete ryssere jn på Saulx.

Item först deris treis rää, Täzza jerrfui, Stärkulaxj, Saukosari, Kangap Pyhilaemj, Tajtasalmi, Häponkiuj, Örhisari, Pudkialmi, Randassalmi, Woi salmi j Warkasjpal, Leppewirta, Konukiskj, Putussalmi, Wais salmi, Jänener Murukiskj, Käriala kiskj, Johentäljpal, Wozierfui til Laisoiskj. Ther koc the trete rar til samment med the gamle för^o rar.

Konung Mäns lade läs oc her Per Jönska på Wiborg bolle herre dag i No: senemj.

Anno etc. 1293^o)

Item en spelman heet Wippen, thesa fick Wiborg nampa löff i her I Jönssons tid, han ler först begyane Wiborgs sälar etc. Thä bleiff Kexholm wt air, oc besat med crisme, huilke ther alle bleffue slagne ihuill, dy the ha jagen mat til 6 dagar Bijrgeied ler bygge Sochohm, efter boomar war konu: Walmar, Kong Mons stigude Sancte Clara wed Sochohm, gåt bröder etc. Arde Linke koping Cäninge clöster.

Original i Sv.R.A. Muscovitica vol. 341: Södra delen av Finland.
Fotografi här nedan pl. IV.

Bilaga F. Rör mellan Nyslotts län och Ryssland (senast 1537).

Item tesse efter^o roor är j millann Nyslott oc Rydzelandh föfrest hwffu roon ar Peun korttuu, iffrån Pellin korttuu til Owil iokij, iffrån Owil-ioki Kawon öwnas iffrån Kawon putnas til Kainando, iffrån Kainando till Käli koskij, iffrån Käliho koski till lormo ärrfui, iffrån lormo ärrfui till Hapa ärrfui iffrån Hapa ärrfui till Ahwenn ärrfui, iffrån Ahwenn ärrfui till Tiliäsa ärrfui iffrån Tiliäsa ärrfui till Harw lampi, iffrån Harw lampi till Normes ärrfui, iffrån Normes ärrfui till Lasw koskij, iffrån Lasw koskij till Kello täjppall, iffrån Kello täjppall till Venkelax, iffrån Venkelax till Kasai ärrfui, iffrån Kasai ärrfui till Ricksa wess, iffrån Ricksa wess till Owechann salmi, iffrån Owechann salmi Somar täjppall, iffrån Somar täjppall till Rawnes sarij, iffrån Rawnesarij til Pas. locho, iffrån Pasklocho till Siluan sarij, iffrån Siluan sarij til Pihalex, iffrån Pihalex till Käriä källio, iffrån Käriä källio till Newlanemi, iffrån Newla nemi c Kirwu sarij, iffrån Kirwu sarij till Haukij oija, iffrån Haukij oija till Koler lampi, iffrån Kolema lampi til Hiru warw, iffrån Hirwi warw till Terrasso iffrån Terrasso till Ruskia soo, iffrån Ruskia soo till Mathikann lampi, iffrån Mathi kan lampi til Salka ärrfui, iffrån Salka ärrfui till Varpus worij, iffrån Varp worij till Sara ärrfui, iffrån Sara ärrfui till Haucka riwcha, iffrån Haucka riwrt til Torsan pää, iffrån Torsan pää till Aijwa ärrfui, iffrån Aijwa ärrfui till Päi wänkiwi, iffrån Päiwänkiwi till Ahwen ioki, iffrån Ahwen iokij till Seijster jooe sw etc.

Sv.R.A. Muscovitica vol. 654. Föreländingar i Gustav I:s tid (Kopiebook ur Kanika samlingen), fol. 18: Språkligt något äldre verson ibidem vol. 656. Föreländingar 151 —55 (Kopiebook ur Ockenstiernska samlingen på Tidö). I vardera volymen bland hand: lingar ära beskickningen till Ryssland 1537.

Avskrifter i sammandrag i Sv.R.A. Muscovitica vol. 341: Gränshandlingar 1523—1600

1) i marginalen.

Pähkinäsaaren rauhaa seuranneista "rajaväärennösten" luetteloista on tunnetuin oheinen Muscovitica-arkistosta löytynyt asiakirja, jossa on useita rajankäyntejä. Rajaluettelot C, E ja F ovat Venäjän ja Suomen alueen maakuntien välisiä kuten niiden otsikko osoittaa, mutta ne toimivat osan matkaa myös käytännön rajana valtakuntien välillä, vaikka niitä ei käyty Suomen alueen halki merelle saakka. Rajaluettelo A on Ruotsin ja Venäjän välinen rajaluettelo ja päättyy Pohjanmaalle.

RAJA (A) n. 1400 (1383 ?)

Rajakohteet Suomen nykyisten rajojen sisällä:

1. **Torsajärvi.** (Thorsinerue), Rautjärvi
2. **Valkiajärvi.** (Valkierue), Punkaharju
3. **Juurikkasuo.** (Jurekesw), Saari
4. **Purujärvi.** (Puraierue), Kesälahti
5. **Putkilahdi.** (Putkelax), Kesälahti, Punkaharju
6. **Raikuuntaipale.** (Raukotoy), Kerimäki
7. **Säimenniemi.** (Semene nemi), Savonranta
8. **Somertaipale.** (Somertaypalen), Liperi, Savonranta,
Outokumpu, (Heinävesi)
9. **Ohtaansalmi.** (Ochtansalmj), Outokumpu, Tuusniemi
10. **Vehkalampi.** (Wek) katepeiin, Kuopio
11. **Valkeinen.** (Vodierue), Maaninka, Pulkonkoski
12. **Säviä-Saarinen.** (Siwereierue), Pielavesi, Säviä (Rajasaari ?)
13. **Saani.** (So) nSan sw, Pihtipudas, Saaninsuu
14. **Lestinpuro-Lestijoenuusua**
(Lastaioki), Reisjärvi/Lestijärvi
15. **“Pahkalansuo”** (Pachta so), Suoalue: Pahkala, Pahkalampi-
RN:o 18 Pahkala Isoräme - Pachtasuon rajamerkki
“Kruununkivi”.
Venäjän ja Ruotsin valtakuntien
tunnusmerkit sisältävä kivi.
Himanka, Kalajoki
16. **Pohjanmaa** (Norrabutnin). Vrt. Suomen historian dokumentteja I.
s. 344-346. Kartta Oulun lääni. Julkaissut S.G. Hermelin 1798.
Laatinut C. P. Hällström. Antikvaari Isak Gordinin kokoelmat.
**RAJA EI PÄÄTY MEREEN VAAN KRUUNUNKIVEEN PAHKALANJO-
EN LÄHEISELLE SUOLLE (Pahtasuo).** Vrt. Muscovitiga ark. rajaluettelo
(A) v. n.1400.

S. Juholan tutkimuksen mukainen ns. A-rajan rajaluettelo.

Pähkinäsaaren rauhan rajaa seurasi ns. A-rajaa v.1383 (?). Pähkinäsaaren rauhan rajaa ei tiettävästi merkitty maastoon. Allekirjoittaneen tutkimuksen yhteydessä on löytynyt vanhoja rajakiviä, jotka aivan ilmeisesti liittyvät ns. ”rajaväärennöksiin”. Ne on todennäköisesti tehty v.1383 ja toiset kivissä ilmenevinä vuosina eli 1551 ja 1577. Kukkarokiven hävitystä on käsitelty jo edellä ja se on merkitty erittäin suurella todennäköisyydellä v.1500 syksyllä, kuten aiemmat tiedot kertovat.

Mm. Kyösti Julkun kirjasta (Sis.) saatujen tietojen mukaan on rajankäyntejä ollut v. 1468, 1473, 1482 ja 1487. Vuonna 1497 on myös sovittu rajasta, jonka rajankäynti on päätetty pitää ”seuraavana jouluna, ehkä silloin on odotettu maan routaantumista, jotta kulku olisi helpompaa.

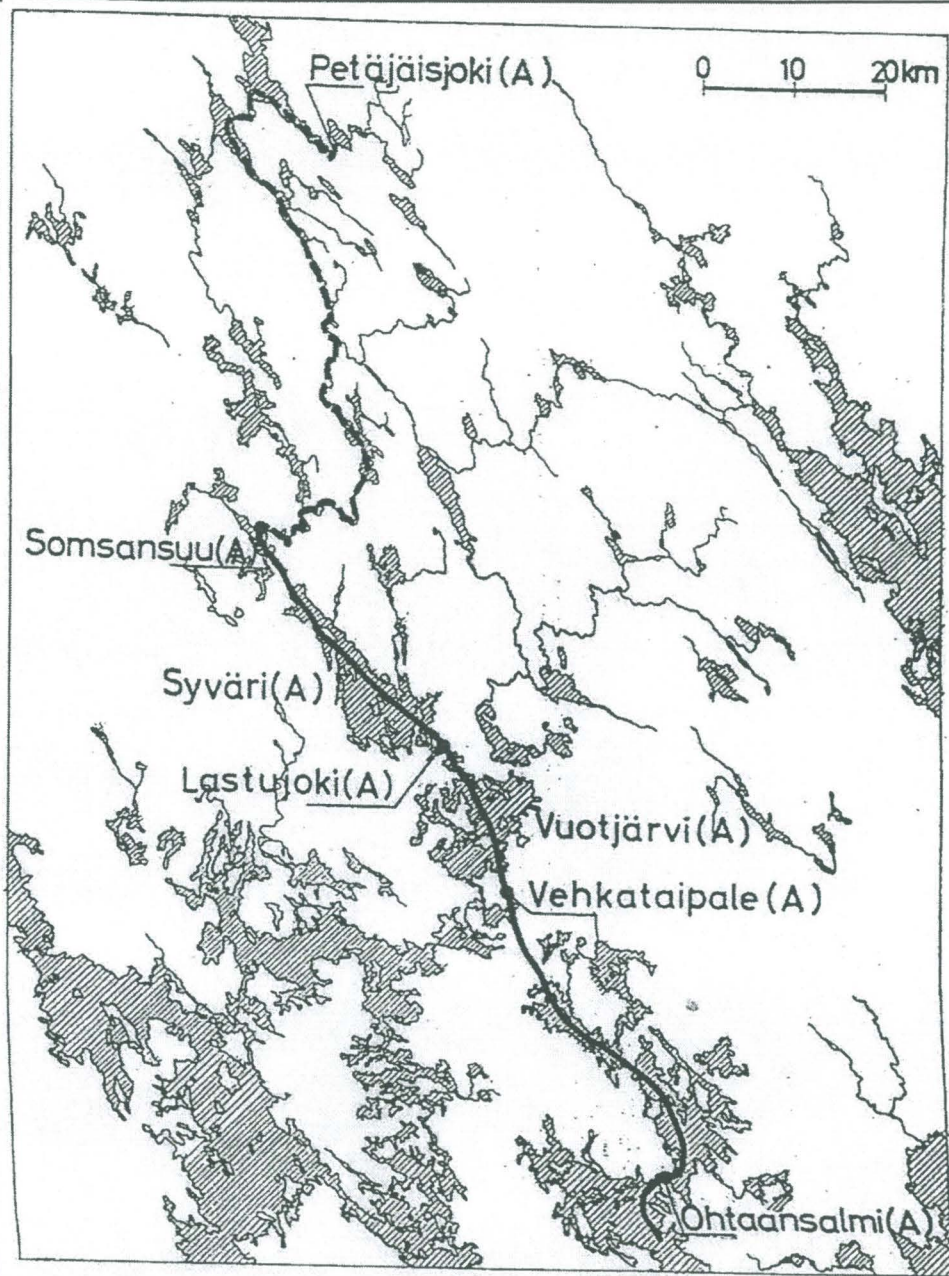
On ilmeistä, että n.1415 seutuvilla on käyty rajankäynti, johon vihjataan Turun maaoikeuden päätöksessä, joka koski Häme – Savo heimorajaa. Tällöin raja on kulkenut Lastukosken kautta kuten em. rajankäynnin päätekohtasta mainitaan. Raja kulki erittäin suurella todennäköisyydellä n.1400-1497 juuri Lastukosken, Pohjois-Savon maanselän ja Rillankiven kautta ”Pohjanmaalle” tai ”Pohjanlahdelle”.

Kuitenkin ennen em. ”maanselän” rajaa on käyty Ns. A-rajaa, joka tutkimukseni mukaan on kulkenut Puruvesi – Orivesi – Juojärvi-reittiä Ohtaansalmeen. Ohtaansalmesta alkaen tutkimuksessa esitetty A-rajaa on nimistöviheiden perusteella kulkenut Pohjois-Kallaveden kautta Koliman ja Alvajärven välitse Saanijoen suuhun, vrt. kohde (so) nsan sw. Sieltä se on erittäin suurella todennäköisyydellä jatkunut Pähkinäsaaren rauhan rajan aluetta Pahkalanjoen mutkassa olevalle suolle, jossa on ns. ”Kruununkivi”, josta aiemmin on jo mainittu. Ko. suoalue alkaa Pahkalan kylän laidasta ja jatkuu Pahkalammin kautta em. Pahkalanjoen yleissuunnan mutkaan, Kruununkivelle, joka on alueella, mikä on maarekisterin mukaan Pahkalan ja Iso-Pahkalan numeroa. Saaninsuun jälkeinen rajakohde liittyy Lastinpuroon tai Lestijoen lähtökohtaan, sillä kohteen luettelon mukainen nimi on Lastaioki.

Ohtaansalmesta Alvajärvelle Saaninsuuhun ulottuvalla alueella on rajaan liittyvää nimistöä erittäin runsaasti. Vastaavasti Ohtaansalmelta Rikkaveden kautta Lastukoskelle olevalle alueella ei ko. nimistöä esiinny käytännössä ollenkaan, vaikka sitä reittiä on käytännön raja kulkenut 1500-luvulla.

On yllättävää, että Ohtaansalmi – Alvajärvi välillä on tosiaan niin paljon rajaan liittyvää nimistöä, vaikka itäraja on sijainnut sillä alueella vain suhteellisen vähän aikaa. Asia selittyy ehkä sillä, että tuohon aikaan alettiin ko. aluetta käyttää vasta isommassa määrin erä- ja asutusalueena, joten paikannimiä alettiin siinä vaiheessa vasta runsaammin antaa eri maastokohteille.

Kyseisellä jaksolla ovat Julkua paljon ihmetyttäneet Raja-nimet, joille hän ei löytänyt selitystä ja nimitti aluetta ”mystilliseksi” ko. nimien johdosta. Ne sijaitsevat Kolimajärven koilliskulman alueella.

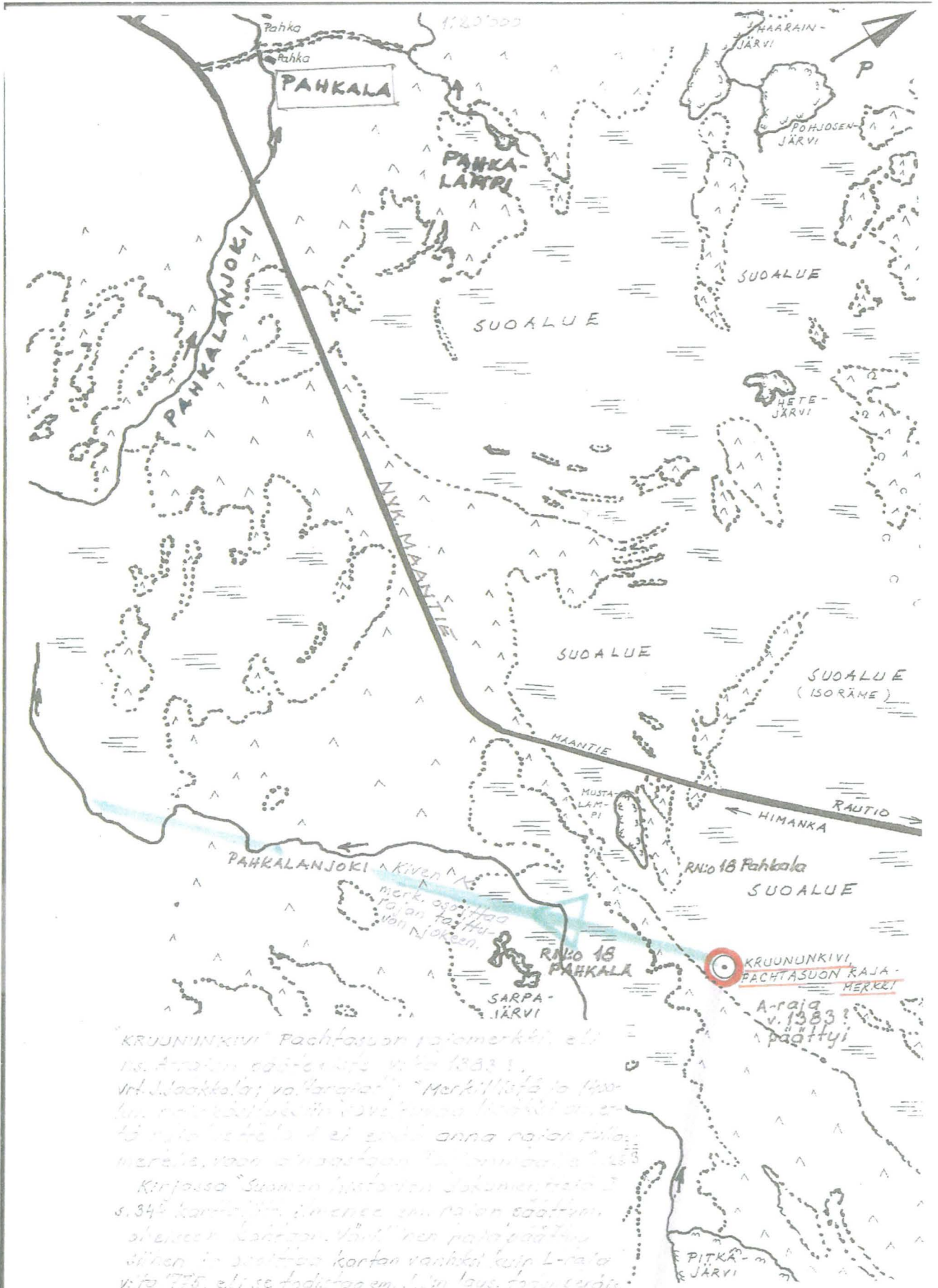


Kartta 25. Rajan kulku 1400-luvun alussa syntyneiden rajapaikkaluetteloiden mukaan Ohtaansalmelta Petäjäsjokele.

Kyösti Julku on kirjassaan Suomen itärajan synty kaavaillut v.1383(?) ns. A-rajalin kulkua oheisessa karttapiirroksessa. Rajan tuli ko. rajaluettelon mukaan päättyä Pohjanmaalle Pacha-suolle (Pacha so). Ohtaansalmen jälkeen oli luettelossa (Wek) katepelin, Vodierue, Sivereierue, (so)nsan sw, Lastaioki ja Pacha so j Norrabutnin. Ohessa kaavaillut nimet ovat väärässä järjestyksessä ja päätepiste kaukana Pohjanmaan rannikolta. Kartassa on tavoiteltu ilmeisesti ruotsalaisen Pähkinäsaaren rauhan rajaluettelon päätejokea Petäjokea, mutta ko. A-rajaluettelossa ei ole mainittu Petäjokea. Somsa-nimellä Julku on tavoitellut (so)nsan sw-rajakohdetta. Hän on mukaellut Somsa-nimen Syväriin rannalla olevasta Jonsa-nimestä, jotta se muistuttaisi rajaluettelon mukaista nimeä. Ko. rajaluettelon nimellä on hyvin kirjaimellinen ja looginen asiayhteys Saanijoen suualueella olevaan suohon, sillä on kohtuullisen helposti tulkittavissa seuraavaa: so=suo, nsan= murteellinen yhteys Saani-nimeen ja sw on monissa eri tutkimuksissa tulkittu yksiselitteisesti joen suualueeksi. Ko. joen suussa olevasta kivistä on löytynyt renkaan sisällä oleva risti, sen on löytänyt arkeologi Miikka Kumpulainen seurueineen antamani vihjeen perusteella. Se ei liene silti yksiselitteinen, vaan antaa sijaa muillekin tulkinnoille. Meren rannikolle Pohjanmaalle on oheisessa, Julkun laatimassa, kartassa esitetystä rajan päätekohtasta n.200 km. Juholan tutkimuksessa esitetystä A-rajalin päätekohtasta eli Kruununkivestä on meren rannikolle matkaa runsas 10 kilometriä, joka selittyy hyvin Jalmarin Jaakkolan kannanotosta, joka on seuraavassa karttapiirroksessa.



Kuvassa Pielaveden Petäjälähtea, johon laskee Petäjäkoski eli Petäjäjoki. Ko. Petäjäjoki oli järjestyksessä toinen Petä-joki v.1383 ns. A-rajalla. Ensimmäinen Petä-joki oli Sievin Vanha-Kirkolla Vääräjokeen laskeva Petäjäoja. Kolmas Petäjoki on Juholan tutkimuksen mukaan ns. ”Maanselän” rajalla Pohjois-Savossa Rotimoon Petäjäjärvestä laskeva Petäjäjoki. Järjestyksessä neljäs Petä-joki on edellä esitetyssä Julkun karttapiirroksessa oleva Petäjäisjoki. Nämä edellä esitetyt joen toimivat aivan ilmeisesti ”syötteinä” aina seuraavalla rajalla kun ruotsalaiset pettivät venäläisiä.



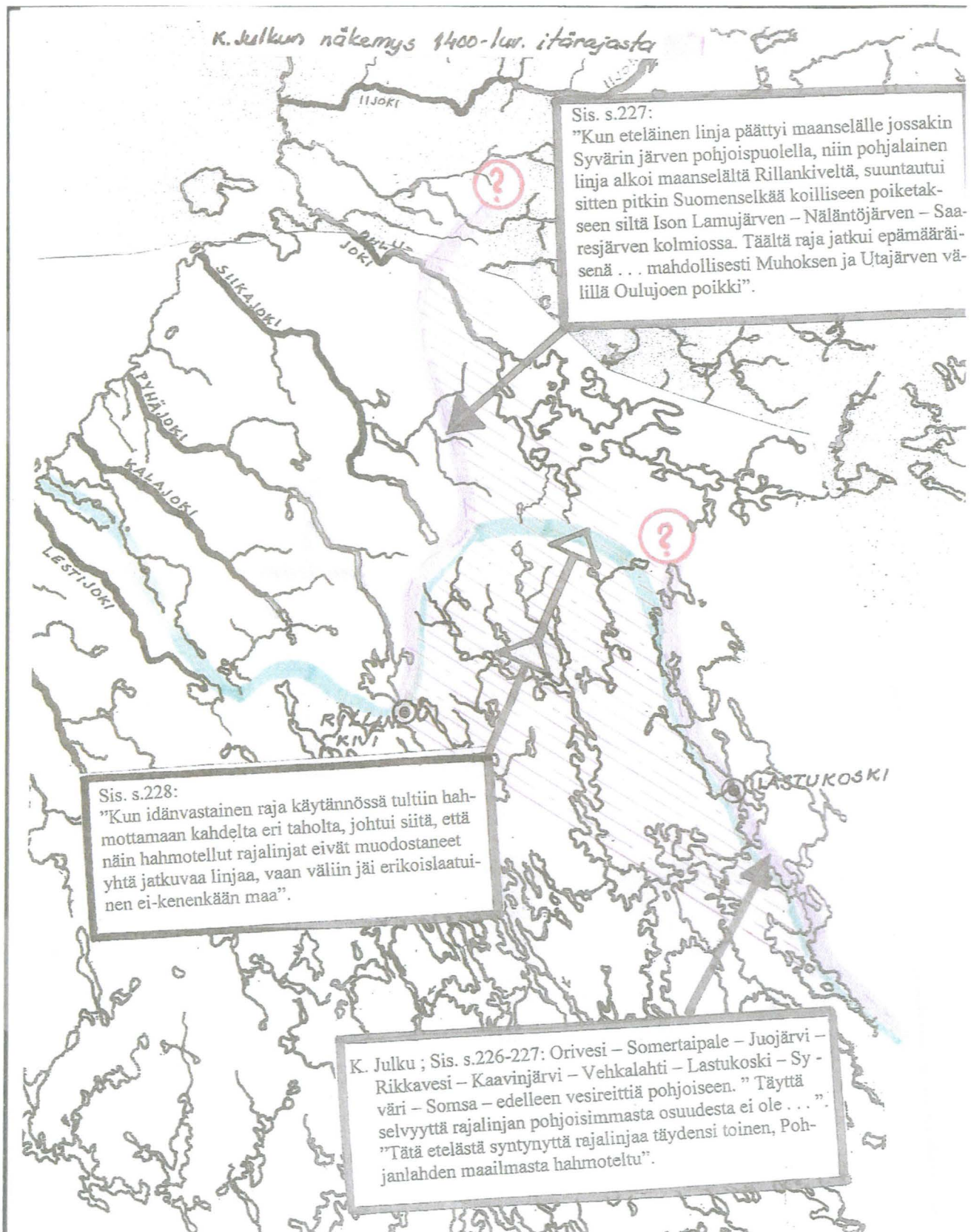
V.1383 raja päättyi Pachtasuolle. Ohessa suoalue, joka ulottui Pahkalasta Pahkalammin kautta Kruununkivelle.



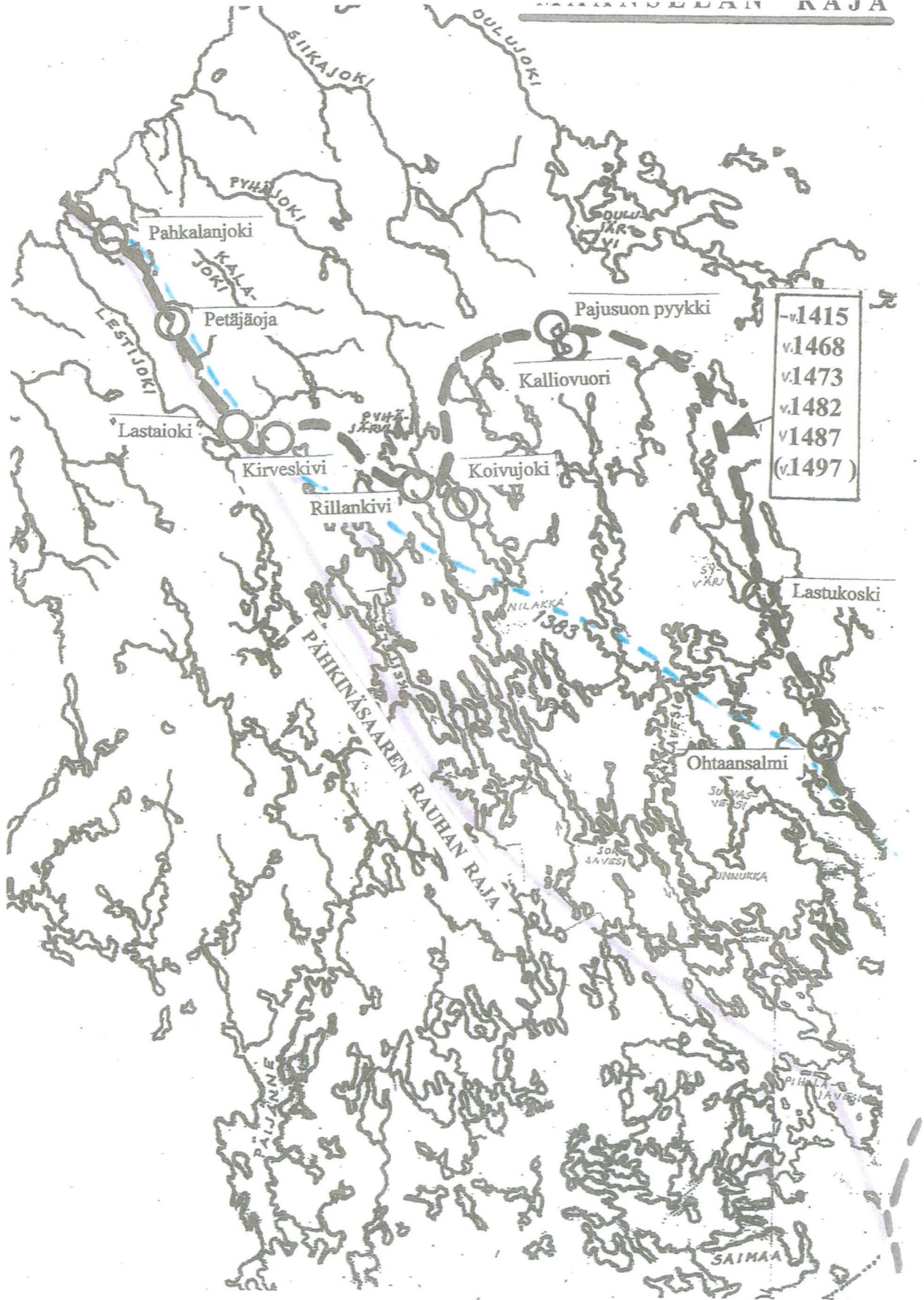
35. Oulun lääni. Julkaissut S. G. Hermelin 1798, laatinut C. P. Hällström. Antikvaari Isak Gordinin kokoelmat.

Edelliseen karttaan liittyen ohessa ote kirjasta SUOMEN HISTORIAN DOKUMENTTEJÄ, s.344, karttaliite. Kartasta voidaan havaita edellä esitetty Vaasan ja Oulun läänien punaisen rajan päättyminen, kuten edellä on esitetty, Kruununkivelle eikä mereen. Tätä asiaa Jaakkola on pitänyt ”merkillisenä”. Asia ei ole Juholan tutkimuksen valossa merkillinen, sillä ko. kiveen eli Pachtaso (-lle) päättyi v.1383 ns. A-rajaa. Kts. s.49, kohde 15 ja s.48, A-rajaluettelo. Mielenkiintoista on todeta oheiselta kartalta se seikka, että karjalaisten ”Pohjanrannan” pohjoinen raja Kaakamajoella päättyy myös vanhaan rajapyykkiin, ei siten kuin edellä mainittu eteläinen ”venäjänkarjalaisraja” meren rannalta jonkin matkaa maalle, vaan se ulottuu merellä olevaan Iso-Huiturin saareen, jossa on tuo venäjänkarjalaisten vanha raja, *merkki*. Oheisen kartan on julkaissut v.1798 S. G. Hermelin. Edellä esitetyt vanhat historialliset yhteydet osoittavat sen, että kartan asiatiieto on paljon vanhempi kuin itse kartantekovuosi.

Kyösti Julku on, kirjassaan Suomen itärajan synty, käsitellyt 1400-luvun itärajaa ja päätynyt kaksoisrajaan, jossa kummallakaan ei ole päätekohtaa. Hän on edennyt osittain samoilla vihjeillä kuin Juhola, mutta häneltä jäi nuo kaksi rajaa, ”etelästä syntynyt” ja ”Pohjanlahden maailmasta hahmoteltu” rajalinja, yhdistämättä. Julkun johtopäätöstä selventää oheinen karttakuva, josta ilmenee hänen esittämien rajaesitysten epäloogisuus. 1400-luvulla käytyjen useiden toimitusten mukaisesti rajojen tuli päättyä, joko Pohjamaalle tai Pohjanlahdelle. Nämä 1400-luvun rajat kulkivat Juholan tutkimuksen mukaisesti Lastukosken ja Pohjois- Savon maanselän kautta, kuten tässä teoksessa eri kohdassa selostetaan.



Kyösti Julku on kirjassaan Sis. s.224 - 228 kaavaillut 1400-luvun itärajan kulkua kartassa ilmenevällä tavalla. Hänen esittämänsä kaksi (?) itärajaa hukkuvat pohjoiseen, ilmeisesti hän tavoitteli em. Juholan "Maanselän" rajaa (vihreä), johon viittaa useat asiayhteydet, mutta siitä ei ole löytynyt rajaluettelaita, vaan ainoastaan lähtökohta ja päättymisalue.



Raja on kulkenut suurella todennäköisyydellä v.1383 (A-rajalla) jälkeen 1400-luvulla oheisen kartan mukaisesti. V.1415 Häme-Savo heimoraja oli nimittäin siirtynyt jo ns. A-rajalta Lastukosken kautta kulkevaksi. Em. sillä perusteella, että v.1487 ja v.1497 rajojen piti päättyä Pohjanmaalle ja Pohjanlahdelle. Ko. seikkaa tukee myös monet kannanotot rajan sijaitsemisesta 1400-luvulla, kuten seuraavasta esille tulevasta asiasta ilmenee. Rajasopimukset tehtiin v:na 1468, 1473, 1482, 1487 ja 1497, jolloin eivät rajat vielä kulkeneet Oulujärvelle (vuosiluvut Julkun kirjan mukaisia sopimusvuosia).

“MAANSELÄN RAJA”

Useissa 1400- ja 1500-luvun kirjoituksissa on mainittu valtakunnan rajan sijaitsevan maanselällä. Siitä mainitsee mm. Jalmari Jaakkola kirjassaan ”. . . valtarajat.” s.225 seuraavaa. ”. . . ilmenee jo itse Maanselän ainakin 1300-luvulta polveutuvassa nimessä, samoin kuin 1400-luvun alkupuolelta tunnetuissa todistuksissa selvä keskiaikainen käsitys siitä, että raja kulki Maanselkää pitkin”.

Edellä mainittu maanselkää kulkeva raja ei ollut ilmeisesti ehdoton raja, sillä se ylitettiin Ruotsin (Suomen) puolelta ilmeisesti jatkuvasti ja uudisasutuksen virta kulki tuon rajan ylitse. Rajalla oli kuitenkin siinä merkityksessä valtakuntien raja, että siitä sovittiin neuvotteluissa, vaikka esitettyjen rajasopimusten pohjalta 1400-luvulta ei ole rajaluetteloita dokumentteina nähtävissä. Mahdollista on sekin, että ne on hävitetty rajan siirtyessä aina uuteen kohtaan. Julkun kirjasta (Sis.) ilmenee edellä esitetyt sopimusvuodet 1468, 1473, 1482 ja 1487, joiden pohjalta on ilmeisesti tehty rajankäynnit, koska vuoden 1497 rajasopimuksessa mainitaan, että sitä ei käyty maastossa, vaan rajankäynti siirrettiin seuraavaan jouluun. Moskovan alistettua Novgorodin Venäjän johdolla oli vielä tiukemmat vaatimukset siitä, että raja käytäisiin ”Jurin ja Maunun” ehdoilla. Vielä vuonna 1561 Ruotsi joutui hyväksymään allekirjoitettuna sopimuksen, jossa oli tuo maininta. Käytännön raja oli tuolloin jo kaukana vuonna 1323 sovitusta rajasta ja Ruotsi sai siirrettyä Venäjän vaatimaa rajankäyntiä noilla vanhoilla ehdoilla. Sille tuli päätepiste siinä muodossa, että asiat kärjistyivät siten, että alkoi ”viisikolmattavuotinen” sota, jonka jälkeen sitten seurasi 272 vuoden jälkeen virallinen rauhanteko, eli Täyssinän rauha.

Edellä mainittu, ns. “maanselän raja”, on sidottu hyvin em. 1400 ja 1500-luvulla historiallisissa kirjoituksissa mainituilla asioilla ja kohteilla sekä maastosta löytyneillä vanhoilla merkittävillä pyykkikivillä. Seuraavassa noita yhteyksiä maantieteellisessä järjestyksessä etelästä lähtien:

I. **LASTUKOSKI.** V:n 1415 Turun maa- ja metsäoikeuden päätöksellä käydyssä Häme – Savo heimorajas- sa mainitaan päätekohteena vaihtoehtoisesti “Lastukoski eller Kariala-Masälki”. Päätekohta heimorajalle oli valtakunnan raja, “jonka Venäjän miehet hyväksyvät”. Kohteeksi paikallistuu tällöin Lastukoski, sillä sitä kautta kulkivat sen jälkeiset useat rajankäynnit. Ko. “Kariala Masälki” ei ollut aikaisempien tutkijoiden esittämä Maanselkä eli Suomenselkä Pyhäjärven kaakkoispuolella, vaan Nilsin ja Pielisen välillä oleva “Karjalanselkä”; vrt. K. Pirisen, “Savon historia”, s.309 ja saman kirjan s. 342; (venäläisestä näkökulmasta katsottuna) “Laakajärvi, joka on maanselän takana”.

II. **PETÄJOKI.** S. Rydberg mainitsee teoksessaan, että “Lukuisissa 1500-luvun **itärajaa** koskevissa asiakirjoissa mainitaan Petäjoen sijaitsevan maanselällä ja laskevan Savoan”, Julku; Sis. s.127.

Em. ei ollut kyse alkuperäisestä Petäjoesta, joka sijaitsi Sievissä, vaan sen “väärennöksestä”, jolla ruotsalaiset eksyttivät venäläisiä. Kysymyksessä tällöin oli jo kolmas **Petäjoki**, eli Petäjärvestä Rotimoon laskeva Petäjajoki Pohjois-Savon maanselällä. Vanhalla rajalla ko. Petäjoen luoteispuolella on nykyisellä pitäjänrajalla sellainen **rajakivi, jossa ei ole merkintöjä, sillä ne ovat poltettu pois**. Kivi sijaitsee Iso - Pajusuolla. Kiven vaakatasossa oleva yläpinta on poltettu suurelta osalta. Sillä osalla pinta on rapautunut röpelöiseksi ja kiven huokosissa on mustaa palojätettä, ehkä tervaa, rikkiä tms. ? Poltetulla osalla ei ole vuosisatoihin kasvanut edes jäkälä, kuten kuvasta ilmenee. Poltetun alueen reunassa on matala reikä ja pieni “kupilta” vaikuttava syvennys. Hävitys on todennäköisesti v. 1500 syksyllä tehty, sillä historia kertoo, että tuolloin ruotsalaiset kävivät hävittämässä venäläisten tekemiä merkintöjä.



Kuvassa Pohjois - Savon maanselällä oleva Petäjäjärvi; järvestä laskee Petäjäjoki Rotimoon. Oheisen kuvan järvi oli 1400-luvulla "Petäjoen" lähtökohta. Rydberg kirjoitti tuosta asiasta mainiten, että ilmeni useista itärajaa koskevista asiakirjalähteistä se asia, joissa mainittiin Petäjoen laskevan maanselältä Savoan.



Pohjois – Savon Maanselän Iso- Pajusuolla oleva rajakivi, josta on polttamalla hävitetty merkinnät pois. Kuvasta ilmenee selvästi se alue tummana, josta pinta on poltettu pois. Kivi on vanha päärajan merkki ja toimii vieläkin pitäjien rajakivenä ilman merkintöjä, koska niitä ei ole uusittu. Kuvan yläosassa kiven pinta on ehyttä, sillä sitä osaa ei ole poltettu ja siinä osassa kiveä kasvaa myös jäkälä, kuten kuvasta ilmenee. Pahimmin palanut alue ulottuu alhaalta katsottuna liidulla merkittyyn poran reikään saakka.

- vanha lääninraja kartan mukaan
- 71 06 389 / 34 89 485 YKJ

III. **KALLIOMÄKI.** Häme - Savo heimorajan (v.1446) kiinnekohta pohjoisessa oli Kalliovuori, sillä se oli korkealta taholta tullut määräys. Kyseinen kohta S. Juholan tutkimuksen mukaan on Viemän pohjoisosassa, lähellä maanselkää, sijaitseva Kalliomäki. Rajalinjalla sitä edeltävät kohteet ja niiden väliset matkat maastotelityksineen tukevat tätä päätelmää. Ko. kohdan sijoittaminen Pyhäjärven kaakkoisosan Maanselälle on aiheuttanut aikaisempien tutkijoiden, mm. Julkun ja Jaakkolan, tutkimuksissa ylivoimaisia vaikeuksia ko. rajan päättymiselle johdonmukaisesti siten, että se olisi ollut oikeassa suhteessa v:n 1415 ja 1452 rajoihin. Rajakirjan mukaan rajakohteiden lukumäärä ja yhteispituus osoittivat, että v.1446 raja oli 4 penikulmaa pitempi, kuin v. 1452 raja. On huomioitavaa, että v:n 1446 rajassa pyrittiin parantamaan Savolaisten oikeuksia v:n 1415 rajankäyntiin verrattuna. Julkun ja Jaakkolan esityksen mukaan olisi tilanne Savolaisten osalta vain huonontunut. Ko. seikka tukee Juholan esittämää kokonaiskuvaa rajojen suhtautumisesta toisiinsa, sekä kunkin rajankäynnin ajankohtaan. Julkun ja Jaakkolan esittämät rajaratkaisut ko. rajojen osalta ovat hyvin epäloogisia.

IV. **KOIVUJOKI.** Koivujoen - Koivujärven alueella (v.1457) sijaitsi Vanajan Harvialan kartanon Brita-rouvan eräalue. Se sijaitsi "pääräjällä" ("hofdraan"), kuten Julku kirjassaan Sis. s.210 ilmaisee (FMU IV 3053).

Em. maininta vahvistaa, monet muut seikat huomioiden, vanhan itärajan kulkeneen ko. alueen ohi. Kyseinen eräalue oli määritelty suhteellisen tarkasti siten, että se voitiin paikallistaa ko. kohtaan Maanselän kupeeseen.

V. **RILLANKIVI.** Rillankivessä on venäläinen ortodoksiristi. Se on todiste itärajan kulusta ko. kiven kautta. Sen kautta on Juholan mukaan käyty raja n.1400 ja sen jälkeen v. 1468, 1473, 1482 ja 1487. Sen kautta on myös sovittu seuraava raja, josta sovittiin v.1497 (Sis. - kirjassa esiintyvät), mutta sopimisajankohtana ei käyty maastossa, vaan maastokäynti sovittiin "seuraavaksi jouluksi". Ilmeisesti sillä odotettiin soiden ja järvien jäätymistä, että kulku olisi ollut helpompaa.

V. n.1400 käydyistä rajasta ei ole luetteloitua tietoa, mutta sellainen on aivan ilmeisesti käyty, sillä v.1415 Häme- Savo heimorajankäynnissä viitataan seikkaan, että ko. rajan päätepiste on "Lastukoski eller Kariala masälki". Tämä seikka osoittaa, että tällöin oli siirrytty pois ns. A-rajalta. A-raja ei mennyt Lastukoskelle, vaan se kulki Ohtaansalmesta Kallaveden pohjoispuolitse Saanijärven laskujoen Saanijoen suuhun " (so)nsan sw", eli suo Saanin suussa, ja siitä edelleen Pähkinäsaaren rauhan rajaa päätekohtaan "Pachta so oc swa j Norrabutnin", eli Kruununkivelle Pahkalanjoen mutkaan (*Kansikuva*).

Rillankiven luona taulussa on maininta, että kiven kautta on kulkenut Pähkinäsaaren rauhan raja ja v.1415 Häme - Savo heimoraja. Maininnat perustuvat todennäköisesti Julkun, Vilkun ja Jaakkolan teksteihin. Ne eivät pidä kuitenkaan paikkaansa, sillä kumpikaan em. rajoista ei kulkenut Rillankiven kautta. Ns. "Maanselän rajan" sijainti, Rillankiveltä Pyhäjärven itäpuolta, on jättänyt alueen nimistöön rajasta "juoruavia" nimiä, joista aikaisempien tutkijoiden esittämänä on erilaisia tulkintoja. K. Julku, Sis. 210- 211: "Jos Liitonmäki ja siihen liittyvät muut Liitto-nimet tulkitaan . . . rajasopimuksen näkökulmasta, niin silloin lienee Koliman pohjoisrannalle sijoittuva **mystillinen Rajanimien sikermä** liitettävä samaan yhteyteen . . . asiakirjalähteistä . . . eikä . . . kansanperinne tunne . . .vanhaa rajaa".

Kolimajärven pohjoispuolen alueen Raja-nimien osalta ja em. Pyhäjärven itäpuolisen alueen osalta Julku pitää noita alueita siinä suhteessa "mystillisenä", että niiden alueiden voimakasta ilmaisua vanhan rajan sijainnista ei ole pystytty selvittämään. Molemmille alueille löytyy S. Juholan rajatutkimuksesta luonnollinen selvitys sen jälkeen, kun on tutustuttu em. "Maanselän rajaa" ja ns. Gallenin A-rajaa koskeviin Juholan esityksiin.



Rillankivi sijaitsee Maanselällä Pielaveden, Pihtiputaan ja Pyhäjärven rajojen kulmauksessa. Kivessä on muiden merkintöjen lisäksi ortodoksiristi, joka osoittaa Venäjän rajan kulkeneen kiven kautta. Oheisen tutkimuksen mukaan itä- on kulkenut Rillankiven kautta n.1400- 1497 välisenä aikana ja kiven kautta on käyty raja noin viiteen kertaan.

VI. Pesosen talo (Peshsonens gård) / kivi, Pihtipudas, Liitonmäki.

Talon lähellä on ollut kivi, jossa on ollut risti. Näin kertoo Joh. Svikarin rajankäyntiasiakirja 14. 3. 1738. Siinä kerrotaan, että em. tilan lähellä ollut kivi, jossa aiemmin on ollut risti, on palanut (poltettu). Tarkempaa palamiskohtaa kivistä ei tuolloin esitetty.

Edellä mainittu kohde on lähellä Maanselkää, kohdassa jossa Maanselkä tekee mutkan eteläsuuntaan, mutta on erittäin hyvin sillä suunnalla, joka tulee Rillankiven suunnasta ja jatkuu luoteeseen Maanselän suuntaan. Edellä esitetty huomioon ottaen on mahdollista, että raja olisi kulkenut myös tämän kohteen kautta, mutta näin ei tarvitse välttämättä olla.

VII. **KIRVESKIVI.** Seuraava kohde Maanselällä on Muurasjärven läheisellä Maanselän osalla oleva Kirveskivi. Se on suuri kivi, joka on metsäautotien rakentamisen yhteydessä kaadettu kyljelleen, joten sitä ei ole nykyisin voitu tutkia rauhoituspäätöksen takia, sillä kivi saattaa vaurioitua sitä suurilla koneilla käännettäessä.

Historia kertoo, että 14.3.1738 Joh: Svikarin suorittamassa rajatoimituksessa on todettu Viitasaa-
ren asukkaiden ja paikallisen rahvaan todistuksella, että kivessä on ollut risti, joka on metsäpalossa
tuhoutunut. Vielä tuona em. toimitusajankohtana oli viereisessä hongassa ollut kruunu ja risti.

Edellä oleva maininta kiven turmeltumisesta metsäpalossa on mahdollisesti väärä arvio, kun ottaa
huomioon mitä tällä kyseisellä rajalinjalla ruotsalaiset ovat tehneet. On siten erittäin todennäköistä,
että ko. kiven turmeltuminen on ollut tahallinen rajamerkin tuhoaminen ruotsalaisten toimesta.



Lähikuvaa Kirveskivistä. Kuvasta ilmenee ”kaksoiskärkihakkaus”, joka saattaa mahdollisesti tarkoittaa rajan kulkusuuntaa tai voi olla myös eräänlainen A-merkintä, tällöin sillä voisi olla vaihtoehtoisia tarkoituksia esimerkiksi kuningas Albrektin tunnus tai Ave-Marian tunnus, joka oli Turussa ristiretkien jälkeen myös käytössä. Kiven alapuolella on ilmeisesti jäljellä jotain merkintöjä, mutta kiveä ei ole voitu kääntää suojelupäätöksen takia.

VIII. MURHIANVIRTA. Sievin Vanhakirkolla Vääräjoessa oleva MURHIANKOSKI.

Pohjanmaan jokireittiselvityksessä 1500-luvun loppupuolelta mainitaan mm. seuraavaa:
 “. . . virtaa joki, joka päättyy Venäjän rajalle ja tämän joen rannalle tuli aiemmin venäläisiä suurella sotajoukolla Pyhekaszefors (-ille). Siellä kosken rannalla he (venäläiset) hävisivät taistelussa niin, että joka ainoa heistä kuoli, (teksti antaa kuvan, “viimeiseen mieheen”) siksi venäläiset kutsuvat tätä jokea Murhianvirraksi tai Murhajoeksi”. Käännös, Andreas Grahn ja Suvi Avara, Umeå.

Ko. lausunto ja tapahtuma soveltuvat nimen perusteella vain, Pohjanmaalla Vanhakirkolla olevaan, Murhiankoskeen.

Maininta rajan päättymisestä Venäjän rajalle tukee ko. “Maanselän rajan” kulkua Suomenselän kautta Vääräjoen latvoille ja Petäjäjojan ja edelleen Pahkalanjoelle.



Väärässäjoessa Sievin Vanhakirkolla olevaa Murhiankoskea sillan yläpuolelta. Petäjäjoja laskee jokeen n 1km Murhiankosken alapuolella.

IX. KUKKAROKIVI. Historia kertoo, että Pähkinäsaaren rauhan rajaa ei merkitty maastoon rauhanteon yhteydessä, vaan vasta v. 1500 syksyllä. Sen ovat tehneet venäläiset yksipuolisesti. Ko.tiedon mukaan ruotsalaiset tulivat heti perässä ja hävittivät venäläisten tekemät merkinnät. Petäjäjojan ja Pahkalanjoen välisellä alueella, Raution Ylipäässä Vihanninharjulla on valtava Kukkarokivi. Kivi on n.10m korkea. Sitä on turmeltu etelä- ja itä sivulta siten, että siitä on louhittu silta- ja rumpukiveä ehkä n. 200-300m³, mutta siitä huolimatta kivi on hyvin massiivinen. Kivi on parhaan kulkutie-

ks. myös raportin sivut 39-40

harjun kupeessa Pohjanmaalta järviolueelle ja näin ollen erittäin strategisella paikalla. Ko. kivi on kokonsa ja sijaintinsa puolesta erittäin sopiva kohde rajamerkiksi, sillä siitä varmasti oli tietoa hyvin laajalti. Kiven luoteissivu on lähes pystysuora ja tasainen, n. 40 m² laajuinen. Sen alaosasta keskeltä on poistettu pintaa (polttamalla) n. 4m² alueelta. Poistoalueen vahvuus on n. 10 - 15 cm. Poistokuvion oikea reuna on lohjennut ns. lustosuunnan mukaisia railoja myöten, joten lohkeamispinnan reunat ovat suhteellisen tasaisia. Oikealle ylös on jäänyt poranreikä lohkopinnan reunaan. Erittäin mielenkiintoista on se, että vasen reuna on poistettu pitkää (n. 2m) saumaa myöten, joka on tehty piikkaamalla. Sen havaitsee karheasta piikkausjäljestä ja siitä, että se on kaareva sauma, jollaista ei kivessä luonnostaan ole. Ko. asian havaitsi myös paikalla käynyt, paljon kivitöitä tehnyt, Onni Perttula. Pinnan poistokuvio erottuu erittäin selvästi kiven luonnollisesta pinnasta. Kiven vieressä olevasta kumpareesta on löytynyt lohkaistuja jätetaloja. Niitä ei ole kuitenkaan poistetun pinnan määräästä kuin pieni osa, joten lohkaistuja kiviä on viety pois paikalta arviolta yli 500 kiloa.

Kukkarokivi on erittäin suurella todennäköisyydellä paljon etsitty Novgorodin verotusrajan merkkikivi HANHIKIVI.



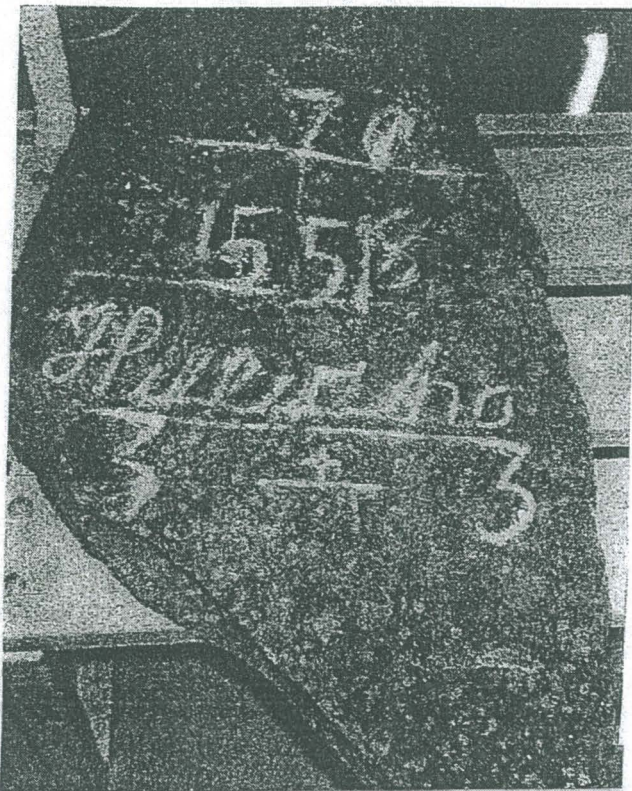
Kukkarokivi Rautiossa. Kivi on erittäin suurella todennäköisyydellä paljon etsitty Novgorodin ja Ruotsin hyväksymä verotusrajan merkkikivi Hanhikivi. Kivi on vieläkin valtavan kokoinen, vaikka siitä on otettu rakennuskiveä useaan siltaan ja rumpuun. Kuvan oikeasta reunasta on näkyvissä jättekiveä tuosta tapahtumasta. Poistoalue on kiven oikeassa reunassa ja kiven takana. Kiveä on poistettu ehkä n.200- 300m³.

X. "PYKKI 1551".

Kukkarokiven läheltä saman harjun pohjoispäästä on löytynyt pyykkikivi, jossa on mm. merkintä "1551". Vuosiluku vaikuttaa aidolta ja hyvin vanhalta. Kivessä on em. vuosiluvun perässä epämääräinen koukero ja alaosassa jalustalla oleva risti. Ne vaikuttavat myöhemmin tehdyiltä ja ovat teh-

dyt erilaisella litteällä talttamaisella piikillä. Jalustalla oleva pieni risti saattaa olla puumerkki, joka on tehty vanhaan rajakiveen. Merkinnän ilmaisemana ajankohtana ei ole Pohjanmaan poikki ollut tunnettua vanhaa rajaa. Pohjanmaa jaettiin Oulun ja Vaasan lääneiksi vasta v.1775. Vrt. seuraava "Kruununkivi".

Pyykki "1551" liittyy ilmeisesti Karjalassa tapahtuneeseen venäläisten suorittamaan toimintaan. Ko. pyykki ja sen sijainti liittyvät aivan ilmeisesti siihen maastokäyntiin, jonka venäläiset todennäköisesti ovat tehneet v.1551 ja josta on maininnat Savonlinnan ja Juvalla sijaitsevan kuninkaan kartanon tilikirjoissa (v:lta 1551 ja 1559). Niistä ilmenee matkat ja suunnat Rasvangista Venäjän rajalle Maanselälle Muurasjärven pohjoispuolelle, ja Pohjanmaalla olevalle (kuninkaan) tilalle, joka todennäköisesti on sijainnut em. pyykkikiven läheisyydessä. A. Grahnin ja S. Avaran tulkinta em. käänöksessä sanasta "gården" on se, että se tuolloin tarkoitti yleensä kuninkaan (kruunun) tilaa, jos ei erikseen mainittu kenen tilasta oli kysymys. V:n 1547 veroluettelossa ei ole mainintaa ko. tilasta, eikä sitä voi veroluettelossa olla, sillä verovapaat kruununtilat, "rälssit" eivät ilmene vero-



Raution Ylipäästä Vihanninharjun pohjoispäästä löytenyt vanha pyykkikivi. Keskeisenä merkintönä on vuosiluku 1551, jonka perässä on epämääräinen merkintä, joka on tehty myöhemmin kuin vuosiluku. Se on tehty myös erilaisella talttakärkisellä piikkausvälineellä, samoin kuin alinna oleva pieni risti.

XI. "KRUUNUNKIVI".

Kruununkivessä sijaitsee vanhoja rajamerkintöjä, joita nykyhistorian mukaisilla tunnetuilla huomattavilla rajoilla ei voi selittää. Vain nuorin merkintä kivessä, eli N:4 liittyy tunnettuun rajahistoriaan. Kiven pohjoispuolella olevat useat merkinnät saattavat liittyä yhteen ja samaan rajankäyntiin, eli todennäköisesti n.1400 vuonna (v.1383?) tehtyyn rajankäyntiin, silloin nimittäin käytiin ns. A-rajaa. (J. Gallen; Nöteborgsfreden och Finlands medeltida östgräns. A. Rämärken mellan Rysslands och Sverige ((omkr. 1400)).).

luetteloista. On mahdollista, että tila on ollut verovapaa sen vuoksi, että se oli raja-alueella. Sellaisia verovapaita tiloja on ollut historiallisen tiedon mukaan vähintäänkin kymmeniä.

Kivessä oleva teksti "Hilliaho" tai "Hiieiaho" on tehty terävällä piikillä kuten vuosilukukin. Vuosiluvun yläpuolella olevat merkinnät vaikuttavat matalammilta ja kuluneemmilta, joten ne voivat olla eri aikana tehtyjä, tai että ne on tehty eri piikillä.

Onko sattumaa vai voisiko mahdollisella nimellä "Hilliaho", olla yhteyttä löytökohdasta yli 10 km jokivartta ylöspäin esiintyneellä Hilliahon nimellä, sillä Efraim Hilliaholla on ollut samanlainen puumerkki, kuin on oheisen pyykin alinna oleva jalustalla oleva risti. V.1547 kiven löytöpaikan läheisyydessä on ollut veroluettelon mukaan vain kolme taloa, joista yksikään ei ole ollut Hilliaho. Tämä seikka sopisi siihen, että ko. kohdalla olisi ollut verovapaa tila.

*-mökkin kivejalassa ollut halkaistu kivi, löytöpaikka
pisteestä 7105580/2511270
YKS/Sievinkhe 303 noin
7km länteen (Kalajoki)*

Edellä mainittu johtopäätös on tehty sen vuoksi, että tuo ns. A-rajaa päättyi v.1383 “til Pachta so oc swa Norrabutnin”.

Pohjoissivulla on ilmeisen selvästi ryhmitelty “idän” ja “lännen” symbolit. Ylinnä vasemmassa reunassa on Novgorodin tunnuksena ortodoksiristi ja Pyhän Andraaan ristit vierekkäin. Oikeassa reunassa hieman alempana on kaksi keskiaikaista tyyppiä olevaa Ruotsin kruunua. Vasemmassa reunassa on yhteismerkki, jossa ylinnä on Ruotsin kruunu ja sen alle tehtynä kruunun yhteyteen risti. Ko. merkinnät ovat yhteisellä jalustalla. Edellä kuvatun asetelman vuoksi tulee mieleen, että ne ovat tehty samalla rajankäynnillä. Kruununkivi sijaitsee Pahkalasta alkaneen, Pahkalammin kautta ko. suolle yhtäjaksoisesti jatkuneella suoalueella ja on, Pahkalanjoen kahden suunnan leikkauskohdassa, mielenkiintoisesti suolla, eikä läheisellä hiekkaharjulla, jota monet ovat ihmetelleet. Kiven eteläisivulla oleva “koukku” antaa siihen lisävalaistusta, sillä siinä on ikään kuin rajan päättymistä kuvaava merkki, mutta sen kylkeen on tehty väkä, joka osoittaa Pahkalanjoelle. Edellä kerrottuun perustuen voi tehdä hyvällä syyllä johtopäätöksen, että **Kruununkivi on vanhalla itärajalla** ja sen kautta tai siihen päättyen on käyty ilmeisesti usea itäraja.



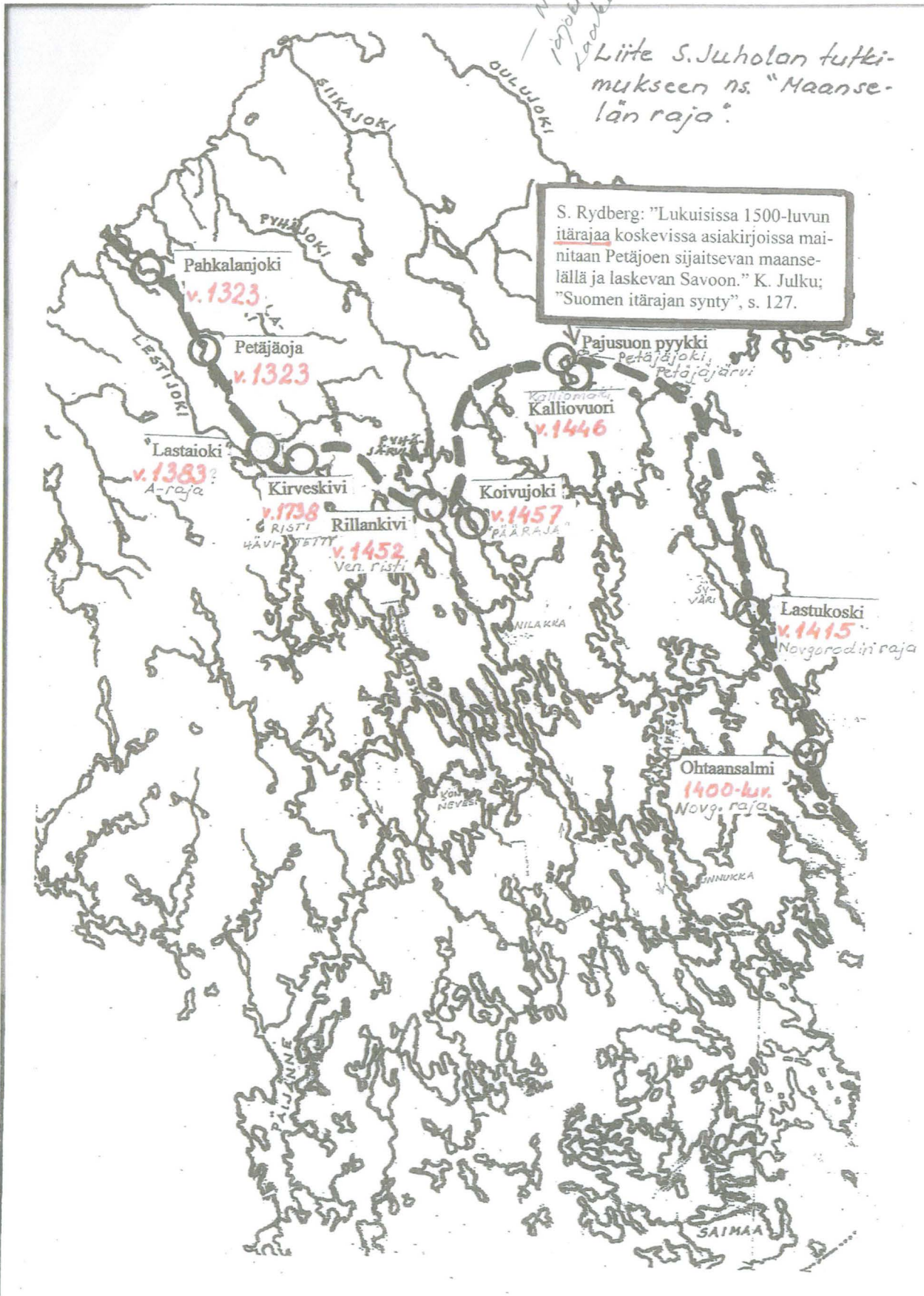
Oheisessa kuvassa on otettu Kruununkiven eteläisivustalta. Pohjoissivun kuva on esitetty edellä (sivu ³⁹38).

”Kruununkivi” Kärkiskylän ja Pahkalan kylän välillä. Kivi on asetettu suomaastoon, eikä viereiselle hiekkaharjulle. Ko. asiaa ovat monet ihmetelleet, selitys sille on tekstiosassa. Kivi on asetettu erittäin tukevasti ja sen alaosa on syvällä suossa.

x) RN: o 18: sta

*Neljän Petri
lajon laskevat
laaksojorveen*

*Liite S. Juholan tutki-
mukseen ns. "Maanse-
län raja".*



S. Rydberg: "Lukuisissa 1500-luvun itärajaa koskevissa asiakirjoissa mainitaan Petäjoen sijaitsevan maanselällä ja laskevan Savooneen." K. Julku; "Suomen itärajan synty", s. 127.

Kartta Juholan tutkimuksen mukaisesta ns. "Maanselän" rajasta. Rengastetut kohdat osoittavat mistä on löytynyt maastolöydöksiä tai sidoskohtia historialliseen aineistoon. Luoteisosan merkinnät ovat tutkimuksen mukaisista Pähkinäsaa-
ren rauhan ja v. 1383 rajankäynnin kohteista.

Professori Kyösti Julkun tutkijanvaistot johdattelivat häntä ko. "Maanselän rajan" jäljillä maastonimien perusteella, mutta hänen yhteenvetonsa löydöksistä eivät johtaneet sellaiseen tulokseen, että hän olisi päätenyt johdonmukaiseen loppupäätelmään. Julku päätti maastotutkimuksensa Maanselällä, eikä näin ollen voinut löytää niitä useita merkittäviä kiviä, jotka ilmenevät Juholan tutkimuksesta. *(Julkun päätelmät ko. rajasta ilmenevät s.57 olerasta kartasta).*

Juhola

Julku kirjassaan; Sis. s. 226 - 227 kuvaa rajalinjan kulkua eteläsuunnasta tultuna seuraavasti: "Orivesi - Somertaipale - Juojärvi - Rikkavesi - Kaavinjärvi - Vehkalahti - Lastukoski - Syväri - Somsa (nimi mukaeltu Jonsasta) ja edelleen vesireittiä pohjoiseen. Täyttä selvyyttä rajalinjan pohjoisimmasta osuudesta ei ole . . . Tätä etelästä syntyntä rajalinjaa täydensi toinen, Pohjanlahden maailmasta hahmoteltu".

Ja edelleen Sis. s.227: "Kun eteläinen linja päättyi maanselälle jossakin Syvärin järven pohjoispuolella, niin pohjalainen linja alkoi maanselältä Rillankivestä, suuntautui sitten pitkin Suomen-selkää koilliseen poiketukseen siltä Ison Lamujärven - Näläntöjärven - Saaresjärven kolmiossa. Täältä raja jatkui **epämääräisenä** . . . mahdollisesti Muhoksen ja Utajärven välillä Oulujoen poikki".

Julku jatkaa edelleen, Sis. s.228: "Kun idänvastainen raja käytännössä tultiin hahmottamaan kahdelta eri taholta, johtui siitä, että näin hahmotellut rajalinjat eivät muodostaneet yhtä jatkuvaa linjaa, vaan väliin jäi erikoislaatuinen 'ei - kenenkään maa'".

Kyösti Julkun ajatus valtavasta "ei - kenenkään maasta", ei ole realistinen, sillä erä- ja kalastusalueet olivat käytössä. Vertaa esim. myös v.1487 rajankäyntiä, joka oli "päätyvä Pohjanlahdelle".

Julkun kannanotto oli yhteneväinen Juholan "Maanselän rajaan" nähden eteläosaltaan Syvärijärvelle saakka ja käsitti pätkän ko. rajaa Näläntöjärven pohjoispuolelta Rillankivelle saakka. Syvärin ja Näläntöjärven välillä oleva maanselkää kulkeva jakso olisi yhdistänyt Julkun esityksen yhdeksi rajalinjaksi eli yhteneväiseksi Juholan linjan kanssa Rillankiveen saakka. Juholan esittämä raja jatkui Rillankiveltä Maanselkää Muurasjärven ja Lestijärven väliselle Maanselälle ja edelleen Petäjäjoaan ja Pahkalanjokeen, jonne olivat edelliset rajat eli v:n 1323 ja v:n 1383 (?) rajat päättyneet.

Julkun päätelmä oli tavallaan lähellä, mutta silti niin kaukana Juholan esittämästä "Maanselän rajasta". Hän oli löytänyt samoja kiinnekohtia, mutta ne jäivät Julkulta irrallisiksi, koska hän ei oivaltanut niiden välistä riippuvuussuhdetta. Ne olivat osia yhdestä ja samasta rajasta, josta Julkulta jäi havaitsematta Pohjois-Savon kiertävä maanselän osa, joka olisi yhdistänyt nuo Julkun päätelmän mukaiset kaksi rajaa samaksi rajaksi ja väliin ei olisi jäänyt "ei kenenkään" maata.

Kyösti Julku kertoo kirjassaan kyllä "maanselän rajasta" (Sis. s.204-205), mutta kun perehtyy siinä olevaan tekstiyhteyteen niin huomaa, että hänen käsityksensä poikkeaa ratkaisevasti Juholan tutkimuksen mukaisesta "Maanselän" rajasta. Tämä käsitys hänellä on juuri niin kuin Juhollakin 1400-luvun käytännön rajan huomattavasta siirtymästä järviolueella välillä Suonenjoki- Pielavesi.

Allekirjoittanut on tutkinut suurella mielenkiinnolla Julkun, Vilkun ja Jaakkolan selostusta Pähkinäsaaren rajan kulusta. Esitetyillä rajalinjoilla ei ole perusteltu rajan kulkua yhdelläkään (?) historiassa, mainitulla itärajan sijainnilla, tai, että olisi löytynyt merkkejä kivistä tai kallioista, jotka olisivat osoittaneet itärajan kulkeneen heidän esittämällään tavalla Pihlajaveden ja Perämeren välillä (Kauko Pirinen on todennut myös kyseisen seikan). Sellaiseksi ei ilmeisesti ole luettava ristimerkkiä, jonka Julku mainitsee kirjassaan (Sis.). Ko.

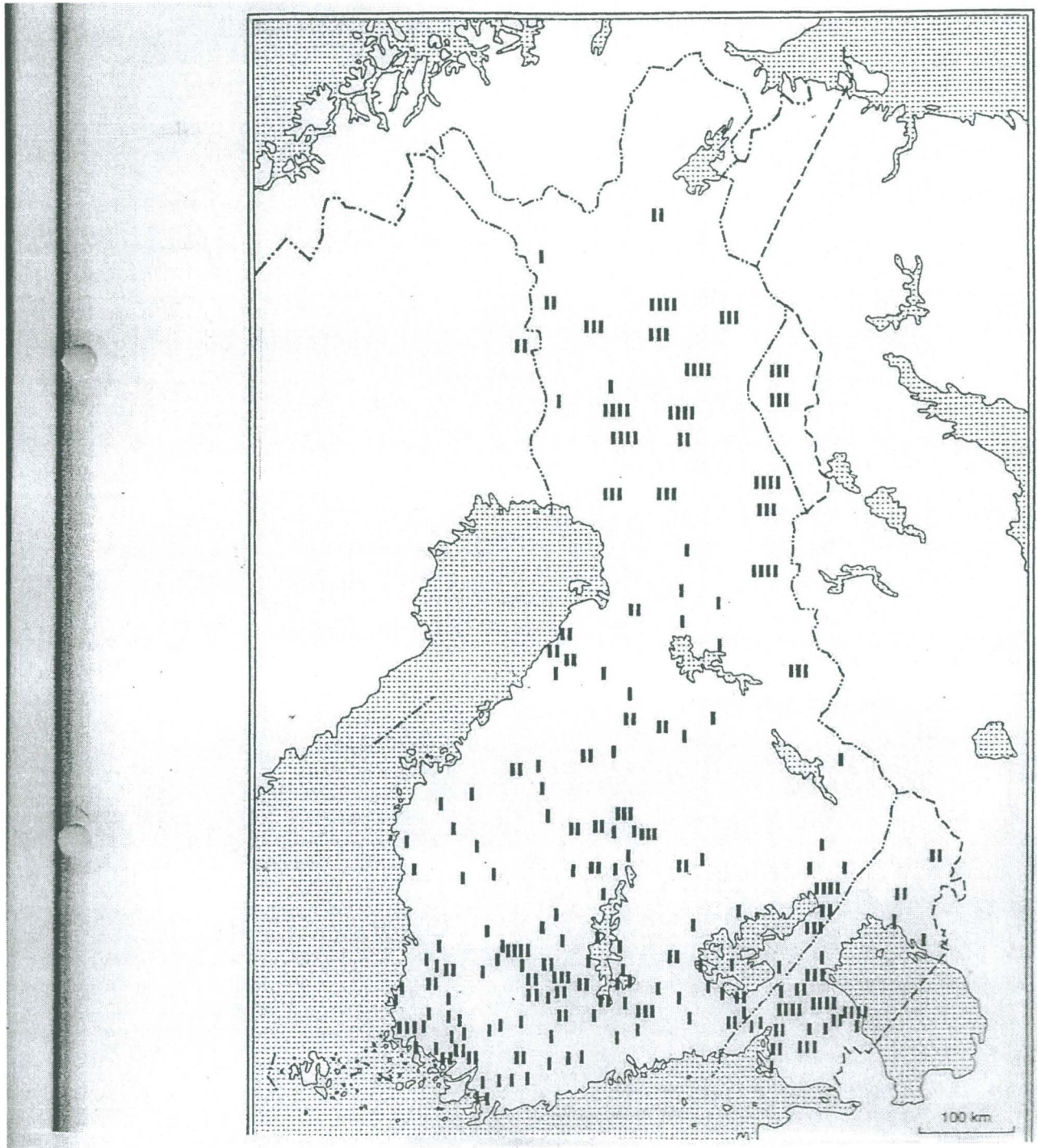
merkki sijaitsee Varkauden lähellä Kuvansijoen suuosalla. Hän itse totesi ko. kiven merkinnän ver-raten nuoreksi. Perusteluksi Pähkinäsaaren rajan sijainnille ei liene luettava mainintaa Koivujoen alueella olleesta "päärajasta", josta mainittiin Vanajan Harvialan Brita-rouvan eräalueen sijaintia koskevassa asiassa, sillä se koski myöhempää rajaa (1400-luv).

Pähkinäsaaren rauhan rajaan on useassa yhteydessä liitetty Pyhä-sana. Ko. asia ei liene niin yksiselitteinen, kuin on annettu joskus ymmärtää, sillä Pyhä-nimi on Suomen kartalla niin yleinen, että huomattavia rajoja olisi paljon verkkomaisesti, vailla mitään logiikkaa, jos ko. sana merkitsisi aina jotain huomattavaa rajaa.

Yksi piirre Pyhä-nimen esiintymisestä on, että se liittyy hyvin usein korkeimpiin tuntureihin ja huomattaviin, suuriin järviin. Ko. seikka on hyvin ymmärrettävää kahdestakin syystä, sillä huomattavat, suuret, kalaisat järvet olivat ennen ihmisille ”särpimen takuumiehiä” vaikeina aikoina. Se antoi suuren arvostuksen ja kunnioituksen aiheen niitä kohtaan, joka on hyvin ymmärrettävää. Tällaisia olivat esimerkiksi T.L. Pyhäjärvi, joka poikkeaa ympäristöstään hyvin suuresti ja on ymmärrettävä mikä merkitys sillä oli keskiajalla. Samoin on laita Oulun läänissä Pyhäjärven pitäjässä olevan Pyhäjärven kohdalla. Se on huomattavan suuri järvi ja sen merkitys on ollut muinoin erittäin merkittävä ympärillä asuville ihmisille. Järvi on kalaisuudellaan ansainnut arvostuksensa, sillä järven peruskalasto tarjosi toimeentuloa ruokataloudessa läpi vuoden. Rannikon lohijoet olivat enemmänkin kausiluonteisia, joten niiden antama varmuus kalastuksessa ei ollut suuren Pyhäjärven luokkaa. Lisäksi on huomioitavaa se seikka, että lohisaaliit ja niiden kalastusoikeus olivat ensisijaisesti kunninkaan ja kruunun hallinnassa.

Edellä kerrotut asiat huomioiden vaikuttaa siltä, että Pyhäjoen nimi ja siinä oleva Pyhäkoski olisi hyvin todennäköisesti saanut nimensä Pyhäjärvestä, samoin myös mm. jokisuun Pyhäluoto-nimet. On todennäköistä, että Pyhä-nimi jossain tapauksissa liittyy huomattavaan rajaan, mutta silloin on otettava myös monia muita asioita huomioon, jotta päädyttäisiin oikeaan johtopäätökseen.

Maastollisesti ja merkitykseltään huomattavilla Pyhä-kohteilla on aivan ilmeisesti ollut uskonnollinen leima ”ns. pakana-aikana” ja näin niistä usein on tullut palvonnallisia kulttikohteita. Niiden merkitys tulkittaessa vanhoja rajoja on siten paljolti ehdollinen ja on huomioitavaa niiden kaksitahtoinen merkitys. On selvää, että jossain tapauksessa ne liittyvät vanhaan rajaan, ja näin ne jonkin verran tukevat raja-alueen nimistöä ja antavat sille lisää painokkuutta. Tällainen alue on Keiteleellä oleva Pyhälahti, pieni Pyhäjärvi ja niiden läheisyydessä olevat muut Pyhä-alkuiset nimet. Suurella Keiteleen järvellä on ollut huomattava merkitys keskiajalla toimeentulon kannalta, joten sille olisi voinut antaa pikemminkin Pyhä-alkuisen nimen, mutta nämä alueen muut Pyhä-nimiset kohteet antavat ajattelemisen aiheita siinä mielessä, että ne kielivät vanhasta rajasta. Ko. alue onkin ”kuumimalla” alueella, josta allekirjoittanut ja Julku ovat löytäneet oikean nimiviidakon, sillä alueella on erittäin runsaasti rajan kulusta kertovaa nimistöä. Juuri tämän alueen halki kulkee luoteis-/kaakkoisuunnassa erittäin suurella todennäköisyydellä allekirjoittaneen tässä teoksessa perustelema Pähkinäsaaren rauhan raja.



Karttapohjalla on ohessa esitetty pääosa Suomen alueen Pyhä-nimistöstä. Tästä voidaan havaita se seikka, että Pyhä-nimen perusteella ei voida yksistään perustella vanhan rajan sijaintia.

HEIMORAJAT

HÄME – SAVO HEIMORAJAT

Turun maaoyikeuden päätöksellä käytiin v.1415 Häme – Savo heimoraja, jossa toimitusta johti hallintomies ja piispa Maunu Tavast. Tuon em. toimituksen jälkeen käytiin ko. rajaa vielä kaksi kertaa 1400-luvulla eli vuosina 1446 ja 1452.

Pähkinäsaaren rauhan teosta oli tuolloin kulunut aikaa melko huomattavasti ja käytännön raja oli siirtynyt asutuspaineen ja ruotsalaisten toimesta keskeisen Suomen harvaanasutulla alueella pohjois- / koillisuuntaan. Karjalan kannaksen ja Pohjanrannan osalla oli tuolloin jo asutusta ja raja oli siten keskiosaa paremmin tiedossa, näistä em. seikoista johtuen on ollut hieman vaikeaa määritellä Häme – Savo heimorajan ja käytännön valtakunnanrajan liitoskohtaa.

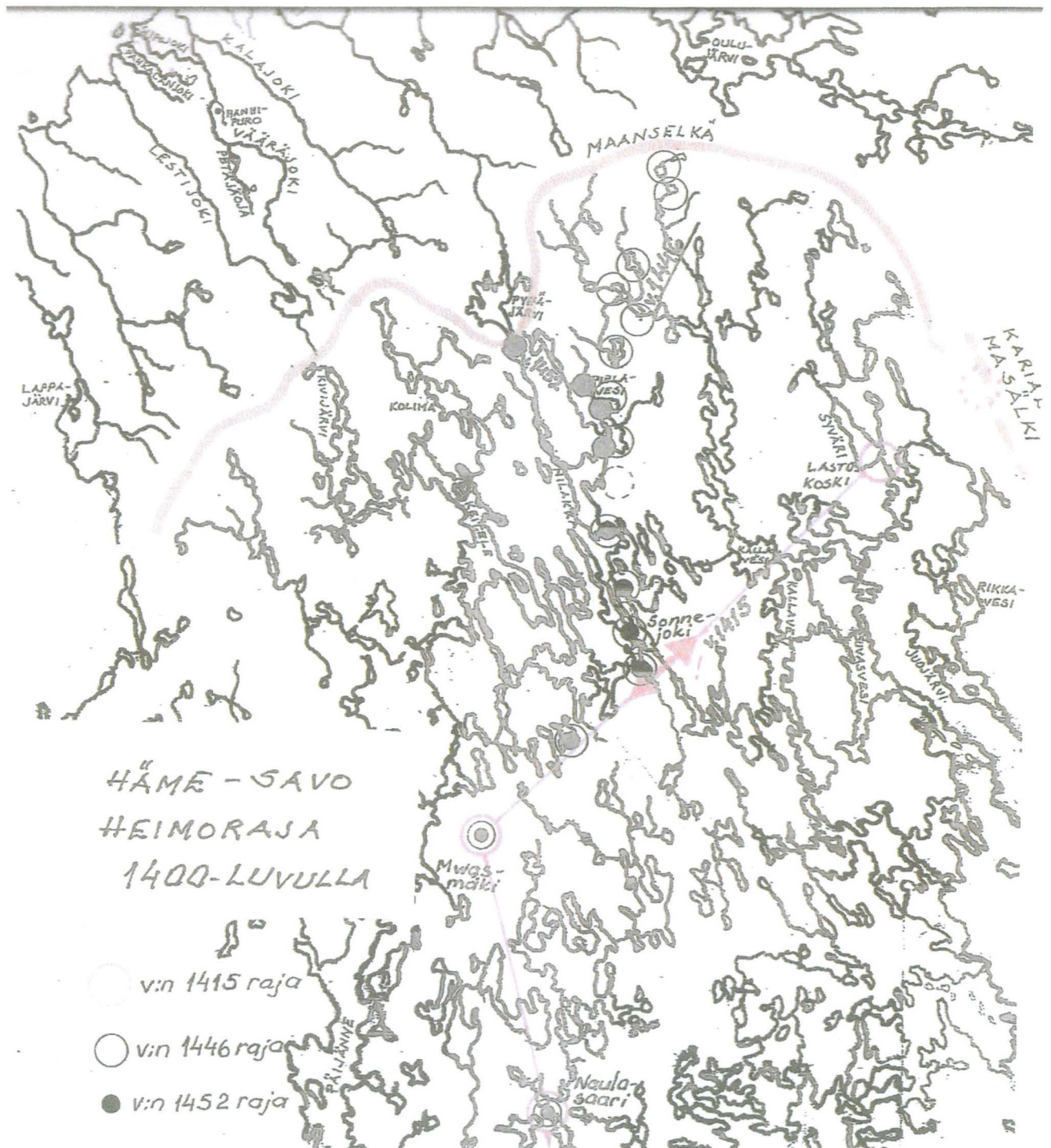
Vuoden 1415 heimoraja on Jalmari Jaakkolan ja Kyösti Julkun teoksissa käännetty Sonnejoelta (Suonenjoki) Nilakan ja Maanselän eli Suomenselän suuntaan, joka on vastoin sitä ko. rajaluettelon vaatimusta, että Sonnejoelta tuli mennä suoraan ylitse eli koillisuuntaan. Se ei ole myöskään sopusoinnussa sen käsityksen kanssa, että v.1415 raja oli savolaisille hyvin epäedullinen ja sai heidät menettelemään hyvin väkivaltaisesti. Jaakkolan ja Julkun teoriassa v. 1446 raja on savolaisille epäedullisempi kuin v.1415 raja ja näin ollen se ei ole sopusoinnussa vallitsevan asiayhteyden kanssa siitä, että myöhempi raja teki savolaisille oikeutta. Oheinen vertaus ilmenee Julkun kirjassa olevasta kartasta ja siinä esitetyistä rajoista (Sis. s.143). Siinä näet esitetään v.1415 raja savolaisille kaikkein edullisimpana, jota se ei ollut historiallisten tietojen valossa. Sama käsitys on ilmaistu selvästi myös Jaakkolan kirjassa ”. . . valtarajat ”, jossa s.90 todetaan: ”Savolaisten kärsimään vääryyteen viittaa lisäksi v.1452 uusi rajantarkastelukin tehden, kuten jo edellä annetusta selviää, kauttaaltaan oikeutta savolaisille”.

Edellä kuvatut seikat huomioon ottaen allekirjoittanut on päätenyt rajakohteen viimeisen kohteen osalta Nilsiän Lastukoskeen, eli rajaluettelossa viimeisenä mainittuun kohteeseen (v.1415).

Vuoden 1446 heimorajan Jaakkola ja Julku ovat vieneet Kiuruvedelle ja palanneet siitä takaisin länsisuuntaan Koivujärven läheiselle Maanselälle. Oliko niin, että alkuperäinen Pähkinäsaaren rauhan raja ”pidätteli” heitä siten, että he eivät vieneet ko. rajaa kuten allekirjoittanut, eli Pohjois- Savon maanselälle. Tällaista ”pidättelyä” ei olisi tarvittu, sillä itäraja oli n.90 vuoden aikana siirtynyt jo huomattavasti. Vanhoissa 1700-luvun kartoissa on esitetty tämä Pohjois- Savon maanselälle ulotuva Hämeen ja Savon välinen raja. Juholan esityksen mukaisella raja-alueella on rajanimistöä runsaasti, joissa on myös Häme / Savo vastakohtaisuusnimiä, jotka kertovat tuosta 1400-luvun rajatilanteesta.

1415 raja Vuoden n vaihtoehtoisena päätekohteena oli ”Kariala masälki”. Pyhäjärven itä- ja eteläpuolelta kiertävä Maanselkä ei ole Karjalanmaanselkä, vaan se on Nilsiän ja Pielisen välillä, niin kuin Kauko Pirinen kirjassaan mainitsee. Julku käyttää Maanselästä eli Suomenselästä Karjalanmaanselän nimitystä, joka käsitykseni mukaan ei ole perusteltua.

Jaakkola selittää laajasti v.1446 rajan pohjoisosaa ja vaikuttaa siltä, että hän ei saa itseään tyydyttävää ratkaisua rajan päättymiselle, tämä on aistittavissa n. 10 sivun mittaisesta loppuselityksestä ko. asian yhteydestä. Se on ikään kuin rivien välistä havaittavissa. Hän ihmettelee sitä seikkaa, että kun ”venäjänmiehet” eivät ole vastassa heimorajan pohjoisia osia käsiteltäessä, on ikään kuin hän olisi tuolloin elänyt mielessään v.1323 Pähkinäsaaren rauhan raja. ”Venäjänmiehet” olivat tuolloin jo uudella käytännön rajalla (eli rajaväärennöslijnalla) Pohjois-Savon maanselällä.



Häme – Savo heimorajojen pohjoisosat S. Juholan tutkimuksen mukaisesti.

Hämeen ja Savon heimoraja oli hyvin keskeinen koko Suomen keskiaikaisen historian kannalta. Aikaisemmin hämäläisten rajanaapureina olivat karjalaiset. Savolaisten heimo syntyi kirjaimellisesti hämäläisten ja karjalaisten väliin. Savolaiset olivat olleet kylläkin olemassa ennen sitä, mutta ehkä paremmin läntiseen Karjalaan sulautuneena, joten se ei ilmennyt siinä merkityksessä omanaan kuin keskeisemmässä asemassa oleva Karjala. Pähkinäsaaren rauhanteon jälkeen alkoivat savolaiset yleisesti esiintyä kirjallisuudessa omana heimonaan, koska pääosa Karjalasta jäi silloin Novgorodin puolelle. Mahdollisesti sitä edisti myös se seikka, että Savo mainittiin tuossa rauhankirjassa. 1400-luvulla tuli tarpeelliseksi käydä Hämeen ja Savon raja täsmällisemmin, koska asutus oli pohjoisilla osilla jo siirtynyt pohjois-koilliseen suuntaan, yli Pähkinäsaaren rauhan rajan, savolaisilla oli nähtävästi pohjoisten olojen asiantilasta heikompi tieto kuin hämäläisillä, ehkä heillä oli myös heikompi edustus, kun tuota rajaa alettiin selvittämään ensi kertaa. Tämä ilmenee siitä, että savolaiset olivat v. 1415 rajankäynnin jälkeen tyytymättömiä sen sijaintiin.

UUODEN 1415 HÄME – SAVO HEIMORAJA

Vuoden 1415 heimorajaa ei koskaan määritelty virallisesti valtakunnanrajaksi, joten on liioiteltua käyttää siitä nimitystä itäraja. Tämä huomio siitakin syystä, että Ruotsalaiset olivat jo 1200-luvun lopulla huomattavasti ylittäneet Kymijokilinjan Suomenlahden rannikko-osuudella. Heillä oli siellä vahvana tukikohtana vuonna 1293 marski Torgilsin perustama Viipurin linna. Suomen alueen sisäosat olivat hyvin harvaan asuttuja ja paljolti erätukikohtien hallussa, joten kiinteän asutuksen laajentuessa valtiovallalle tuli tarvetta määritellä heimoraja ”Hämeen ja Satakunnan ja toisaalta Savon ja Lappeen” välille.

HÄME – SAVO HEIMORAJA v. 1415 TURUN MAAOKEUDEN MUKAAN.

Rajakohteet:

1. Ankkapurha (Ankapora), Anjalankoski.
2. Naglasaari (Naulasaari), Mäntyharju.
3. Mwrasmeki (Muurasmäki ?), Toivakka/Kangasniemi (?).
”...mit j Sonnejoki ... twert offuer ” (... suoraan Sonnejolta yli ...)
4. Lastakoski eller Karialamaselki (Lastukoski tai Karjalanmaaselkä ”... se jonka Pohjanmaan ja Venäjän miehet katsovat rajakseen”, Nilsii – Juuka. SIS. s.186).
”Sen näistä kahdesta rajasta, jossa venäläiset ja pohjalaiset sopivat rajojensa kohtaavan, tulee olla ylin päärajamerkki ... ”). SHD I. s. 130.
J. Jaakkola kirjoittaa kirjassaan ”valtarajat” : ”Esittämillämme edellytyksillä tulisikin edellä lainattu selitys käännetyinä varsin yksinkertaiseksi: kumman näistä kahdesta rajapaikasta ”venäläismiehet” ja Pohjanmaan asukkaat tunnustavat rajojensa yhtymispaikaksi, siitä on tuleva ylin rajakohta”.

V. 1415 kaksi ensimmäistä kohdetta on pystytty paikallistamaan yksiselitteisesti. kolmannen kohteen, Mwrasmeki (Mukosmeki), paikaksi on esitetty Toivakan itäpuolella olevaa Muuratmäkeä (Jaakkola, Julku). Ko. kohteen sijainti on rajan etenemissuuntaan nähden aivan sopiva. Allekirjoittaneen tutkimuksessa on tullut esille toinen vaihtoehto eli Pieksämäen maalaiskunnan pohjoisosassa oleva Mur-vuori, joka soveltuu erittäin hyvin ko. rajalinjaan.

Valtakunnanraja (A) oli v.1383 (?) S. Juholan tutkimuksen mukaan linjalla Somartaypalen- Ohtaansalmi – Vehkalampi (Kuopio) - Valkeinen (Maaninka) - Säviä (Pielavesi) – Saaninsuu (Pihtipudas) – Lastaioki (Lestijoen luusua tai Lestinpuro Reisjärven ja Lestijärven välillä) ja sieltä päätekohtaan ”Pachta so” eli Pahkalanjoen varressa olevalle suolle, jossa Kruununkivi sijaitsee. Ko. suo ulottuu Pahkalan kylän läheltä alkaen ja jatkuu Pahkalammin kautta em. suolle, joka on vieläkin maarekisterissä Pahkalan ja Iso- Pahkalan rekisterinumerona.

Aivan pian em. ajankohdan jälkeen on valtakunnan raja siirtynyt linjalle Ohtaansalmi – Lastukoski. Maakuntarajan tarkastuslautakunta on esittänyt em. päätekohtaan vaihtoehtoiksi v. 1415 ” Lastukoski eller Kariaal maanselke”, joten itäraja oli siirtynyt A-rajalta pois, eli kiertämään nykyisen Pohjois-Savon maanselän Lastukosken ja Syvärin kautta, allekirjoittaneen tutkimuksen mukaan, jossa siis rajan päätekohta on Lastukoski.

Raja kulki v. noin 1400 (1383 ?) rajankäynnin jälkeisissä rajankäynneissä useasti Lastukosken kautta, joten ei ollut mahdollista, että se olisi tuolloin ollut Lastukoskea idempänä ”Karjalanmaanselällä”. Saattaa olla, että tuolloin v. 1415 oli tuo ”venäjänmiesten” ja Pohjanmaan miesten rajanvedon kohtaaminen käynnissä, jos se oli tuolloin jo päätynyt niin se oli joka tapauksessa aivan uusi tapahtuma. Hallinnollisesti Häme- Savo heimoraja oli valtakunnanrajaa alempi.

Heimorajan kävijät asiallisen kuuliaisesti tunnustivat ko. tilanteen, kuten raja-asiakirjan tekstistä käy ilmi. Se osoittaa heidän kuuliaisuutensa valtakunnanrajan suhteen ja tietämättömyytensä uudesta valtakunnanrajan sijainnista.

Savo ja Häme olivat Ruotsin puolella ja Pohjanmaa (Pohjanranta) ja Venäjän Karjala olivat Novgorodin puolella. Näin ollen on ymmärrettävä se seikka, että he molemmat olivat valtiolliseen rajaan nähden samalla puolella tällä alueella eli Novgorodin puolella ja hämäläiset ja savolaiset vastaavasti Ruotsin puolella. Tuolloin karjalaiset (novgorodilaiset) kantoivat verot Pohjanrannalta (Kemi ja Salo).

HÄME – SAVO HEIMORAJA v. 1446

Pääasiassa savolaisten tyytymättömyyden vuoksi asetettiin rajavaltuuskunta, jonka tuli huolellisesti tutkia Häme – Savo heimoraja uudelleen. Rajavaltuuskuntaan kuului neljä pohjalaista, Antti Siipo, Klemetti Klemetinpoika, Hannu Paavalinpoika ja Pentti Juhonpoika. He kävivät rajan useaan kertaan läpi. Rajankäynti piti alkaa paikasta, jonka he tiesivät ”päärajaksi” ja jatkaa sitten ”Hämeen ja Savon välillä etelään asti”.

V.1446 Hämeen ja Savon heimorajan sijainnista on pohjoisosalta käyty pitkään kädenvääntöä. Ehkä sen on tehnyt visaiseksi se seikka, että aiemmat tutkijat eivät ole huomioineet sellaista seikkaa, että tuohon mennessä oli valtakuntien raja siirtynyt pohjoisemmaksi, eli Pohjois-Savon kiertävälle maanselälle, jonne se kulki edellä esitetyn Lastukosken kautta (”Petäjajoki laski maanselältä Pohjois- Savoön”, kuten Rydberg kirjoitti) ja jatkui maanselkää Rillankivelle, jossa on vieläkin näkyvissä ko. rajankäynnin yhteydessä tehdyt merkinnät. Rillankiveltä raja jatkui Maanselkää Kirveskivelle,

jossa 14.3.1738 Joh: Swikanin (Swikarin) tekemän, Hämeen rajalinjaa koskevan, toimituksen mukaan on ollut risti kivessä. Se oli hävinnyt metsäpalossa. Asian olivat todistaneet ”Viitasaaren Muurijärven asukkaat, ... että myös tällä puolella asuva rahvas”. ”Vieressä oli myös kelohonka, jonka runkoon oli hakattu kruununmerkki ja risti”. Hyvin suurella todennäköisyydellä valtakunnan raja jatkui siitä Maanselkää vielä hieman länteen, josta se jatkui Pähkinäsaaren rauhan rajaa ja A-rajaa Petäjäjoen (Petäjoki), PETÄ-istöjärvien sekä Pahkalanjoen (Pathajoki) kautta Kaijnomerelle (Perämeri).

Jalmari Jaakkola ihmettelee kirjassaan ”valtarajat” sitä seikkaa, että on ihme kun venäjän miehet eivät ole vastassa sillä seudulla, jossa oli kulkenut Pähkinäsaaren rauhan raja. ”Venäjän miehet” eivät olleet tuolloin enää vastassa, Pähkinäsaaren eikä ns. A-rajan alueella, Sonnejoella tai Pielavedellä, sillä he pitivät rajanaan Maanselkää Pohjois-Savon yläpuolella, jonne savolaiset ja ruotsalaiset (suomalaiset) olivat heidät asutuksen ja viekkaan juonen avulla työntäneet.

Allekirjoittaneen tutkimuksen mukaan raja kulki oheisen rajaluettelon mukaisesti. Se noudattelee eteläosaltaan Jalmari Jaakkolan esittämää rajalinjaa. J. Jaakkolan esittämä rajalinja tekee Muurasmaen ja Armisaaren välillä kaksi täyskään-
nöstä takaisin, joka ei ole ollut rajaa tehtäessä mahdollista. Se vain osoittaa Jaakkolan rajatulkinnan epävarmuutta. Johtuiko ko. asia siitä, että raja piti saada kirjaa varten vaikuttamaan ”läpijuoksevalta”?

Kiuruvedeltä (Kyröierffui) lähtien poikkeaa allekirjoittaneen esittämä rajalinja kuitenkin siitä täysin. Jaakkolan, kuten monen muunkin tutkijan, mielessä on aiheuttanut hämmennystä nimien lisäksi se seikka, että v. 1446 rajalinja on rajaluettelon mukaan huomattavasti pitempi (4 penik.) kuin v. 1452 raja. He ovat kuitenkin päätyneet molemmissa tapauksissa samalle alueelle Maanselälle Pyhäjärven kaakkoispuolelle. V 1446 heimoraja päättyi Maanselälle paljon pohjoisempana kuin v.1452 raja eli Rotimojärven pohjoispuolella jossa Petäjäjoki laskee Petäjäjärvestä Rotimoon. Oheisen tutkimuksen mukaiset etäisyydet sekä maa-/ vesialueiden vuorottelut vastaavat raja-asiakirjan mainintoja. Aikaisemmin tutkimuksessani esittämä valtakuntien raja ja oheinen heimoraja tukevat toisiaan. On asiallisestikin selvää, että v. 1446 rajan täytyy olla idempänä sillä perusteella, että savolaiset eivät olleet siihen tyytyväisiä, mutta v.1452 rajalinja tyydytti heitä paremmin. Se ilmenee Jalmari Jaakkolan kirjasta ” valtarajat” s. 90, jossa sanotaan, ” ...vuoden 1452 uusi rajatarkastelukin, tehden ..., kauttaaltaan oikeutta savolaisille”. Hän jatkaa, ” ... ei asiakirjal-
lisista lähteistä ole saatavissa vähäisintäkään tukea ajatukselle, että raja olisi tullut Maanselälle heti kulkeakseen sen yli Pohjanmaan puolelle”. Lisätukena hän jatkaa, ” ... eräs vanha karjalainen traditsioni intresseistä, jotka Pohjanlahdelta katsottuina ulottuivat Maanselälle, Maselta saakka ja joiden mukaan rajan ei liioin tarvinnut katkaista Maanselkää”. Ja lisäksi, ” ... he (pohjalaiset) selvästikin Hämeen ja Savon suostumuksella katsoivat rajan (v.1446) Maanselälle tultuaan käyvän sitä pitkin”.

Löytämäni ko. rajaluettelon mukaiset nimilöydökset tukevat tutkimustani, kuten liitekartasta ilmenee. Myös kohteiden väliset matkat täsmäivät hyvin. Aikaisemmin esittämäni tutkimusten mukaan juuri 1400-luvulla Ruotsin ja Novgorodin raja kulki em. alueella Maanselällä Rotimojärven ja Pohjois-Savon yläpuolella. Se on tutkimuksissani esitetty ”Maanselän” rajana ja liittyy osioon ”Petäeksytys”. Juuri tälle rajalle päättyy ohessa esitetty heimoraja v. 1446. On siten luonnollista, että heimoraja tuolloin päättyi silloiselle käytössä olevalle valtakunnanrajalle, joka kulki tuolloin Lastukosken kautta Pohjois-Savon kiertävälle maanselälle.

Ruotsin ja Novgorodin (myöh. Venäjän) raja siirtyi asteettain itään ja koilliseen, joten myös heimorajojen sijainti täytyy suhteuttaa omaan aikaansa.

V. 1446 HEIMORAJA HÄME – SAVO (pohjoisosa)

(Sulevi Juholan tutkimuksen mukaan)

Naglasari (Naulasaari)

15. Armisari (Armisaari Armisvedellä)
16. Witsawäri (Vihtämäki?), J. J (= Jalmari Jaakkola)
17. Myhämäki (Myhin- järvi – joki- lahti) J. J
18. Witzajärwi (Vihtajärvi) J. J
19. Konnusaari (Kainusaari, Koskelovesi) J. J
20. Wajjasalmi (Vaajasalmi, Niinivesi/Iisvesi)
21. Aijrosalmi (Airosalmi, Iisvesi/Rasvanki)
22. Ägekoski (Äyskoski Tervossa)
23. Kirwilä (Kirvijärvi ? Pielavedellä?)
24. Hapaoensw (Haapajärvi, Pielavedellä)
25. Hirffuiwori (Pielaveden Vaaraslahdessa oleva Hirvivuori kork. 217 m)
26. Sulkauaierffui (Sulkavanjärvi, Pielavesi/Kiuruvesi)
27. Mändy wäri (Mäntyharju Kiuruveden kaakkoisosassa, Kiuruvedellä)
28. Kyröierffui (Kiuruvesi)
29. Lapiroierffui (Luupuvesi Kiuruvedellä, 1700-luv. kartalla ”Lunpue”?))
30. Kallioiwori (Kalliovuori, Kalliomäki, Vieremän Salahmilla)
31. Maanselke , Maanselkä. Petäjäjoki (X) on Maanselän vieressä Vieremällä.



Oheisesta vanhasta karttakopiosta ilmenee se tilanne heimorajoissa, mikä vastaa likimain v.1446 ja 1452 Häme – Savo heimorajan sijaintia. Häme ulottui tuolloin juuri Juholan esittämää linjaa myöten Pohjois-Savon maanselälle Rotimon seutuville kuten oheisessa kartassa.

- "Juokkalan ja Juhon eivät 'uskaltaneet' mennä yli Pötkinensaaressa rautan rajan Savolaisten ja kormalaisten rajan väenidellässä"

V. 1452 HEIMORAJA HÄME – SAVO

Rajariitaisuudet jatkuivat v.1446 toimituksen jälkeenkin ja pääasiassa savolaiset olivat tyytymättömiä rajan sijainnista. Kaarle Knuutinpoika Bonden v. 1452 antaman rajatuomion jälkeen ko. asiasta ei enää saanut valittaa. Ko. muutos aivan ilmeisesti tyydyttikin jo paremmin savolaisia, sillä muutos v.1446 rajaan nähden on S. Juholan esittämien rajojen poikkeamien mukaan hyvin merkittävä, jota se ei ollut J. Jaakkolan ja K. Julkun mukaan. Pohjois-Savon läntinen osa Maanslkää myöten siirtyi nimittäin v1452 päätöksellä savolaisille, verrattuna v. 1446 rajan määrittämään alueeseen.

Häme – Savo heimoraja Jalmari Jaakkolan, ”valtarajat”- kirjan, mukaan.

| | |
|----------------|--|
| Naglasarij | = Naulasaari |
| Karancoierffui | = Karankajärvi, Mäntyharju |
| Kaluaselkij | = Vahvaselkä |
| Veckralambi | = Vehkalampi |
| Rokensoo | = Ruokosuo |
| Meskämäkj | = Mieskomäki, Joutsa |
| Surpenioensw | = Sepäsjoensuu |
| Mwkasmekj | = Muurasmäki |
| Iloyton salmj | = Ilotunsalmi |
| Palomäkj | = Palomäki |
| Nijniniemij | = Kuuhankajärven itäpuolella oleva Niininiemi |
| Quiuamäkj | = Kovalanmäki |
| Hengenmkenpä | = Hankamäenpää |
| Armosarj | = Armisaari Armisvedessä |
| Widzasa worij | = Vitsavuori l. Vihtavuori, Armisveden itäpuolella |
| Mwhumeki | = Myhinmäki ? Rautalammilla |
| Vidzsauorj | = Vitsajärvi |
| Kaijnusarij | = Kainu l. Kajunsaari |
| Mekasalm | = Miekkasalmi |
| Vaijsalmi | = Vaajasalmi |
| Konungsarj | = Kuninkaansaari, Iisvesi |
| Egiskoski | = Äyskoski, Karttula |
| Sauikoski | = Säviänkoski Pielavedellä |
| Jouzensalmj | = Joutsensalmi, Pielaveden koillisosassa |
| Saujjoensw | = Savijoensuu, Pielavedellä |
| Landz ryggen | = Maanselkä (Rillankiven alueella) |

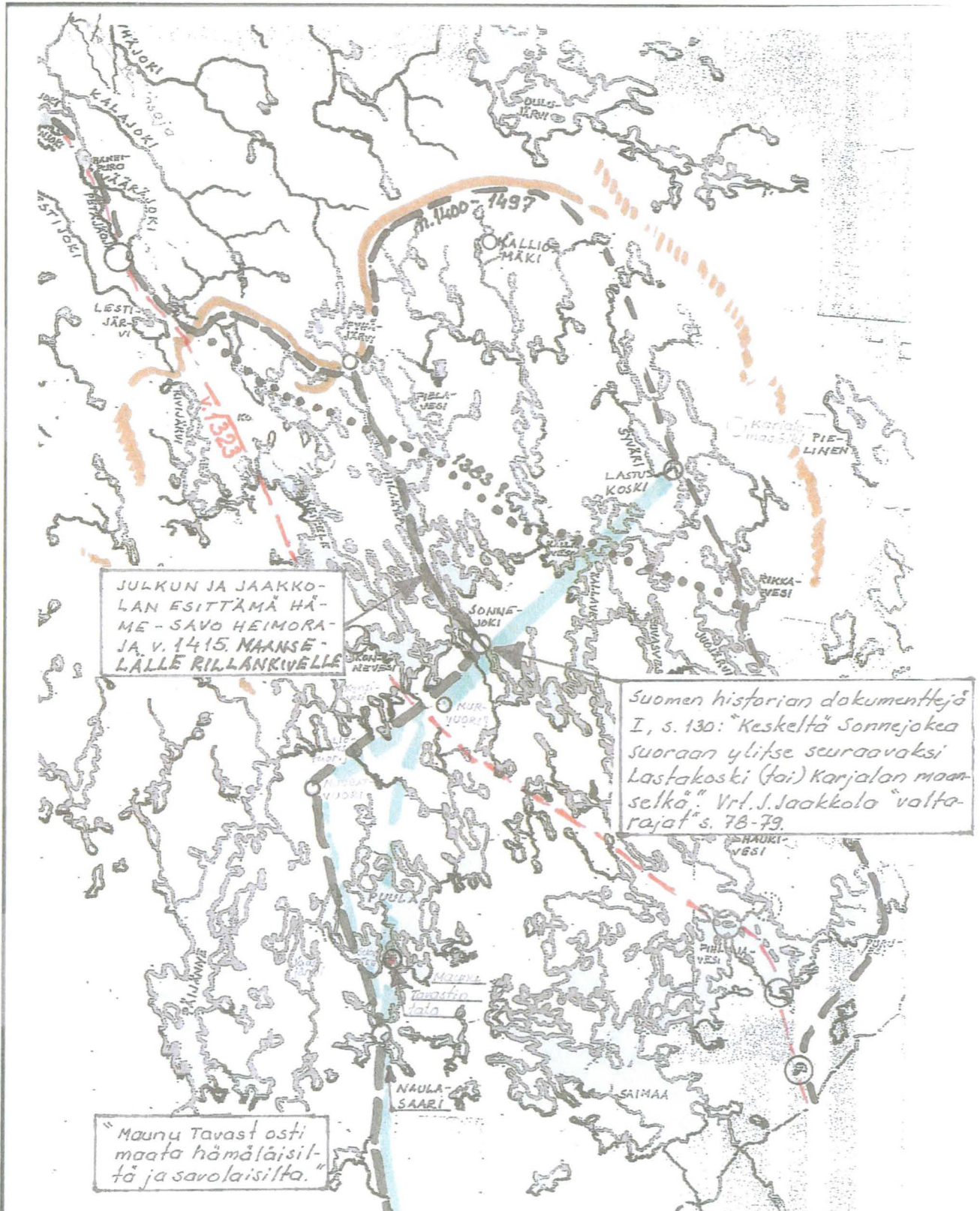
Kirjalliset lainaukset :

SIS = Kyösti Julku; Suomen itärajan synty.

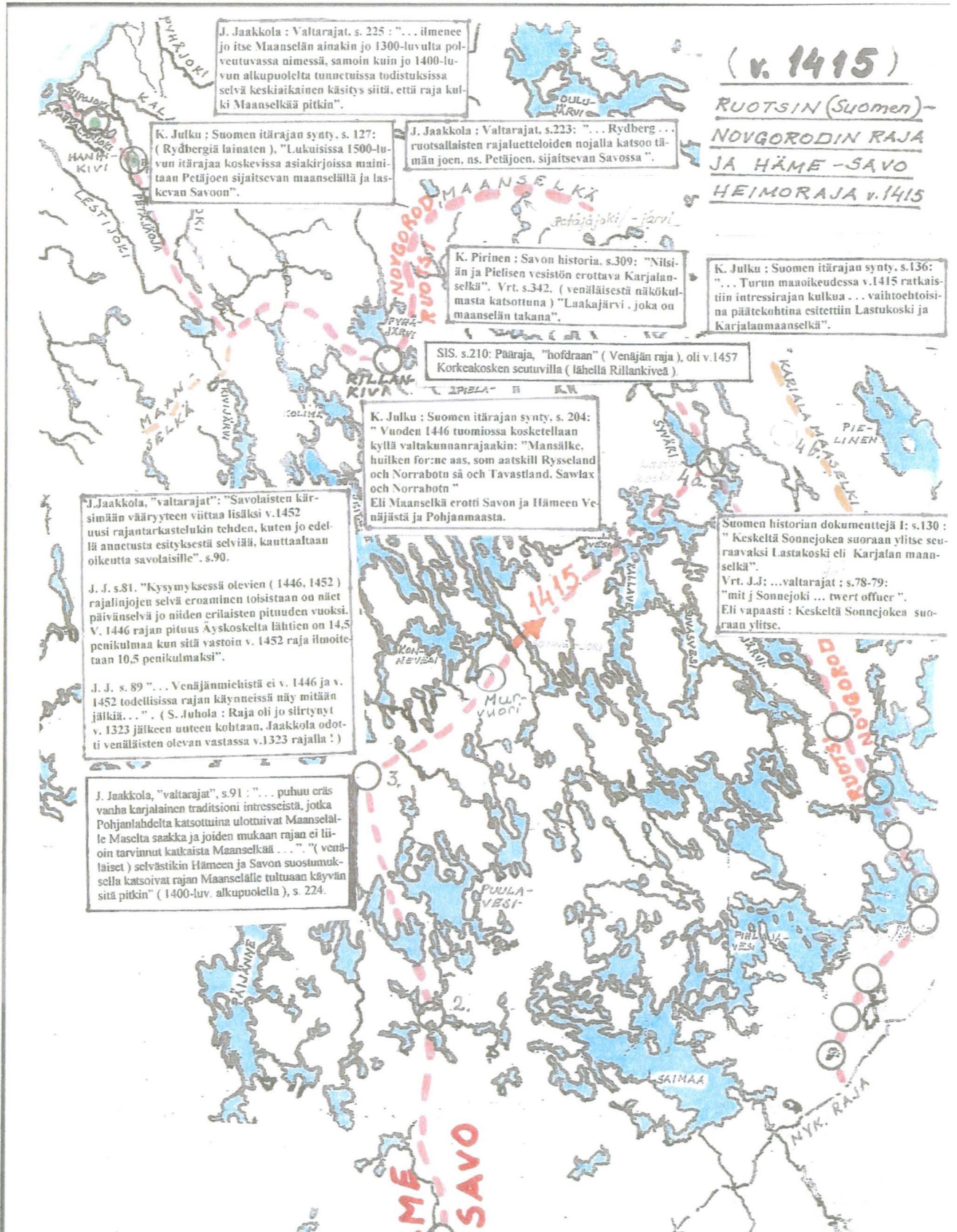
SHD I = Suomen historian dokumentteja I

”valtarajat” = Jalmari Jaakkola; Suomen muinaiset valtarajat ... (J. J)

Otteita Hämeen läänin rajalinjan toimituksesta 14.3.1738 (Joh: Swikan tai Swikar).



Ruotsin (Suomen) itärajan vaiheittainen siirtyminen v. 1323 – n. 1500. Raja oli "käymstilassa" joten, Häme – Savo heimorajan toimituksen ollessa käynnissä v.1415, rajakomissio jätti avoimeksi rajan päätepisteen, joka ilmenee päätekohtaa koskevasta lausumasta, "Lastukoski eller Karjala masälki". Asiayhteydet kokoamalla saadaan tuolloinen raja määriteltä Lastukoskelle, sillä myöhemminkään raja ei kulkenut "Karjalan maanselän" kautta. Vrt. seuraavat lainaukset kartalla.



Raja kulki Juholan tutkimuksen mukaan Pohjois-Savon maanselkää n.1400- n.1497. Pohjanmaalle tai Pohjanlahdelle päättyviä rajankäyntejä oli Julkun kirjan Sis. mukaan v. 1468, 1473, 1482 Ja 1487. V. 1497 tehtiin myös rajasopimus, jonka rajankäynti maastossa sovittiin "seuraavaksi jouluksi", ilmeisesti odotettiin soiden ja järvien jäätymistä. V.1415 Häme – Savo heimorajan perusteella on syytä olettaa, että tuohon vuoteen mennessä (1383-1415) käytiin myös ko. raja, sillä heimoraja päättyi Lastukoskelle.

TOISEN RISTIRETKEN RAJA

Roomalaiskatolinen ”paavinusko” levisi Pohjolaan pääasiassa ns. ristiretkien mukana.

Toisen ristiretken ajankohdaksi on määritelty eri tapahtumien perusteella vuosi 1249. Tuona ajankohtana roomalaiskatolisuuden vaikutuksen alaisena oli läntinen Suomi ja raja ulottui siten, että Päijänne jäi sen vaikutuspiiriin. Julku kirjoittaa kirjassaan (Sis.); ”Epävarmaa on mille linjalle linjalle idän ja lännen välinen raja siirtyi Birger Jaarlin ristiretken vaikutuksesta. . . voidaan pitää varmana, että Päijänteen pohjoisosa ja siitä aukeavat vesistöyhteydet joutuivat tässä vaiheessa kytkeviksi läntisiin yhteyksiin”, Sis. s.59. Ainoana käytettävissä olevassa lähteessä, Eerikinkronikassa, ei puhuta mitään rauhanteosta venäläisten kanssa. Tästä johtuu, että ei ole mitään suolamerestä suolamereen ulottuvaa rajalinjaa mainittu. Ei mainita mistään varsinaisesta varustamisesta ko. linjalla. Tarkkaa rajaa ei ole määritelty, on vain maininta, että roomalaiskatolilaisuuden piiriin tuli alue, joka käsittää alueen mikä on Päijänteeltä pohjoiseen aukeavan vesistölinjan länsipuolella.

Edellä kerrottu huomioon ottaen tulee mieleen mahdollinen asiayhteys toisen ristiretken rajan määrittämisen ja Salon pitäjän itsenäistymisen välille, koska oli kysymys samasta ajankohdasta.

Edellä kerrottu ajankohta eli vuosi 1249 oli uskonnollisessa mielessä monella tavalla mielenkiintoinen, sillä historioisija Thomas Stenbäck kirjoittaa teoksessaan, että tuona vuonna Pohjanmaan rannikolla erotettiin valtavasta Pietarsaaren kirkkopitäjästä Salon eli Rannan pitäjä itsenäiseksi kirkkopitäjäksi. Pietarsaaren pitäjä ulottui tuolloin Mustasaaresta Iihin saakka.

Stenbäck mainitsee, että Pietarsaaren ja Salon rajaksi sovittiin korkea hiekkamäki Siiponjokivarresta, kuten edellä on asiasta lyhyesti kerrottu (s.3).

Asian tekee mielenkiintoiseksi se seikka, että Salon pitäjä oli venäjäjänkarjalaisten asuma-alueita. Pohjanrannan karjalaiset olivat yhteyksissä Venäjään ja Novgorodiin, joten sieltä oli heidän mukanaan tullut vaikutteita idän ortodoksisuudesta. Em. seikka ilmenee Vilkun kirjoituksesta ”Pähkinäsaaren rauhan raja” s.430, jossa todetaan: ”Laatokan kulttuuripiirin säteily Pohjanmaalla näkyy jo varhain esihistoriallisena aikana, . . . Se on siis vanhempaa kuin suomalainen Karjala”.

Ortodoksisuus oli levinnyt tuolla itäisellä alueella jo aikaisemmin kuin roomalaiskatolilaisuus Skandinaavian alueella ja siten on hyvin oletettavaa, että sen vaikutus oli saavuttanut Pohjanrannan alueen. Tätä tukee vahvasti se seikka, että vielä nykyäänkin ortodoksisuuden raja Suomen alueella kulkee tuolla muinaisen Suur-Salon alueen etelärajan tienoilla. Nykyiset ortodoksikirkot ja kappelit sijaitsevat nimittäin Pähkinäsaaren linjan pohjoispuolella ja samalla tuon edellä mainitun Salon kirkkopitäjän alueella, paria rannikkokaupungin kirkkoa lukuun ottamatta. Nuo kirkot lienevät sisämaasta rannikolle työn mukana muuttaneen väestön ajan kuluessa aikaansaamia yhteisöjä.

Pohjanlahden rannikkoalue oli kirkollisesti Turun piispan alaista aluetta Ruotsin näkökulmasta katsottuna, mutta valtiollisesti siihen tuli v.1323 suvereeninen oikeus kirjallisen sopimuksen perusteella Novgorodille. Tämä seikka teki alueesta ongelmallisen siinä mielessä, että alueella asui uskonnollisesti Turun piispan auktoriteetukseen tunnustautuvia ”kainuulaisia” alueen venäjänkarjalaisten lisäksi. On mielenkiintoista se, että Novgorod ei valvonut kirkollista toimintaa samalla tarkkuudella kuin kuninkaan toimintaa maallisissa asioissa. Näin ollen asiassa oli ”löysää” ja kirkko otti ”löysät” pois sillä tavoin, että se alkoi kerätä rannikon asukkailta varallisuutta piispan ja pappien palvelusta varten. Se oli virallinen määräys (?), joka on annettu v.1334, eli pian Pähkinäsaaren rauhan teon jälkeen. Kyseinen ”Kymmenyssääntö Saloista ja Kemiä varten” oli tekstimuodoltaan erittäin varovaisen ovela, sillä siinä ei käytetty huomiota herättävää ”vero”-sanaa, vaan ”anti” tuli antaa ”maan puolesta”, joten se ei herättänyt sillä tavoin huomiota kuin vero-sana olisi herättänyt. Saloisten ja Kemin asukkaille todettiin em. kirjeessä, että, ”. . . koska ette mitenkään voi rakentaa sellaisia pappiloita kuin Ruotsin lakimme vaatii etenkin peltojen puolesta niin teidän pitää vuosittain suorittaa pappilaa varten, jota te yleisesti kutsutte maanpuoleksi, . . .”. Shd I. s.114-116.

Edellä olevasta ilmenee lisäksi se perustuslaillinen suvereeninen oikeus ”maahan”, sillä em:sta ilmenee epäsuorasti sanottuna, että jos sallittaisiinkin pappilan rakentaminen, niin oikeus ei ulottuisi kiinteistöön eli maahan. Tämä seikka on edelleen johtava periaate länsimaisessa omistusoikeudessa.

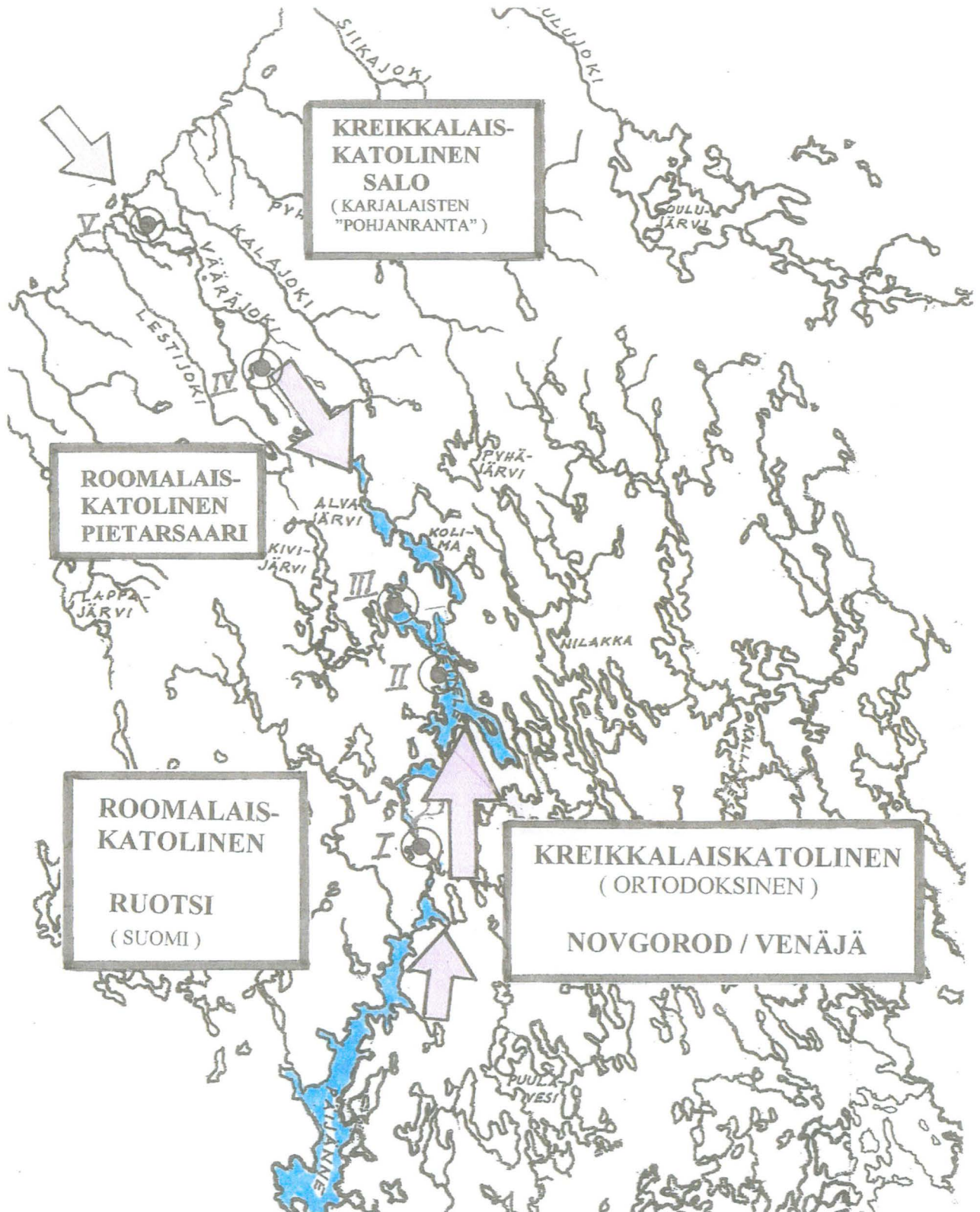
Edellä mainittu ”Päijänteeltä pohjoiseen aukeava vesistölinja” käsittää Päijänteeltä Keiteleelle johdettavan vesireitin sekä Keiteleen pohjoispuolella olevan, siihen laskevan, vesistön.

On mielenkiintoista, että tuolta vesistölinjalta on löytynyt useita vanhoja pyykkikiviä, joille ei löydy uusista rajankäynneistä selviä tulkintoja. Tällaisia pyykkikiviä on löytynyt Keiteleeltä Pyykisaaresta ja Rajasaaresta. Suolahdesta on tältä reitiltä löytynyt hyvin edustavalta paikalta pyykkikivi, nimittäin Kapeensulun kanavaväylän ja luonnollisen vesiuoman välisellä niemekkeellä on vanha kivi, jossa on risti ja tuolle kivelle ei ole aiemmin löytynyt mitään järkevää selitystä.

Oma mielenkiintonensa on myös ko. vesireitin jatkeella Maanselän luoteispuolella. Edellä kerrotun Salon erottautumiselle Pietarsaaresta, jolloin rajaksi sovittiin Siiponjoki, on tuon Siiponjoen varresta löytynyt mielenkiintoisia kivilasojia. Sen lisäksi tuolta Pietarsaaren ja Salon raja-alueelta, hyvin edustavalta paikalta, on Sievin Kiiskilänkylältä löytynyt vanha pyykkikivi.

Noihin edellä mainittuihin kiviin sisältyy, kahden kiven osalta, se mielenkiintoinen piirre, että Suolahden Ristikivessä ja Rajasaaren pyykkikivessä esiintyy risti, jollaista venäläiset käyttivät tunnukseena vanhoissa rajakivissä. Käsitykseni mukaan näissä edellä mainittujen kivien merkinnöissä ei ole asiallista yhteyttä niihin itärajan merkintöihin, joita tehtiin esimerkiksi Täyssinän rauhan rajan merkitsemisessä ja mahdollisesti ns. A-ajan merkitsemisessä. Niissä nimittäin suosittiin idän ristiä eli ortodoksiristiä. Toisen ristiretken raja-alueen määrittämisessä ei liene ollut venäläisiä siinä mielessä kuin myöhemmissä rahansopimusten pohjalta käydyissä rajankäynneissä. Historialliset tiedot mainitsevat vain Birger Jaarlin toimeenpanevana henkilönä tuon alueen rajaamisessa.

Seuraavassa karttapiirroksessa on ”Pohjanranta” merkitty ortodoksiseksi, vaikka se oli sekalaista ”murrosaluetta” uskonnollisesti, sillä ennen roomalaiskatolilaisuuden sinne tuloa siellä on asunut huomattava määrä venäjänkarjalaisia, jotka ovat jo ennen ristiretkiä opetettu (ja käännytetty ?) ortodoksiseen uskoon. On nimittäin kerrottu, että jo huomattavasti ennen ristiretkiä ortodoksin papit käännyttivät ja kastoivat karjalaisia.



Karttakuvasta ilmenee toisen ristiretken aikainen tilanne roomalaiskatolilaisuuden ja kreikkalaiskatolilaisuuden vaikutusalueesta Suomen maaperällä 1200-luvulla. Salo oli virallisesti Novgorodin alaisuudessa, mutta lännen kirkko ulotti silti vaikutuksensa Pohjanrannalla sijaitseviin kirkkopitäjiin Saloon ja Kemiin. Niihin Ruotsilla ei ollut kuitenkaan laillista oikeutta, jonka he itse tunnustavat epäsuorasti mikä asia ilmenee kirjasta "Suomen historian dokumenttejä I"; "ette voi mitenkään rakentaa sellaisia pappiloita kuin lakimme vaatii". Myös pitäjien alueelta kerättävä vero ei ollut "veroa", vaan se oli annettu "maan puolesta", mikä seikka osoittaa erityistä varovaisuutta ruotsalaisilta.



Suolahden Kapeenkylässä oleva vanha merkkikivi, eli Ristikivi (kartalla kohde I). Yleiskuva.

*mj. rek. nro:
9920 10007*

Äänekosken Suolahdessa on vanha merkkikivi, jolle ei ole löytynyt historiallista selitystä museonjohtaja Pekka Soinisen mukaan. Hän sanoi esitelleensä kiveä erilaisille kiven luona käyneille seuruille mahdollisena vanhana pakanallisena kulttipaikkana tai vanhana kirkonpaikkana. Kuten kuvasta ilmenee, niin paikalla on tuskin ollut kirkkoa, sillä ympärillä oleva maa on neitseellistä luonnon kangasmaata ja minkäänlaisia kirkon perustujätteitä ei ole havaittavissa. Mitä tulee kysymykseen vanhana pakanallisena kulttipaikkana, niin kivessä oleva risti tuskin tukee sitä käsittettä, sillä kultti-kohteissa oli yleisesti kivessä oleva uhrikuppi. Tällaisia kuppikiviä on löytynyt Suomesta kymmeniä ellei peräti yli sadan kiven käsittämä määrä.

Kuvassa oleva kivi sopii sijaintinsa ja kivessä olevien merkintöjen johdosta erittäin hyvin sellaiseksi kiveksi, että voidaan ajatella sen edustavan toisen ristiretken aikaista Birger Jaarlin rajamerkintää.

Kuten edellä on kerrottu, toisen ristiretken aikana ei tehty mitään virallista kahden osapuolen välisistä traktaattisopimusta. On kuitenkin huomioitavaa se, että oli kysymys kahden valtauskonnon välisestä raja-alueesta, joten on selvää, että se rajasi näkemyksiltään kaksi täysin erilaista aluetta siinä merkityksessä, että ne eivät olleet kanssakäymisissä keskenään tuon asian puitteissa. Tuo edellä mainittu raja-alue erotti myös toisistaan kaksi kansakuntaa, tai pikemminkin kahden eri vallanpitäjän valvomaa aluetta. Tilanteen teki tässä tapauksessa ongelmalliseksi se seikka, että tuon aluerajan molemmilla puolilla oli suomenkieliset heimot. Näin myös tämä seikka teki tuon aluerajan jo sinänsä epämääräisemmäksi kuin se olisi ollut jos aluerajan eri puolilla olisi ollut eri kieltä puhuva kansanheimo.

Myöhemmät, edellä mainittua aluetta jakavat, rajankäynnit osoittavat sen, että toisen ristiretken itä-

raja olisi myötäillyt Kymijokilaaksoa ja jatkunut siten, että Päijänne olisi pohjoisia osia myöten jäänyt roomalaiskatolilaisuuden valta-alueeksi. Säilyneissä teksteissä oleva maininta, että ko. alueen rajaus olisi noudattanut vesireittejä Päijänteeltä pohjoiseen, antaa luvan esittää alueen rajautuminen edellä esitetyllä tavalla.



Suolahden Ristikivi läheltä kuvattuna. Risti vaikuttaa hyvin vanhalta, mutta on silti säilynyt erittäin hyvin. Se johtuu kiven laadusta, joka ei ole herkkä eroosion vaikutukselle. Kiven merkintä ei vaikuta sellaiselta, että se olisi tehty jonkin ihmisen haudalle, sillä siitä puuttuu nimi ja lisäksi ristin malli ei ole hautakivessä normaalisti käytettävän ristin kaltainen. Hautakiven yleinen ristityyppi on ns. latinalainen risti.

Edellä on kerrottu löydöksistä, jotka voisivat liittyä toisen ristiretken vaiheisiin. Mitään varmaa ei luonnollisesti voi sanoa siitä asiasta, sillä kyseinen tapahtuma on pitkälti hämärän peitossa. Historiassa on mainintoja taisteluista Jämsän alueella, mutta mitään sen aiheuttamia johtopäätöksiä rajan asettumisesta johonkin tiettyyn kohtaan ei ole tiedossa. On mahdollista, että eteläosalta ko. alue olisi voinut ylettyä Kymijokilinjan tienoille, mutta asiasta ei ole löytynyt kirjallisia dokumentteja.

Kyseisen asian mystillisuus osaltaan lisää kiinnostusta asiaan, sillä kuten edellä on kerrottu siihen saattaa pohjoisosalla liittyä Salon erottautuminen Pietarsaaresta. Ohessa esitetyt löydökset ovat virittelleet johtopäätösten tekoa ja olen näin päättänyt kirjata ne kuvina ja tekstinä muistiin.



Rajasaaren pyykki Pohjois-Keiteleeltä (aukeama eteläsuuntaan). Kuvaa katsottaessa, pyykin vasemmalla puolella n.15 m etäisyydellä on varsinainen kylän rajan pyykki ja kuvan oikeassa reunassa n.15 m etäisyydellä on kylän rajan suuntamerkkinä kiveen porattu putki vesirajassa. Kuvassa näkyvä pyykki on em. rajamerkkien kanssa samalla linjalla. Saari on pyykin kohdalta n. 30 m leveä. Kuvasta voi havaita huomattavan ”alttarin”, jonka päälle pyykkikivi on asetettu.

Kuvassa näkyvä toinen huomattavampi kivi voisi olla jonkin toisen rajankäynnin ”tuotetta”, siitä ei ole kuitenkaan löytynyt mitään merkintöjä.



Kuva Pohjois-Keiteleen Rajasaaresta löytyneestä vanhasta pyykkikivistä (karttakuvan kohde III). Eroosio on kuluttanut huomattavasti kiven merkintöjä. Parhaiten tulkittavissa ovat kiven yläosassa oleva risti ja alempaan oleva S-kirjain.

Rajasaaren pyykkikiveä olivat tutkineet Viitasaaren ja Pihtiputaan tutkijat Juhani Krook, Arto Tiainen, Mauri Perälä ja Pauli Salonen. He kertoivat, että kivessä on kolme kruunua, mutta mentyäni pyykille minun oli erittäin vaikeaa hahmotella piikkauskuvioista kolmea kruunua. Voi olla mahdollista se, että heidän ensimmäisen käyntinsä jälkeen eroosio on kuluttanut merkintöjä edelleen heikommin näkyviksi. He kertoivat, että pyykki on kylänrajapyykki rajalle, joka kulkee itä-, länsisuunnassa saaren poikki. Ollessamme Eino Petäjistön kanssa saarella hän huomasi n.20 metrin etäisyydellä pyykin n:o 11, joka oli huomattavasti nuoremmalta vaikuttava ja siten aivan ilmeisesti tuo kylän rajan pyykki. Vaikutti siltä, että kylän rajaa käynyt toimitusryhmä oli aivan harkitusti varonut kajoamasta vanhaan pyykkiin. Tuo on käsitykseni sitä suuremmalla syyllä kun saaren toiselta reunalta löytyi kiveen porattu putki, joka on aivan ilmeisesti asetettu suuntamerkiksi kylänrajalle. Saari on tuolta kärjen osalta arviolta vain alle 40 metriä leveä.



Rajapyykki Keiteleen Pyykkisaaresta (karttakuvan II). Oikeanpuoleinen merkintä lienee tulkittava yksiselitteisesti A-kirjaimeksi. Vasemmanpuoleinen merkki muistuttaa hieman numeroa 2, mutta on hyvin epätodennäköistä, että sillä on tarkoitettu tuota numeroa, vaan pikemminkin merkki on tulkittava rajamerkintää tarkoittavaksi ”koukeroksi”. On kuitenkin selkeästi tulkittavissa se seikka, että oheiset merkinnät ovat vanhempia kuin oikeaan kylkeen tehty numero 1, sillä oheiset merkinnät ovat painotetusti ”pääsivustalla”, joka otetaan aina ensimmäiseksi käyttöön.

Keiteleen Pyykkisaaren rajakiven ”julkisivulla” olevat merkinnät ovat tehty mahdollisesti keskiajal- la, jolloin ei täällä käytetty vielä arabialaisia numeroita. Allekirjoittaneen arvion mukaan yllä olevat merkinnät liittyvät toisen ristiretken alueen rajaamisessa tehtyihin toimenpiteisiin. Kiven merkintö- jen tulkinta on vaikeaa ja ehkä olen ensimmäisiä, jotka oheisia merkintöjä tulkitsevat ja näin ollen siinä onnistumiselle on oma riskinsä. Roomalaiskatolilaisuuden tultua maahamme 1100- ja 1200-lu- vuilla uskonnollisena tunnuksena on, joidenkin kirjoitusten mukaan, käytetty Hämeessä ristiä ja Tu- russa on ollut voimakkaammin esillä Neitsyt Marian korostaminen, joten on mahdollista se, että toi- sen ristiretken alueen rajaamisessa olisivat tulleet esille nuo molempia asioita kuvaavat merkinnät eli risti, joka on Suolahden pyykissä ja oheisessa pyykissä oleva A-kirjain, joka kuvaa mahdollisesti Neitsyt Mariaa eli Ave Mariaa.



Keiteleen Pyykkisaaren pyykkikiven syrjäkuva (II). Kuvasta ilmenevä piikkaus on selkeästi numero 1. Se liittyy ilmeisesti siihen toimitukseen, josta saaren asukas kertoi, eli kalastusalueiden rajatoimituksessa tehtyyn merkintään.

Keiteleen Pyykkisaarella olevasta pyykkikivestä on selkeästi havaittavissa kahden eri toimituksen merkinnät. Pyykin ympärillä olevista kivistä ja itse pyykissä olevien numeroiden sijoittelusta on tulkittavissa nuo kahden eri toimituksen jäljet. ”Pääsivulle” tehdyt merkit osoittavat sijoittelukohtaltaan, että ne on tehty hyvin todennäköisesti ennen kiven syrjään tehtyä numeroa 1. Toinen aivan yhtä hyvin eri toimitusta kuvaava seikka on se, että kiven ympärille asetetut kivet kuvaavat eri toimitusajankohtaa ja eri aikakauden tapaa ympäröidä pyykkikiveä. Todennäköisessä vanhemmassa toimituksessa on keskuskivi tehty ”kivialttarille”, siten kuin tuolloin oli tapana tehdä huomattava rajamerkki. Toisessa toimituksessa, eli kalastuskunnan rajatoimituksessa, on noudatettu maastossa vastaavasti uuden ajan maanmittausinsinöörin neuvoja kirjaimellisesti siten, että huomattava pyykki on tehty ns. viisikivisenä pyykinä, joka ilmenee kuvasta selkeästi. Kuvassa näkyy keskuskiven ”alttarin” ulkopuolella kaksi pienempää kiveä syrjällään siinä asennossa, jossa viisikivisen pyykin neljä ympäröivää kiveä tuli ohjeen mukaisesti olla. Kuvassa näkyy vain kaksi noista neljästä kivistä, mutta toiset kaksi ovat vastakkaisilla puolilla aivan samanlaisessa asennossa kuten nuo kuvassa näkyvät kivet.

Julkisivun merkinnöissä ei ole numeroita, joka on allekirjoittaneen mukaan myös perustelu esitetyle teoriatlle, sillä täällä alettiin käyttää arabialaisia numeroita vasta 1500-luvulla. Allekirjoittaneen käsityksen mukaan oheisessa kuvassa oleva pyykkikivi on pystytetty alkujaan 1200-luvulla, eli käsitykseni mukaan toisen ristiretken alueen rajaamiseksi.

Edellä esitetyt, Keitelelen saarista löydetyt, merkkikivet voisivat olla Pähkinäsaaren rauhan rajan merkkejä, kun otetaan allekirjoittaneen esittämä Pähkinäsaaren rauhan raja-alue huomioon. Sellaisiksi en niitä luokittelisi, sillä käsitykseni on se, että Pihlajaveden ja Alvajärven väliseltä alueelta, S. Juholan tutkimuslinjaa myöten, ei tulla löytämään Pähkinäsaaren rauhan rajaa koskevia pyykkikiviä. Jos pidetään kiinni siitä asiatiedosta, jossa mainitaan ensimmäisiksi ne rajamerkit, jotka venäläiset tekivät v.1500 syksyllä, niin raja oli tuolloin siirtynyt Pohjois-Savon kiertävälle maanselälle ja noita venäläisten v.1500 tekemiä merkkejä tulisi etsiä linjalta Puruvesi – Orivesi – Juojärvi – Säviä – Koliman pohjoispää.



Siiponjokivarressa oleva pyykki, jolle ei entisen maanomistajan Lauri Alajoen mukaan ole selitystä, sillä hän ei tiedä, pyykin alueella olleen koskaan mitään jakoa. Retkeilijät ovat pitäneet nuotiota pyykin vieressä, jossa oli vieläkin tuhkaa ja hiiliä jäljellä tuosta tapahtumasta. Ehkä osittain nuotion pidosta johtuen merkinnät ovat suurelta osalta hävinneet kiven pinnasta. Kuumenemisestä johtuen on pinnasta irronnut useita liuskeita (kohde V kartalla).

Thomas Stenbäckin historianteoksen mukaan Pietarsaaren ja Salon jaossa vuonna 1249 rajaksi sovittiin korkea hiekkamäki Siiponjokivarressa. Vuoden 1549 Kokkolan ja Kalajoen rajankäynnissä Siiponjokivartta kulkeva rajalinja kulki Aniamäen kautta. Ko. raja lähti Ryöppään karista ja jatkui Killinkallion (Killiönkallio), Aniamäen ja Kokonkallion kautta Rautiossa olevaan Hanhijoen suuhun ja edelleen Lill-Kainusjokea Maanselälle. Toimituksessa todettiin, että kysymyksessä oli vanha emäpitäjien raja, eli silloin oli kyse Pietarsaaren ja Salon rajasta. Em. Aniamäki sijoittuu juuri kuvassa olevan pyykin tienoille.

Edellä kerrotut seikat huomioon ottaen löytyy Birger Jaarlin toisen ristiretken rajaukselle ja Pietarsaaren ja Salon jakotoimitukselle useita yhteisiä ”nimittäjiä”, ja näin ollen herää vakava kysymys

siitä, että oliko noilla toimenpiteillä suora yhteys toisiinsa.

Toisen ristiretken vaiheista on säilynyt erittäin vähän kirjallista tietoa. Ko. retken tarkoituskin on ollut Lyypekin kaupunginkronikan mukaan se, että Birger Jaarli alisti tuolloin Suomen Ruotsi alaisuuteen. Vasta 11.2.1253 Suomen piispa mainitaan ensimmäisen kerran Ruotsin piispojen luettelossa. Mm. Tuomas Heikkilän mukaan tämä on ”samalla ensimmäinen lähdemaininta, jossa Suomi esiintyy selkeästi Ruotsin osana”. Tällaisten kirjoitusten ja kannanottojen jälkeen jää toisen ristiretken todellinen tarkoitus hieman kiistanalaiseen valoon.

Allekirjoittaneen edellä kuvatut löydökset sopivat toisen ristiretken vaiheisiin, ja asia lienee siten, että ne ovat päänaavaus kyseiselle aiheelle. Löydöksistä ja noiden kahden edellä kerrotun tapahtuman mahdollisista yhteyksistä lienee syytä tarkastella hieman yksityiskohtaisemmin.

Kiiskilammilta Sievistä on löytynyt vanha pyykkikivi, kiven sijainnin neuvoi Teuvo Sarisalo, sillä hänellä oli tuo kivi tiedossa jo 1970-luvulta, jolloin hän oli käyttänyt ko. kiven tavalliseen tilanrajapyykitykseen. Paikalla oli ollut puutetta kivistä ja hän oli laittanut vanhan pyykin tilanrajapyykiksi siten, että kiven kärjessä olevat kruunut ja niiden alla olevat numerosarjat olivat tulleet alas päin maan sisään. Hän oli saanut tietoa allekirjoittaneen tutkimuksista ja ilmoitti ko. kivistä. Menimme paikalle, jossa totesimme, että ko. kohdalla oli toinen kivi, jossa oli pelkästään numero 2. Hetken etsittyämme löysimme vanhan pyykkikiven ja totesimme, että kivi oli katkennut ja kärjestä puuttuivat kruunut. Kivi oli ollut matalassa ojassa, jota kaivuri oli perannut ja ilmeisesti siinä oli tuo kivi katkennut. Edellä mainitun kiven kärkiosaa ei ole vielä löytynyt, mutta tutkimusten tiivistyessä kivi löytynee myöhemmin.

Kyseinen Kiiskilän kivi on ollut sellaisella paikalla, jossa ei ole ollut koskaan mitään jakoa, joten se liittyyneen johonkin hyvin vanhaan rajankäyntiin. Lähinnä tulee mieleen, kiven kautta on voinut kulkea Pietarsaaren ja Salon raja. Kahdesta numerosarjasta ja kruunuista päätellen kiveä on voitu käyttää kahdessaakin rajatoimituksessa; kiven sijainti ilmenee edellä olevasta kartasta, kohde IV.

Idän uskonnolla on Suomen maaperällä vanhat juuret. Ennen kuin tänne tuotiin roomalaiskatolinen uskonto, niin venäjänkarjalaisten asuttamalla alueella on ollut jo ortodoksipappien tuomaa uskontoa. Sillä alueella missä venäjänkarjalaisten vaikutus oli voimakkaampaa, niin se näkyy vielä nykyään ortodoksikappeleiden sijainnissa. Mielenkiintoinen piirre on kuitenkin se, että Pohjanlahden rannikkovyöhykkeellä ei noita kappeleita juuri esiinny. Ko. piirre kuvaa sitä tilannetta mikä oli 1200- ja 1300-luvulla, jolloin olivat jo olemassa rannikkoalueen kirkkopitäjät, joista oli jonkinlaista kiistaa Upsalan ja Turun piispan kesken.

Salon keskiaikainen kirkko ja sen loistokkuus on ollut hyvin poikkeuksellista. Siitä periytynyt tieto ja sisustukseen liittyvä historiallinen jäämistö kertovat muista roomalaiskatolisista ja luterilaisista kirkoista poikkeavaa loistokkuutta, joka voisi mahdollisesti periytyä tuosta idän kirkon vaikutuksesta, sillä siellä keskityttiin tuollaiseen seikkaan enemmän kuin läntisessä kirkossa.

Näistä edellä mainituista asioista ei voida tehdä mitään jyrkkiä johtopäätöksiä, sillä alueen väestö oli kaikki suomea puhuvaa kansaa, joka, itärajan siirryttyä vähitellen itään, sulautui yhdeksi heimoksi.

Ruotsin valta vakiinnutettiin Suomen maaperällä toisen ristiretken vaikutuksesta perustamalla Hämeeseen linnoitettu tukikohta sekä asuttamalla järjestelmällisesti Suomenlahden pohjoinen rannikko. Tukikohtana ennen sitä oli ollut Hakoisten mäkilinna Janakkalassa.

Häme oli ollut Ruotsista riippumaton alue, joka rannikkoa lukuun ottamatta oli ollut Novgorodin vaikutuksen alainen. Osapuolien intressit eivät olleet törmänneet siinä mielessä vastakkain, että olisi voitu toisen ristiretken yhteydessä puhua mistään rauhanteosta, joka saattaa osaltaan olla syynä siihen, että asiasta on jäänyt hyvin vähän kirjallista tuotetta. Siihen saattaa olla syynä myös se seikka, että kyseinen ”raja” oli vain vähän aikaa voimassa. Näin ollen siitä ei jäänyt juuri kirjallista tietoa eikä myöskään merkintöjä maantieteelliseen nimistöön. ”Raja” oli suurpiirteinen intressiraja, jolle alueelle muodostui myöhemmin Hämeen ja Savon heimojen välinen raja. Edellä mainitut asiat huomioiden toisen ristiretken ”rajasta” ei voida puhua varsinaisesta Suomen itärajasta.

Pekka Tarkiainen
Teerenpolku 6
76850 NAARAJÄRVI

MUSEOVIRASTO
Marianna Niukkanen
PL 187
00171 HELSINKI

S. Juholan 13.1.2009 mukaan:
- kivi ei voi olla Pähkinä-
saaren rauhanrajan kivi
(ks. Juholan selvitys sivut
11-12, "Suomen vanhat itä-
rajat")

Naarajärven "rajakiven" siirto

Pähkinäsaaren rauhan rajakiven siirto toteutettiin 2000-09-25. Uusi rajakiven sijoituspaikka on merkittynä oheiseen Naarajärven rakennuskaava-alueen karttaotteeseen.

Peruskartalle 323202 NAARAJÄRVI (1988) merkitty huomattava rajamerkki ei siten näytä enää aivan tarkkaa rajakiven paikkaa. Uusi rajakiven paikka on karttaan merkitystä huomattavasta rajamerkistä 15 metriä pohjoiskoilliseen.

Havaintoja Pähkinäsaaren rauhan rajasta 1200-luvulta alkaen

Pähkinäsaaren rauhassa vuonna 1323 Novgorod antoi Ruotsille kolme karjalaista kihlakuntaa eli pogostaa: Savilahden, Jääsken ja Äyräpään. Mitään muuta Novgorod ei luovuttanut. Toisaalta sopimuksessa viitataan vanhoihin ehtoihin. Näillä vanhoilla ehdoilla tarkoitettiin ilmeisesti niitä asutuksellisia ja liikenteellisiä kohteita, joihin asti Ruotsi vakiinnutti asemansa vesistöjä pitkin 1200-luvulla Hämeen valloituksen jälkeisinä aikoina.

Savilahden (Mikkelin) pohjoispuolella oli ensimmäinen asutuksellisesti ja liikenteellisesti merkittävä paikka Sysmän vesireitin latvoilla, Pieksämäen maalaiskunnan Naarajärvellä oleva maanselkä eli vedenjakaja. Tällä vedenjakaja seudulla on hyvin vahva esihistoriallinen tausta ollakseen merkittävä ja tunnettu kohde rajapaikaksi, eli todellinen "Siiti".

Ruotsalaiset liikkuvat myös Päijännettä pohjoiseen ja edelleen Rautalammin vesireitille. Siellä rajapaikaksi vakiintui Siikakosken alapuolella oleva Karinkoski (Karilankoski) eli etsitty "Karjalankoski". Tämän kosken yläpuoliset vedet jäivät siten kokonaisuudessaan Novgorodin alueeseen ja kosken alapuoliset vedet tietenkin Ruotsille.

Keiteleen vesistön pohjoisosassa Ruotsin alue vakiintui aina Kolimakoskeen asti ja koskesta ylöspäin olevat vedet jäivät tietenkin Novgorodille. Keiteleen vesistön kaikki muut vedet olivat Ruotsin aluetta.

Pohjanlahden rannikolle ei Hämeen valloitus vaikuttanut todennäköisesti ollenkaan. Siellä olikin rajaksi ilmeisesti jo aiemmin vakiintunut Perhon- eli Vetelinjoki. Jalmari Jaakkola nimitti jokea myös Kainuunjoeksi. Karjalaiset lienevät käyttäneet joesta Patajoki nimeä jokisuussa olleen patamaisen mäen mukaan. Tämä olisi ollut karjalaisten kannalta varsin luonteva joen nimeämisperuste, kun he liikkivat veneillään rannikkoa pitkin. Samalla saa selityksensä karjalaisten käyttämän Patajoki nimen katoaminen myöhemmin käytöstä, kun heidän liikkumisensa rannikolla oli päättynyt. Tämän joen yhtä latvaosaa nimitetään nykyisin Pahkajoeksi. Täältä Pahkajoen latvoilta aina Kainuun merelle asti Patajoki oli valtakuntien rajana. Joen

eteläpuoli kuului Ruotsille ja pohjoispuoli Novgorodille. Mainittakoon, että ruotsalaisasutus vielä 1500-luvulla oli pääosin joen eteläpuolella.

Edellä esitetystä pitäisi jo selvittää, että sisämaassa epämääräiseksi rajaksi jäi vedenjakajasalot. Varsinainen alueitten jako sisämaassa käsitti siten pääasiassa vain vesistöjen jakoa suurina kokonaisuuksina. Edellä mainittuja Keiteleen – ja Rautalammin vesistöjen latvaosia lukuun ottamatta koko Kymijoen vesistö kuului Ruotsille Hämeen lopullisesta valloituksesta alkaen.

Karjalaisuudesta savolaisuudeksi ja Savilahdesta Savoksi

Aiemmat tutkimukset ovat tehneet Savilahdesta valtavan kokoisen alueen, jota se ei todellakaan ole ollut. Se ei yltänyt pohjoisessa Haukivuoren Kangasjärveen, eikä Juvalla Jukajärveen. Nämä molemmat järvet laskivat vetensä Novgorodin puolelle ja kuuluivat siten alueellisesti sinne. Valtaraja oli näiden järvien eteläpuolella vedenjakajalla, josta etelään virtaavat vedet kuuluivat Savilahteen.

Savilahti ei ollut Jääsken rajanaapuri, kuten aiemmissa rajoja koskevissa tutkimuksissa on annettu ymmärtää, vaan niiden välissä oli vielä vuonna 1323 paljon tuntematonta saloa.

Pähkinäsaaren rauhansopimuksessa Savilahden pogostan sanotaan olevan karjalainen. Asukkaidenkin voitaneen siten otaksua olleen pääosin karjalaisia. Näistä läntisistä karjalaisista alkoi sitten vuoden 1323 jälkeen muodostua vähitellen savolaisia (Korpela). Savolaismurteiden varhaisin aste juontuu siinä muinaiskarjalaisesta kielimuodosta, jota 1000-luvun kahta puolta puhuttiin Laatokan rannoilla (Itkonen). Vielä vuonna 1442 Savilahden kirkon sanotaan sijaitsevan Karjalassa ("Sawlax kirkio j Karela").

Savo alkoi vasta 1400-luvulla hahmottua maakunnalliseksi kokonaisuudeksi (Lappalainen). Kuitenkin Viipurin linnanpäällikkökin kirjoitti vielä vuonna 1499 Sawelax, vaikka tarkoitti tietenkin koko valtapiiriinsä kuuluvaa Savo (Pirinen). Sen alueellinen koko ei tietenkään ollut enää alkuperäisen Savilahden kokoinen, vaan huomattavasti laajempi. Valtaraja oli siirtynyt laajentumisen myötä pohjoisemmaksi ja idemmäksi.

Jääsken pohjoisraja

Novgorodin annettua Ruotsille Jääsken pogostan, sen pohjoisraja yliti ilmeisesti vain myöhemmän 1500-luvulla määritellyn maakuntarajan seuduille. Tämä oli siten samalla Ruotsin ja Novgorodin välinen raja. Torsajärven rajapaikalta alkaen raja kääntyi edellisestä johtuen länteen saloa pitkin. Seuraava rajapaikka Särkilahti löytyy maakuntarajalta, Puumalan kunnan Katosselän kaakkoisosasta. Siellä on lähellä kolme Särkijärveä, jotka laskevat vetensä Katosselkään. Katosselän kaakkoisosaa on siten todennäköisesti nimitetty Särkilahdeksi. Kyseessä olisi samanlainen nimen siirtyminen ja muodostuminen kuten Pihlajaveden Särkilahdessakin on ilmeisesti tapahtunut.

Säämäsalon Savilahden ja Idänlahden välissä

Nykyisen Juvan kunnan Kaskiin kylässä oli vuonna 1561 maaluetteloon merkityissä anekeissa numeroissa 875 ja 860 maakappaleet nimeltään Sääminginmäki.

Peruskartalla N:o 3144 06 LAUTEALA on Kaskiin kylään merkitty tila

Sääminkimäki. Salo nimen monipuolisesta merkityksestä johtuen tästä mäestä on

hyvinkin saatettu aikanaan käyttää nimitystä Säämäsalon. Täältä rajapaikalta aina Pieksämäen maalaiskunnan Naarajärvelle asti rajana toimi vedenjakajasalo.

Ongelmalliseksi rauhaa tehdessä on jäänyt Säämäsalon ja Särkilahden välinen rajaosuus. Ilmeisesti idän edustajat vetosivat rauhan sopimukseen kirjaimellisesti ja väittivät Jääsken ja Savilahden väliin jäävän saloalueen jääneen heille, koska sitä ei heidän mielestä ollut luovutettu. Todennäköisesti tästä alueesta alettiin tuolloin käyttämään nimitystä Sääminginsalo.

Sääminginsalo rajautui siten kiisteltyjen rauhansopimusten ja rajatulkintojen takia lännessä Savilahteen, etelässä Lappeeseen ja kaakossa Jääsken. Pohjoisessa Sääminginsalo rajautui Idänlahteen eli myöhempään Sulkavaan. Tämä Sääminginsalo olisi sitten jaettu kahtia, jolloin raja olisi sattunut nykyisen Puumalan keskustan kohdalle. Toinenkin puolikas Sääminginsalosta olisi liitetty Ruotsiin 1360-luvun aikana. Idänlahti ei olisi siten vielä tuolloin kuulunut Ruotsille. Sääminki oli kuitenkin saanut nimensä ja laajentui aikanaan pohjoiseen, kenties karjalaisten eli tulevien savolaisten avustuksella.

Rajatutkimuksestani on julkaistu kartta

Savon Sanomat julkaisi 21.01.1996 allekirjoittaneen tutkimusharrastuksesta laajan artikkelin ja laati samalla tutkimukseni ja oman karttani mukaisen Pähkinäsaaren rauhan rajaa esittävän kartan (kartta liitteenä). Mikäli Savonlinnan maakuntamuseo aikoo järjestää Pähkinäsaaren rauhan rajatutkimuksia koskevan näyttelyn, toivon, että allekirjoittaneen esittämä rajavaihtoehto otettaisiin näyttelyssä esille.

Kiinnostukseni Pähkinäsaaren rauhan rajaan tulee jatkumaan

Tällä periaatteellisella kirjoituksellani puolustan omaa rajatulkintaani Pähkinäsaaren rauhan rajan sijainnista, käsitellen uudella tavalla koko rajakysymystä. Samalla olen ilmeisesti selvittänyt Säämingin alueellisen syntyhistorian. Tulen jatkamaan kirjoittamista oman kiinnostukseni mukaisessa tahdissa.

Naarajärvi 2001-01-23

Pekka Tarkiainen

Tiedoksi: Professori Mauno Jokipii
Turun Yliopisto Kristiina Korkeakoski-Väisänen
Museovirasto Helena Taskinen
Savonlinnan maakuntamuseo

PÄHKINÄSAAREN RAUHAN RAJA V.1323

Perustelut / kritiikki **Kyösti Julkun** rajateoriaan kirjassa ”Suomen itärajan synty”:

1. *Pyhäjoki on ollut karjalaisten eteläisin venereitti Laatokalta ”Pohjanrannalle”.*

- Pyhäjoki ei ollut eteläisin venereitti karjalaisille. Eteläisin oli Pihlajavesi- Haukivesi-Sorsavesi-Suonenjoki-Niinivesi-Keitele-Kolima-Alvajärvi-Muurasjärvi-Kalajoki-Perämeri. Sitäkin eteläisempään reittiin oli mahdollisuus purojen ja vähäisten kannasten kautta Muurasjärvestä Vääräjokeen. Ainoastaan Muurasjärvi-Kalajoki reitillä oli yhtenäinen veneyhteys suolamerestä-suolamereen, kuten Joh. Svikarin rajankäyntipöytäkirja v.1738 ilmaisee. Sen ei pitäisi olla suuri yllätys, sillä siinä liikutaan muinaisella ”Hinkuanvirralla”, Päijänteen muinaisella laskujoella.
- Venereitti ei ollut yhtä kuin raja, kuten Julku ja Vilkuna ovat todenneet, vaan rajakohteiden piti olla heidän käsityksensä mukaan tuon reitin etelä-/lounaispuolella.
- Pyhäjoesta karjalaisten kauppareittinä ei liene säilynyt luotettavaa kirjallista tietoa.

2. *Pyhä-nimen yhteys huomattavaan vanhaan rajaan.*

- Pyhä-nimellä ei voi olla erityisen painavaa merkitystä vanhan rajan määrittämiseksi, sillä Pyhänimien esiintyminen Suomen maaperällä on niin hajanaisista, että merkittäviä vanhoja rajoja olisi sillä perusteella ristikkäin käsittämättömän paljon, kuten ilmenee Julkun ko. kirjassa olevassa kartassa.
- Em:sta ilmenee, että ehdotonta yhteyttä Pyhä-/raja-nimillä ei ole, mutta ne todennäköisesti tukevat jossain määrin ko. väitettä.
- Juholan tutkimuksen mukaisella raja-alueella on todennäköisesti useampia Pyhä-nimiä kuin Pyhäjärvi-Pyhäjoki-linjalla. Juholan tutkimuksen alueella välillä Pieksänmaa- Keitele löytyy nopeasti laskien 13 Pyhä-alkuista nimeä.

3. *Petäjäsojan ja sen nimen yhteys Pähkinäsaaren rauhan rajajokeen **Petä**-joki.*

- Nimen muodolla on kyllä yhtäläisyyttä, mutta Ruotsalaisen luettelon mukainen nimi ei sisällä suomalaisen mäntypuun synonyymi-sanaa ”petäjä”, vaan todennäköisesti siitä virheellisen ruotsalaisen kirjoitusmuodon ”petä”. Sellainen virheellinen kirjoitusmuoto on säilynyt Sievissä olevan Petäjäsojan yhteydessä olevien kolmen järven nimissä. Se on säilynyt myös Sievin ja Raution alueen sukunimissä, osa niistä ihmisistä on kyllä jo muuttanut muualle, joilla on tuo vanhasta rajasta kielivä nimi (vrt. Mainos-TV:n Pariisin kirjeenvaihtaja Helena **Petä**-istö, hänen vanhempansa ovat syntyisin tuolta Juholan tutkimuksen mukaiselta raja-alueelta).
- Petäjäsoja on niin vähäpätöinen oja, että sitä tuskin voidaan millään perusteella käsittää rajajoeksi, joka tunnettaisiin Pähkinäsaassa tai ko. raja-alueella. Sitä mieltä oli myös pyhäjokinen tunnettu kunnallismies Oiva Viirret.
- Väite, että Petäjäsoja olisi ollut aikaisempi Pyhäjoen laskujoki mereen on vailla todellisuusperustaa, kun tutustutaan sen geologiaan. Sen kautta ei ole koskaan virrannut sellaisia vesimääriä kuin Pyhäjoessa virtaa. Se nimittäin näkyisi nykyisen ojan ympäristössä, mutta siinä ei ole havaittavissa mitään merkkejä ”suuresta joesta”.
- Petäjäsoja ei ole ”karjalaisrannan” etelärajalla, vaan syvällä keskiaikaisen Salon sisällä. Karjalaisten ”Pohjanranta” ulottui Kalajoen eteläpuolelle Siiponjoelle saakka, johon ulottui Novgorodin verotusoikeus, eli se ulottui koko Salon pitäjän alueelle.

4. *Raja-nimien esiintyminen Pyhäjoen pitäjän Rajaniemen alueella.*

- Rajaniemen alueen Raja-alkuiset nimet ovat sillä alueella, jossa oli 1500-luvulla Kalajoen ja Salon pitäjien raja. Näin ollen ne ovat saaneet nimensä tuolla perusteella. Sen lisäksi ne ovat kaukana Petäjäsojasta ja sen laskukohdasta, samoin kuin myös Pyhäjoen suusta. Ne eivät tue rajan kulkua Petäjäsojan eikä Pyhäjoen kautta.

5. *Käräjä-nimien esiintyminen Pyhäjokivarressa.*

- Puhäjokivarressa esiintyvät Käräjä-nimet eivät periydy paikkakunnalla periytyneen tiedon mukaan Pähkinäsaaren rauhan rajasta, vaan kuten Julku on kirjassaan maininnut, että ne periytyvät jaon aikaisista insinöörien pitämistä jakokokouksista. Julku on sovitellen kääntänyt ko. asiaa omaa (ja Vilkun) teoriaa tukevaksi.

6. *Kalliokankaan pyykkikivet Oulaisten Matkanivassa*

- Julku on kirjansa liiteosassa perustellut ko. pyykkikivien olevan ”varmuudella keskiaikaisia” Pähkinäsaaren rauhan rajamerkkejä.
mutta jotkut tutkijat ovat todenneet ko. kivet Isojaon aikaisiksi pyykkikiviksi. Näin ollen ne eivät mitenkään tue Julkun /Vilkunan teoriaa rajamerkkeinä.

7. *Julkun teoria rajan loppuosuudeksi väl. Muurasjärvi- Petäjäsoja*

- Julku päätti tutkimuslinjansa Maanselän alueelta Muurasjärveltä suoraan, Vilkunan teoriassaan esittämään rajakohteeseen, Petäjäsojaan. Kyseinen ratkaisu leikkaa suuren veneliikennejoen Kallajoen keskeltä poikki, joten tällainen rajaratkaisu ei ollut millään muotoa mahdollinen keskiaikana, sillä suuret joet olivat tärkeimpiä kulkuväyliä. Sillä toimenpiteellä ”katkesi” myös Kallajoki Haapajärven ja Reisjärven välillä.
- Kirjansa lopussa Julku tukee Vilkunan teoriaa Pielavesi- Pyhäjärvi- Pyhäjoki- Petäjäsoja linjalla, näin hänellä on loppuosuudella kaksi Pähkinäsaaren rauhan rajalinjaa.

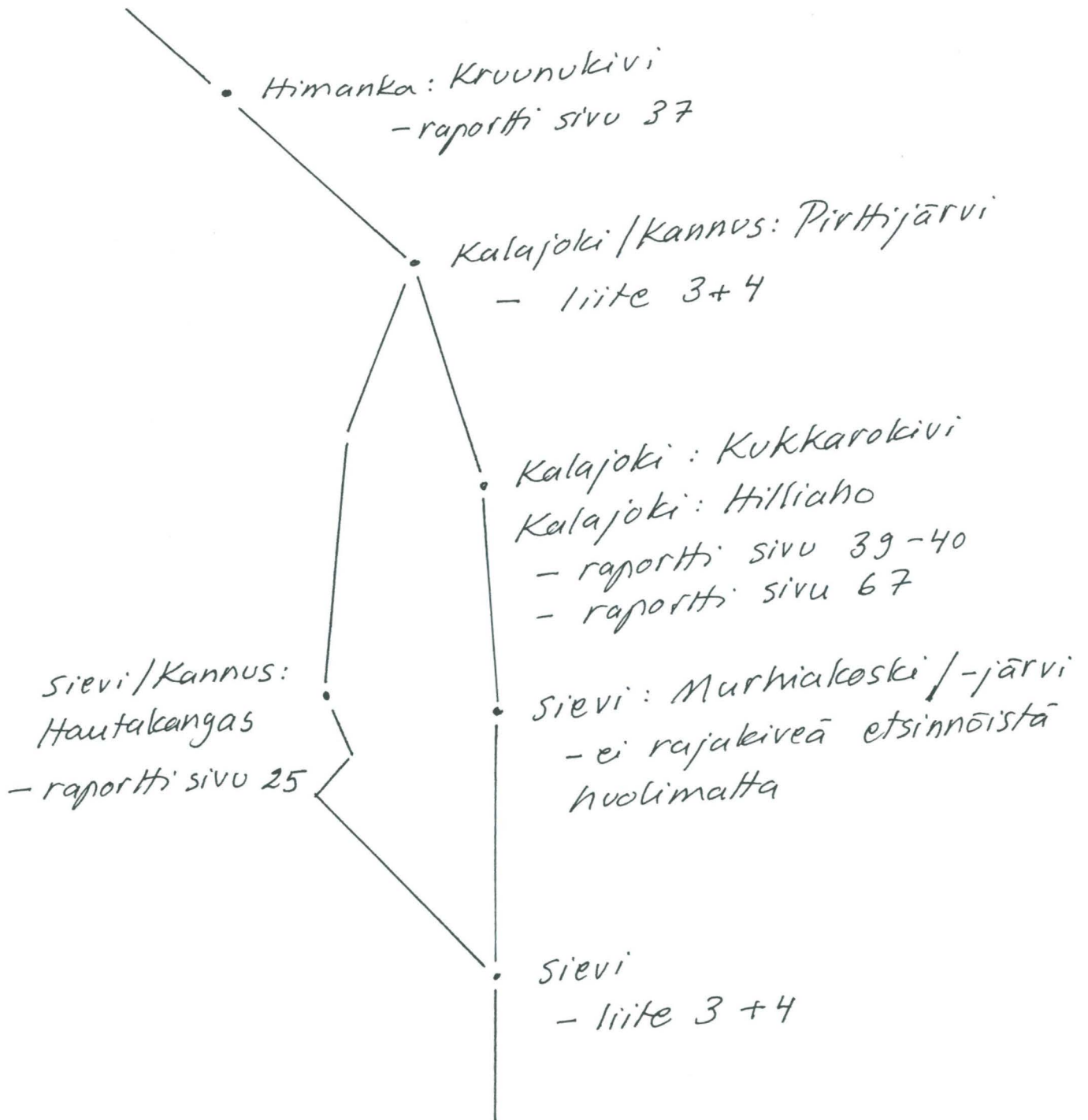
Allekirjoittanut on ihmetellyt Julkun rajan ”kaksihaaraista” päätöstä hänen kirjassaan. Hän ilmaisee, että Viitasaaren – Alvajärven ja Muurasjärven alueelta hän on löytänyt runsaasti vanhaan rajaan viittaavaa nimitystä todeten, että ”Kolima vesistöalueineen olisi voinut kuulua karjalaisvallan piiriin”. Nuo kommentit ja hänen ”väkivaltainen” loppuveto Muurasjärveltä Petäjäsojaan herätti suuresti ihmettelyä, joten hänen kanssaan tapahtuneessa puhelinkeskustelussa tiedustelin syytä siihen miksi hän ei jatkanut Muurasjärven alueelta länsi-/luoteeseen, jossa hän, maantieteellisessä nimityksessä, havaitsi vanhan rajan ”merkkejä”, kuten hän kommentoi. Hän ei perustellut sitä siten, että se olisi tyydyttänyt minua, joten syy hänen menettelyynsä jäi minulle epäselväksi.

Toteamuksena Julkun kirjasta voin sanoa, että se on kritiikistäni huolimatta paras vanhoja rajoja käsittelevä kirja johon olen tutustunut, sillä se sisältää paljon keskiaikaista raja-asioihin liittyvää tietoa. Yhteenvedot noiden tietojen pohjalta meillä poikkeavat, mutta yhteinen nimittäjä meillä on se periaate, jonka hän omana ja Vilkunan kantana tuo esille, että Pähkinäsaaren rauhan rajan rajakohteet ovat sijainneet tärkeän eteläisimmän venereitin eteläpuolella. Tuo periaate jäi kuitenkin noilta molemmilta tutkijoilta toteuttamatta, sillä he keskittyivät vain venereitin tutkimukseen varsinaisten rajakohteiden etsimisen sijasta.

Em. kommentit rajaperusteluja vastaan on kirjoittanut Sulevi Juhola.

LIITE 3.

Rajankulkea Juholan mukaan:



LIITE 4. S. Juholan raportin taustaa ja lisätietoja

1. Johdanto

Sulevi Juhola on harrastajahistorioitsija, joka on virkamiehen työstä eläkkeelle jäätyään tutkinut Suomen vanhaa itärajaa ja eri historian tutkijoiden siitä esittämiä väitteitä. Juhola on tutkimustyös-
sään kiistänyt ennen esitettyjä väitteitä ja tuonut esiin uusia, myös maastokäyntien avulla perus-
teltuja näkemyksiä. Hän on sinnikäs ja kyseenalaistanut positiivisesti aiemman tutkimuksen tulok-
sia sekä tuottanut tietoa, mikä ei ole ollut aiemmin tutkimuksen käytettävissä. Juhola on keskus-
tellut tutkimuksensa aikana mm. FT Markku Lambergin kanssa, joka on toiminut mm. Jyväskylässä
historian professorina.

24.9.2009 Sievissä pidettiin rajaseminaari, missä mm. Juhola ja Itä-Suomen yliopiston professori
Jukka Korpela keskustelivat Suomen vanhoista rajoista. Museovirastosta ei ollut edustajaa paikalla,
mutta Juholan ennakkoon antaman tiedon mukaan hän ja Korpela ovat erimielisiä monissa asiois-
sa. Tilaisuuteen osallistunut Lamberg (liite 5) epäili Juholan keskiaikaisiksi arvelemia rajamerkkejä
– ne näkyivät hänen mielestään maastossa paremmin kuin olettaisi. Lisäksi ekskursiolla oli selvin-
nyt, että rajakivi 1551 oli ennallistettu ilman antikvaarista lupaa tai valvontaa, mitä pidettiin ylei-
sesti arveluttavana. Lambergin mukaan kiinnostavinta Juholan selvityksissä olivat löydettyjen raja-
nimien keskittymät. Markku Mäki vuoti Oulun yliopistosta kommentoi Lambergin sähköpostiin liit-
tyen, että ennallistus oli hänenkin mielestään epäsopivaa. Samoin hän epäili keskiaikaisten raja-
hakkausten olemassaoloa.

Juholan raportti on hieman vaikealukuinen. Lähteistä ei aina saa tietoa siten, että lukija pääsisi
helposti annetun tiedon jäljille. Paikoista käytetään usein paikannimeä ilman kuntanimitietoa, jo-
ten tietojen ja kohteiden paikantaminen vaatii lukijalta paikallistuntemusta ja hyvää kartanlukutai-
toa. Kirjallisuusluettelo ei ole mutta FT Pirjo Uino Museovirastosta on ystävällisesti täydentänyt
kirjallisuutta nuoremman kirjallisuuden osalta, jota Juhola ei ole tuntenut tai jostain syystä käyttä-
nyt selvitystä tehdessään.

2. Raportin tausta

Juhola otti yhteyttä Museovirastoon vuonna 2008 toivomuksenaan esitellä tutkimuksiaan Mikko
Härölle ja Marianna Niukkaselle. Aihetta pidettiin Museovirastossa tärkeänä ja kiinnostavana, kos-
ka virastossa ei ole ollut resursseja systemaattiseen rajamerkkien tai rajojen tutkimiseen. Päivi
Maaranen Museovirastosta järjesti tapaamisen tammikuulle 13. päivä vuonna 2009. Tapaamiseen
eivät lopulta päässeet Härö tai Niukkanen, mutta Maaranen otti raportin vastaan ja kävi läpi sitä
Juholan kanssa päivän ajan.

Tapaamisessa 13.1.2009 Maaranen teki lyijykynällä muistiinpanoja Juholan suullisen selostuksen
perusteella raporttiin. Osa Juholan löytämistä rajakivikohteista tarkistettiin muinaisjäännösrekiste-

ristä ja Maanmittauslaitoksen ammattilaisen karttapaikasta tapaamisen yhteydessä. Näiltä osin Juholan raporttiin on lisätty koordinaattitietoja karttapaikan antamien tietojen mukaan sekä muinaisjäännösrekisterin numerotietoja. Lisäksi Maaranen teki erillisiä muistiinpanoja, jotka ovat tuonnempana tämän liitteen osana.

Maaranen sopi Niukkasen kanssa, että hän käy vielä koko raportin läpi ja saattaa sen arkistoitavaan kuntoon. Raportti mm. oli luovutettaessa liimasidosselkäinen ja se oli avattava arkistointia varten. Päivi Maaranen pyysi kommenttia raportista historiantutkija Jouni Toivaselta Museovirastossa vuonna 2009, mitkä on lyhyesti kirjattu tähän liitteeseen tuonnempana.

Juholan raportti on avattu ja varustettu Juholan jättämillä erillisillä liitteillä sekä Maarasen laatimalla taustaselvityksellä heinäkuussa 2011. Samassa yhteydessä tarkistettiin kaikki raportin lyijykynämerkinnät.

3. Lisätietoa raporttiin, 13.1.2009/Päivi Maaranen

Kannus/Kalajoki: Pirttijärvi

- kohdetta ei käsitellä Juholan raportissa
- kohteessa on rajakivi, jossa ovat kuviot  ja merkintä 1775 n:o 8
- kohteen koordinaatit: 7107940/2504412 YKJ
- kivi on Juholan mukaan 'siirtokivi' eli siirretty suon reunalle suon keskeltä rajan kulmalta. Alkuperäispaikka on siten noin 150 m nykykivistä kaakkoon rajan taitteessa.
- kivi on kooltaan noin 140 cm korkea ja kapea
- Juholan mukaan kivi on "risteys A-rajan vuoden 1383 oikaisulle tehtynä vuonna 1577". Näin merkki liittyisi rajan väärennöksiin.

Sievi Murhiankoski, -järvi, (-oja)

- kohdetta ei käsitellä Juholan raportissa
- Juhola ei ole etsinnöistä huolimatta löytänyt rajakiveä alueelta
- mahdollisen rajamerkin tällä alueella pitäisi liittyä venäläisiin Juholan mukaan
- Juhola on maastokäynnillään tehnyt Murhianjärven pohjoispuolella olevaan röykkiöön 'kurkistuksen' keskelle, mutta ei ole löytänyt mitään. Maaranen kommentoi tähän Juholalle siitä, että röykkiötä ei maastossa tule avata edes kurkistuksen verran.

Sievi

- vanha rajakivi kohdassa 7082228/2521165 YKJ, noin 30 m tiestä koilliseen (lähin osoite: Saariveden tie 123)
- ei ole enää käytössä oleva kivi Juholan mukaan
- kivessä on merkintä no 16 ja sen on Juholan mukaan ehkä vuodelta 1714
- kivi on uponnut suohon ja sitä on yritetty nostaa 2000-luvulla

Keskustelun lomassa Maaranen kysyi, oliko Juhola kiinnittänyt huomiota mahdolliseen paikannimien muutokseen vuosisatojen aikana verrattuna nykykarttaan ja -nimiin, mutta Juhola ei pitänyt asiaa tärkeänä. Raportissa annettujen tietojen ja niihin perustettujen päätelmien relevanssin kannalta vaikuttaa kuitenkin erittäin tärkeältä paneutua vielä nimistön muutoksiin esimerkiksi erikikäisen karttamateriaalin avulla ja arvioida siltä pohjalta nimistön todistusvoimaa Juholan esittämien johtopäätöksiin perustana.

4. Jouni Toivasen kommentit

Jouni Toivanen kommentoi raportti kesällä 2009 seuraavasti:

- Juholan historiallinen argumentointi on sinänsä pätevää:

- Juhola kertoo, mitä muut ovat esittäneet sekä selittää, miksi on erimieltä

- Juhola käyttää samoja perusteita kuin Vilkuna ja Jaakola:

* paikannimien etymologia

* rauhansopimuksen periaatteet (erityisesti vesikulku ja turvallisuus)

* konkreettiset merkit maastossa

- Juhola vaikuttaa onnistuneen löytämään konkreettisia todisteita maastosta väitteilleen että tehnyt lukuisia hänen näkemyksiään puoltavia etymologisia havaintoja

- väittely aiheesta jatkuu varmasti, koska Pähkinäsaaren rauhanrajan kaltaisen ja historiallisesti ristiriitaisen kohteen yhteydessä on vaikeaa olla lopullisesti oikeassa.

5. Erillistieto/Osmo Asikainen

Osmo Asikainen oli erikseen Museovirastoon/Päivi Maaranen yhteydessä 26.10.2009 Heinävedelle tehtävään tieoikaisuun liittyen. Asikainen toi esiin, että tieoikaisualueen lähellä oli kivi, jossa on jonkinlaisia piirroksia. Asikaisella oli myös tietona Sulevi Juholan käsitys alueesta ehkä Pähkinäsaaren rauhaan liittyvänä. Päivi Maaranen siirsi tuolloin asian hoidettavaksi Museovirastoon Pirjo Uinolle ja Savonlinnan maakuntamuseoon Markku Kuposelle. Tarkempaa tietoa piirroksista ja kiven sijaintipaikasta Asikainen ei antanut Maaraselle.

15.7.2011



Päivi Maaranen, erikoistutkija

Maaranen, Paivi

Lähtettäjä: Maaranen, Paivi
Lähetetty: 5. lokakuuta 2009 9:41
Vastaanottaja: 'Marko Lamberg'; 'markku.makivuoti@oulu.fi'
Aihe: RE: Rajakivistä

Hei,

Olen kovasti pahoillani etten itse päässyt kuulemaan keskustelua rajoista. Olen aika kiinnostunut asiasta Juholan kanssa käytyjen keskustelujen jäljiltä. Organisaatiomme on vain niin monimuotoisessa muutoksessa että kalenteri on täynnään "tärkeitä" kokouksia - ja ovathan ne tietysti tärkeitä. Muualle on todella vaikea irroittautua.

Meillä oli Sulevin kanssa erittäin kiinnostava keskustelu tuolloin keväällä, kun hän kävi jättämässä aineistoa minulle. Tosin valitettavasti karttoja en saanut, joten minun tietoni ovat tuolloin talletettuja koordinaatteja. Armugentaatio on niin monimuotoista, että siinä on runsaasti purtavaa vielä jälkikäteen.

Arkeologian näkökulmasta on vähän haasteellista tuo keskiaikaisen rajamerkkiin tehtävän kaiverruksen määrittely. En ole itse löytänyt kovinkaan paljon tietoa siitä, millaisia merkkejä keskiajalla olisi luotettavasti tehty. On uskottavaa, että valtakunnan rajaa olisi ainakin osittain merkitty myös pysyvin merkein, mutta onko merkintä ollut vielä kovin kehittynyttä? Onko esimerkiksi ollut vielä ajatusta "liikkuvasta" rajasta, jonka takia vuosiluvut olisivat perusteltuja? Vai onko ajateltu rajan jotenkin pysyvän, jolloin on tyydytty yksinkertaisiin merkkeihin tms? Onko rajakohtia aktiivisesti haluttu tarkistaa maastossa vai luotettu useammin "puhuttuihin" luonnonrajoihin? Onko valtakunnan rajamerkintä kruunu jo vakiinutunut? Ainakin on periaatteessa rajan sopimisessa käytetty paikkoja, mitkä ovat selvästi eronneet ympäristöstä ja joihin olisi voitu tehdä merkkejä, esim. ilmeisesti ristejä ainakin.

Meillä töissä ollut historiantutkija Jouni Toivanen kävi myös pyynnöstäni läpi Juholan materiaalia. Hän arvioi myös että paikannimistöhavainnot olisivat kaikista vahvinta antia. Ja jos niihin on maastossa liittyvää luotettavaa rajamerkkimateriaalia, tulkinnat olisivat hyvin uskottavia. Joka tapauksessa meistä tuntui, että jotkin merkinnät voisivat olla hyvin vanhoja, jos ne on tehty esim. graniittiin, joka rapautuu hyvin hitaasti. Kokonaisuudessaan Jouni tuntui pitävän uskottavana Juholan argumentaatiota mutta totesi, että aihetta ei varmastikaan koskaan ratkaista. Arkeologian puolelta olisin taipuvainen samaan mielipiteeseen, elleimme jostain syystä saisi luotettavasti tietoa rajan merkintätavoista ja hyviä ajoituksia hakkauksille.

Rajakiviä olisi siis äärettömän kiinnostava ajoittaa mutta en ole kuullut kenenkään Suomessa tehneen sitä. Kaiverrustekniikan ajoittamismenetelmää en tunne kovin hyvin - se voisi kyllä toimiakin. Norjassa on kaiverrusten ajoittamiseen käytetty kalliopinnan rapautumistilan mittaamista, mikä saattaisi toimia myös Suomessa ja perustuu siis hakkauspinnan rapautumiskuoren paksuuteen. Ongelmanhan tietenkin muodostaa takautuva merkintä, eli jos on vahvistettu vanhoja hakkauksia tai tehty uusia myöhemmin. Nämä vaikuttavat ajoitustulokseen.

Ennallistukset ovat muuten haasteellinen laji. Ja ihmiset harrastavat niitä kyllä hyvästä tahdosta ihan liikaa :) Joskus innoissaan tuhotaan aitoa alkuperäistä tietoa niin, että sitä ei voi myöhemmin enää edes todentaa. Ongelma on kai se, että tarkoitetaan hyvää mutta unohdetaan, että olisi hyvä ensin kysyä asiantuntijalta. Museovirasto ja museot yrittävät kyllä levittää ilosanomaan asiantuntijalta kysymisestä, mutta emme taida onnistua aina kovin hyvin...

Mukavaa maanantaita,

T: Päivi M.

 > -----Original Message-----
 > From: Marko Lamberg [mailto:marko.lamberg@jyu.fi]
 > Sent: Sunday, October 04, 2009 10:53 PM
 > To: Maaranen, Paivi; markku.makivuoti@oulu.fi
 > Subject: Rajakivistä

>
> Tervehdys teille
>
> Perjantaina Sievissä Sulevi Juholan johtamalla ekskursiolla hiipi
> mieleen epäily, voivatko rajakivissä keskiaikaisiksi väitetyt
> kaiverrukset näkyä niin hyvin kuin ne nyt näkyvät.
> Tuli mieleen, onko Sulevin löydöksiä yritetty ajoittaa, esimerkiksi
> kaiverrustekniikan analysoinnin avulla.
> Käsittääkseni Ruotsissa riimukivitutkimus on saanut kaiverruksista
> uutta tietoa nykytekniikan avulla.
>
> Ihmettelen myös sitä rajakiviennallistusta (1551-kivi) maantien
> varressa. En ehkä Sulevin puhetulvalta jaksanut tajuta kaikkia hänen
> perustelujaan, mutta kaikki tuollainen pitäisi kaiketi toteuttaa
> Museoviraston johdolla.
>
> Sinänsä pidän kaiverruksia kiinnostavina, mutten ole vakuuttunut
> niiden yhteyksistä vuoden 1323 rajankäyntiin.
> Vahvimpana argumenttina pidän edelleen hänen ja "edeltäjiensä"
> löytämää raja-nimistön keskittymää.
> Harmi, ettei Timo Alanen päässyt paikalle sitä kommentoimaan.
>
> Markulle: jahka alkavan viikon lopulla juttelen Anu Lahtisen kanssa,
> Ennen ja Nyt informoi teemanumeron toteuttamisesta.
> Päiville lähetän kohta viestiä kartoista.
>
> Terv. Laukaasta
> Marko
>
>

LIITE 6.

PÄHKINÄSAAREN RAUHA

Uusinta kirjallisuutta

Koonnut P. Uino 11.11.2009

Gallén, Jarl: Nöteborgsfreden och Finlands medeltida östgräns. 1. Helsingfors. Svenska Litteratursällskapet i Finland, 1968. 237 p. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland; nr. 427, 1.

Jarl Gallén och John Lind: Nöteborgsfreden och Finlands medeltida östgräns. 2. Helsingfors. Svenska litteratursällskapet i Finland, 1991. S. 239-509. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, nr. 427, 2.

Jarl Gallén - John Lind. Nöteborgsfreden och Finlands medeltida östgräns. 3. Kartbilaga. Helsingfors. Svenska litteratursällskapet i Finland, [1991]. 8 irtokarttaa. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland; nr. 427, 3.

Lind, John: Om Nøteborgsfreden og dens grænser. Historisk tidskrift för Finland. – 70-1985, s. 305-336.

Lind, John: Omkring de svensk-russiske forhandlinger 1537, 1339-traktaten og Nodeborgs-freden. Historisk Tidskrift för Finland. - 70(1985) : 1, s. 1-22.

Lind, John: On certain "border markers of the Treaty of Schlüsselburg": the Oulainen stones. Fenno-Ugri et Slavi 1988 : papers presented by the participants in the Finnish-Soviet archeological symposium "Studies in the Material Culture of the Peoples of Eastern and Northern Europe" 10-16 May 1988 in the National Museum of Finland. - Helsinki : National Board of Antiquities, 1990. - Iskos 9.

Lind, John: Pähkinäsaaren rauhansopimuksen ruotsinkielinen teksti ja kaksihaarainen raja. Historiallinen aikakauskirja. 1993: 2. Historiallinen aikakauskirja 91(1993): 2, s. 155-162.

Lind, John: Rillankivi ja Oulaisten merkkikivet - Pähkinäsaaren rauhan rajapyykkejä? Suomen museo 95(1988), s. 51-79